

ИНСТИТУТ ЗА ФОЛКЛОР „МАРКО ЦЕПЕНКОВ“ – СКОПЈЕ
ОРСКА И ИНСТРУМЕНТАЛНА НАРОДНА ТРАДИЦИЈА

Книга 9

INSTITUTE OF FOLKLORE „MARKO CEPENKOV“ SKOPJE

DANCE AND INSTRUMENTAL FOLK TRADITION

Volume 9

Vladimir Janevski

**ETHNOCHOREOLOGY CHARACTERISTICS IN MACEDONIAN
TRADITIONAL ORO's (WITH SELECTED EXAMPLES)**

Skopje, 2013

ИНСТИТУТ ЗА ФОЛКЛОР „МАРКО ЦЕПЕНКОВ“ – СКОПЈЕ

ОРСКА И ИНСТРУМЕНТАЛНА НАРОДНА ТРАДИЦИЈА

Книга 9

Владимир Јаневски

ЕТНОКОРЕОЛОШКИ КАРАКТЕРИСТИКИ
НА МАКЕДОНСКИТЕ НАРОДНИ ОРА
(ПО ИЗБРАНИ ПРИМЕРИ)

Скопје, 2013

СО ТВОЕТО ЗАМИНУВАЊЕ, ЗАСЕКОГАШ НИ ЗАМИНАА:

**сокаечко, кошаречко, гуњаво, нофтено, клашнечко,
полнеж, ќесме, синџати, писано, грабено, лозено...**

**Со најголема почит на
Ангелина Лина Крстева**

ВОВЕД

Предмет на истражување и анализа во темата се народните ора како сегмент од духовната култура на македонскиот народ. Низ времето и просторот ќе бидат презентирани резултатите од истражувањата спроведени врз основа на неколку типа ора кои сè уште се сретнуваат на теренот или, пак, се запишани, односно обработени од македонски или странски автори кои се занимавале со истражувања од оваа проблематика. Не ретко во дисциплините се јавува потребата да се направат определени дистинкции и разјаснувања поврзани со тоа, што е предмет на нивното проучување. Така, во проучувањата на игрите во Македонија, но и во поранешната југословенска држава, во употреба беше терминот етнокореологија. Сепак, треба да се нагласи дека и етнологијата и антропологијата во голем дел од своите истражувања ги вклучуваат и елементите на народното музичко творештво што, секако, има своја оправданост преку постоењето на голем број одделенија кои постојат токму во рамките на етнолошките, односно антрополошките институти.

Со истражувањето се очекува да бидат согледани типичните играорни обрасци кои се база на повеќето традиционални ора во Македонија. Подреденоста на ората и обрасците ќе бидат проследени според играорните подрачја и етнографските целини. Преку презентација на избраните примери ќе можат да се согледаат влијанијата и постанокот на определени играорни обрасци. Компаративниот начин на излагање ќе овозможи да се согледаат разликите и сличностите помеѓу етничките предели. Теренските истражувања што се вршени на теренот ќе покажат резултати колку денеска во едно модерно општество се задржани старите традиционални играорни обрасци кои запишувачите пред едно столетие ги забележале на територијата на Македонија.

На оваа проблематика во разни временски периоди истражувале многумина истражувачи. Во раните години на XX век, сестрите Љубица и Даница Јанковиќ направиле студиозно истражување од областа на традиционалната игра. Подоцна истражувањата биле оскудни. Во периодот од седумдесеттите години пресвртница во македонската традиционална игра направил Михаило Димовски. Но и покрај истражувањата на Димовски, повеќе децении областа од традиционалната игра останува недоволно истражена. Во повеќето соседни земји истражувања од оваа област се прават со години наназад и истите монографски се објавуваат. Посебно би ги истакнал истражувањата на: Иван Иванчан од Хрватска, Оливера Васиќ од Србија, Бруно Равникар од Словенија и Алкис Рафтис од Грција.

Определбата за обработка на оваа студија резултира од моите повеќегодишни опсервации на македонските народни ора. Опсервациите се вршени директно на теренот, но и на фестивалите за традиционална музика и игра во Македонија, Бугарија, Грција и Албанија, како и архивските материјали кои се достапни на стручната јавност.

Теренските истражувања ги вршев подолг временски период, почнувајќи од далечната 1986 година, кога станав професионален играорец при ансамблот *Танец*, па до денес, кога имав прилика да ги посетам и да ги собирам теренските материјали од сите етнички предели на Македонија. Материјалите што се собрани на теренот, се систематизирани според етничките предели и се архивирани на аудио, видео-ленти како и дел на CD техника. Како технички помагала користени се диктафони, фотоапарат и камера.

Во контекст на истражувачките процеси ќе се фокусирам на неколку аспекти кои се главно поврзани со традиционалната игра. Во првиот дел ќе ги користам историските извори и тоа пишаните и звучните, односно филмуваните.

При истражувањата, а посебно при анализата на теренските материјали ќе се обидам да искористам повеќе методи кои ќе бидат во согласност со темата којашто ќе биде предмет на истражување. Така, во тој однос основа ќе претставува дескриптивниот метод кој ќе овозможи создавање база од емпириски податоци, собрани од теренските истражувања кои се однесуваат на конкретни примери од знаењата на луѓето за поедини типови народни игри што сè уште можат да се најдат во

македонските села и градови. Со помош на културно-историскиот метод ќе се стекне увид во тоа како определени игри или форми на игри егзистирале во минатото и што е она што од нив е останато денес, а секако, тоа е една од причините за нивното исчезнување или менување. Покрај овие методи, од голема важност ќе биде и функционалниот метод кој ќе даде определени објаснувања за функцијата на поодделни народни ора коишто се практикувале, независно од тоа дали се играле за време на собори или за време на некои обредни активности. Секако, главен акцент во тоа ќе биде даден на компаративниот метод преку кој меѓусебно ќе се согледуваат и споредуваат играорните обрасци на народните ора, односно нивната база, нивниот термин или наслов, како и нивната метроритмичка структура и функција.

Историските извори, поточно филмуваните историски извори, кои во почетокот на XX век се појавиле од страна на Милтон и Јанаки Манаки, го отсликуваат периодот во којшто сè уште насекаде во Македонија можеле да се сретнат *играорните репертоари* што ги имале поодделни етнички групи. Од пишаните извори ќе биде користена литературата којашто се појавила кон крајот на XIX век, каде за првпат се спомнуваат традиционалните игри и хронолошки би се следеле процесите на трансформација, но и губење на поедини игри и играорните обрасци сè до осумдесеттите години од XX век.

Народните ора како носители на мојата тема, пред сè, би биле прикажани во нивниот традиционален контекст, односно во играорните подрачја. Од етничките предели ќе бидат издвоени примерите кои компаративно ќе бидат следени од еден во друг етнички предел. Така, компаративниот метод како составен дел од етнокорееологијата, ќе биде пресуден за решавање на определени научни задачи. Кога се работи за овој метод, првенствено, систематски се опишуваат различните облици на поединечните општествени и културни појави. Секако, во оваа смисла, компарацијата на изворите, како и нивна класификација, претставуваат многу битни сегменти.

Со истражувањата и споредбите се очекува да се добијат резултати од петте играорни подрачја на Македонија, сознанија за постоење на неколку типа на играорни обрасци кои од предел во предел добиваат различни орнаменти-украси и називи, додека, пак, базата на образецот останува сосема иста и непроменета.

1. ТЕОРИСКО МЕТОДОЛОШКИ АСПЕКТИ НА МАКЕДОНСКИТЕ НАРОДНИ ОРА

1.1. Поим и дефиниции за народни игри

Потеклото и дефиницијата за играта во разни временски, периоди повеќето автори различно ја дефинираат. Во почетокот на XX век Тихомир Ѓорѓевиќ,¹ доаѓа до заклучок дека *кога човекот е здрав и кога не знае што со својата енергија, тој почнува да пее, да игра, да скока, да се забавува...* често овој нагон го повразувал и со нагонот на животните. Но, тој, исто така, играта ја гледа и како разонода. Петар Стојиќ,² во неговата студија за играта, наведува дека играта постои од кога постојат човечките задници. Според него, првите вербални и невербални контакти биле преку играта. Мага Магазиновиќ,³ дава еден интересен податок, наведувајќи дека играта е една од најстарите уметности, но, и дека таа е со најмладо потекло помеѓу другите уметности. И навистина, ако се земе предвид податокот кога и како етнокореологијата се имплементира во истражувачките и научните процеси, кога се издвојува како посебна наука, таа навистина е една од најмладите науки. Исто така, Магазиновиќ објаснува за првобитноста на играта, односно дека таа постои во најстарите слоеви на човештвото и во една поширока смисла ја поврзува играта со животинскиот нагон на движење.⁴ Во својата студија *Игре и људи*, авторот Роже Кајоа дава многу поопсежна дефиниција. Овој автор, цитирајќи го Хуизинга, пишува: *Во поглед на формата, играта може да се дефинира како слободна акција која ја прифаќаме како фиктивна и издвоена од секојдневниот живот, способна меѓутоа, целосно даго одземе играчот; активност, без никаков материјален интерес и корист; која се одвива во намерно ограничено време и простор, според редослед на однапредпредвидени правила, поттикнувајќи ги во животот односите помеѓу групата кои намерно се опкружуваат со мистерија или преправања, нагласувајќи ја својата исклучителност во однос на останатиот свет.*⁵ Во

¹Тихомир Ѓорѓевиќ, *Наш народни живот*, књига 4, Просвета, Београд 1984, стр. 26 – 27. (фототипно издание)

²Petar Stojić, *Mi igramo*, Sarajevo 1957, стр. 15.

³Мага Магазиновиќ, *Историја игре*, Београд 1951, стр. 5.

⁴Мага Магазиновиќ, *Историја игре*, Београд 1951, стр. 6-7.

⁵Роже Кајоа, *Игре и људи*, Београд 1979, стр. 32.

студијата на Ана Малетиќ,⁶ се наведува дека играта и потребата за игра е во најтесна врска со животинскиот нагон и тука се остатоците од потребата да се имитира или следи. Истата авторка во поглавијето *Траги на архетипови на игри*, наведува дека мотивацијата за играње може да биде: *вродена човекова потреба за ритмичко движење, потреба за вадење на вишокот енергија, потреба за покажување на емоции, нагон за однесување и играње, инстинкт за собирање на заедницата како социјален мотив, потреба од естетика и потреба од симболичка трансформација*.⁷ Во поширока смисла на зборот, традиција на играње и класификација на игра. Истата авторка Малетиќ, во нејзиното поопсежно дело за постоењето на играта во светски рамки ни дава во делото *Историја на игра во светските цивилизации*.⁸

Многу значајни информации за орската традиција и за нејзиното значење дава и Драгослав Антонијевиќ,⁹ кој играта ја става во иста паралела со трансот. Според него играта луѓето ги доведува во транс, но преку трансот луѓето можат да бидат излекувани и пак вратени назад и нормално да функционираат.

За постанокот на традиционалната игра толкувања дава и Кирил Пенушлиски.¹⁰ *Потеклото на поезијата е сврзано со појавата на кинетичкиот (дифузниот) говор. Тогаш е создадена и првобитната уметност на човештвото или т.н. првобитен синкретизам, што бил составен од елементи на игра, музика и песна и непосредно поврзан со трудовите процеси на првобитните луѓе*.

Посочувајќи повеќе автори, потребно е да се лоцираме на терминот *игра* во поширока смисла на зборот, што според некои автори подразбира, *забавна игра, друштвена игра, социјална игра* и на крај *орска игра*.¹¹ Тихомир Ѓорѓевиќ во неговото дело *Наш народни живот*, орската игра ја класифицирал како: *игри во коитежнението кон играта се манифестира на начин на кој телесните движења се насочени во правец на изразување на*

⁶ Ана Maletić, *Knjiga o plesu*, Zagreb, стр. 19.

⁷ Ана Maletić, *Knjiga o...* стр 67.

⁸ Ана Maletić, *Povjest plesa starih civilizacija*, Zagreb MMII.

⁹ Драгослав Антонијевиќ, *Ритуални транс*, САНУ, Београд 1990, стр. 37;

¹⁰ Кирил Пенушлиски, *Македонски фолклор*, Историски преглед, Матица македонска, Скопје – Мелбурн 1999, стр. 509.

¹¹ Тихомир Ѓорѓевиќ, *Наш народни живот...* стр.34.

човековите чувства и за задоволување на човековото чувство за убаво.¹²

Сепак, играта во етнокорееолошка смисла, претставува еден поширок облик на изразување. Под терминот игра се подразбираат: *обредните игри* и *соборските игри*. Под вториот термин, *соборски игри*, многу повеќе се мисли на терминот *оро* од каде би произлегло и *соборски ора*.

Оттука произлегува и дообјаснувањето на етимологијата на зборот *оро* кој доаѓа од грчкиот збор *χορσζ*, што означува вид на кружна варијанта на играње.¹³ На ваква идентична етимологија се надоврзува и авторот Драгослав Антонијевиќ, поврзувајќи ги јужнословенските народи со зборот *хоро* или *оро*.¹⁴ За појаснување, и зборот *танец* кој се употребува во македонската традиција и во литературните извори, означува облик и форма на отворен круг кој некогаш се сретнува и во изведба на две ора, поточно на *два танца*.¹⁵ Во истиот контекст ако се надоврземе на истражувањата кои ги вршел познатиот истражувач на традиционалната култура Јован Хаџивасилевиќ можеме да заклучиме дека уште во далечната 1909 година дошол до сознанија за орската традиција во Долни Полог. Имено тој наведува дека формата на играње се вика *танец*, додека моментот на самото играње го нарекуват *оро*.¹⁶ Според оваа класификација можеме да констатираме дека од етнокорееолошки аспект игрите во Македонија можеме да ги поделиме на два типа:

- Првите се *обредни игри*, меѓу кои спаѓаат, машките поворки: *џамалари, василичари, ешкари, мечкари, суроваскари, сурати, русалии*, потоа женските поворки: *водичарки, лазарки, додоле, варваруши, иванденки*, обреден карактер имаат свадбените игри, како: *нунково, свекрвино, манукот, невестинско* итн. Обреден карактер им се препишува и на игрите со

¹²Тихомир Ђорђевиќ, *Наш народни живот...* стр.34.

¹³Слободан Зечевиќ, *Српске народне игре*, порекло и развој, Етнографски Музеј, Београд, Београд, 1983, стр. 8; Оливера Младеновиќ, *Коло Јужних Словена*, Београд, 1973, стр. 16 - 17.

¹⁴Драгослав Антонијевиќ, *Византиско играчко наслеђе*, Народно стваралаштво, Folklor, Год. XXV, св. 1-4, Београд 1986, стр. 66-67.

¹⁵Оливера Младеновиќ, *Коло...*стр. 17.

¹⁶Јован Хаџивасилевиќ, *По тетовској области*, Братство XXIX, Београд 1938, стр. 209.

социјален карактер како што се *велигденските игри*, но со нив слична содржина имаат и игрите кои се изведуваат на *Ѓурѓовдени Водици*.

- Втората група, односно, *соборските ора*, имаат повеќе забавен карактер и тие се изведуваат на неделните празнувања како и на големите селски собори. Соборските ора наменети се за целото население, нив можат да ги изведуваат сите оние кои се физички подготвени и животни активни, за кои во дадени ситуации дури ни старосната граница не игра никаква улога.

Во темата која понатаму ќе биде разгледувана и анализирана, тежиштето ќе биде ставено токму на втората група ора, поточно, *соборските ора*.

1.2. Народните ора во традиционален контекст

Најраните податоци во литературата кои се однесуваат директно за традиционалното играње, формата, обликот, стилот и репертоарот, потекнуваат од почетокот на XX век. Паралелно со литературните извори се појавуваат и првите визуелни извори во Македонија.

Браќата Манаки со својата камера овековечуваат кадри од традиционалните игри од почетокот на XX век. Нивната работа, главно, се состои од снимање разни обредни содржини и тоа во Битолско-прилепското Поле и делови од јужномакедонскиот простор.¹⁷ Настаните, што биле предмет на нивно забележување, биле повеќе влашките ора, поточно нивниот прв кадар каде се појавуваат традиционалните игри се Власи, кои се снимани на ливада без музичка придружба, а најверојатно се работи за ороводна песна која ја изведуваат дел од учесниците во орот. Овој кадар не е лоциран со точна година и се води како период помеѓу 1905 – 1911 година.¹⁸ Следната снимка, која потекнува од истиот период, е момент кој е снимен пред црквата *Св. Недела* во Битола. На таа снимка од Битолско Поле мажи и жени се прикажани во народна носија како изведуваат оро во придружба на гајда.¹⁹ Третиот филмуван материјал кој е од истиот период, е снимка направена во влашко село за време на празнувањето на

¹⁷Павле Константинов, Браќа Манаки, Скопје 1982, стр. 130 – 154.

¹⁸Каталог на националниот филмски фонд 1905 – 2000, Кинотека на Македонија, Скопје, 2001, стр. 17;

¹⁹Каталог на националниот филмски...стр. 21

Ѓурѓовден. На оваа снимка се прикажани традиционални игри изведувани од мажи и жени.²⁰

Следните извори кои не упатуваат на крајот од XIX и почетокот на XX век се етнографите кои забележуваат делови од народната култура, но даваат и мал осврт на традиционалните игри. Дел од нив го изразуваат социјалниот статус на играта, терминологијата или воодушевувањето кое го доживувале на соборите и обредните процесии.

Познатиот собирач на народни умотворби Кузман Шапкарев, во 1884 година ни оставил значајни податоци за традиционалното играње.²¹ Во неговата собирачка дејност, еден голем дел посветил на русалиските обреди, поточно машките поворки од пределот Бојмија, поточно истражувањата ги вршел во градот Кукуш и неговата околина. Во неговата собирачка дејност тој за русалиските поворки запишал повеќе податоци, и тоа: составот на русалиската дружина; облеката и оружјето; законот и обредите на русалиите; игрите и описите на русалиите и последните обреди на русалиите.²² Во овие пет поглавја Шапкарев ни остава огромен емпириски материјал, но и базична подлога за идните истражувачи. Во периодот што следел русалиските обреди биле разгледувани од повеќе аспекти, како: културолошки, социолошки, етнокореолошки и антрополошки.

Михаило Вељиќ,²³ во неговата статија од 1899 година забележува дека девојките кога играат, удираат на дајриња (најверојатно се мисли во свадбените поворки) и го водат орото. Тој истакнува дека и мажи и жени можат да водат оро, но притоа, мора да бидат од ист род, туѓинци не смеат да играат, бидејќи едноставно, тоа било срамота. Истиот автор, кој во статијата која ја издава во 1902 година, за истиот предел - Дебарско Поле, дава поопширни податоци. Тој пишува, каков инструментариум се употребувал во овој етнички предел, со кои инструменти можело да се придружуваат некои од ората, и што е најважно, тој ги посочува имињата на ората кои биле на играорниот репертоар во тој период. Тој, орото *Тешкото* го посочува како орото *Тешката*,

²⁰Каталог на националниот филмски...стр. 23

²¹Кузман А. Шапкарев, *Сборник от български народни умотворения*, том първи, София 1968, стр. 713 – 725.

²²Кузман А. Шапкарев, *Сборник от ...*стр. 713 – 725.

²³Михаило Вељиќ, *Дебар и негова околина*, Братство, VIII, Београд, 1899, стр.52

кое се играло на тапан и зурла, но во немање на инструменталисти, истото се изведувало на дајре, односно со пеење.²⁴ Интересен е моментот на разигрување на играчите кои Вељиќ го доживеал, опишувајќи дека кога масата играорци ќе се разигра со којшто, ороводецот во еден момент може да си дозволи од појасот, поточно *силафот*²⁵ да извади пиштол, а тоа е момент кој за овој временски период бил мошне храбар. Како играорен репертоар тој ги посочува ората: *Тешката, Дробното, Жангулица, Низамската, Повратешка, Чамчето, Малесорка, Каба и Капиданска*.²⁶

Двајца познати етнографи во своите студии за Скопска Црна Гора, даваат информации за овој етнички предел. Светозар Томиќ²⁷ во 1905 година ги опишува селските собори за време на селските слави, но посебно е важно што тој дава информации за обликот на ората, поточно дека се формира едно оро во кое играат и мажи и жени, но, не се мешаат или се изведуваат *два танца* - *леси*, во кои, во едниот играат само мажи, а во другиот само жени и дека женското оро го води маж, но мора да постои роднинска крвна врска во орото, сестра или снаа. Тој упатува и на информацијата дека додека играат играчите не се држат за рака, туку контактот е преку *крпа* односно шамивче. Во 1907 година авторот, Атанасије Петровиќ за етничкиот предел Скопска Црна Гора дава, исто така, информации кои се од голема важност за традиционалната игра во Македонија. Тој посочува на социјалниот статус на играње. Имено: укажува на редот на играчите во орото; кој каде може да се фати да игра; кога може да се пушти од орото; кога може да престане да игра итн. Во однос на полова зрелост, поточно жена со родено второ или трето дете, веќе престанува да игра и може само да биде добар гледач за време на соборите. Авторот дава и добра терминологија за просторот за играње како *с'борили гумење*, за ороводецот *танцалија* и го укажува играорниот репертоар во Скопска Црна Гора: *Лиса, Ситна лиса*,

²⁴Овој опис на орото тешкото не соодветствува со познатото оро тешкото од мијачкиот ареал, можеби е оро кое се изведува во бавно темпо и од таму го добива името тешкото, за овој тип на ора понатака во темата ќе биде даден поопширно објаснување.

²⁵Кожен ремен со повеќе слоеви од кожа, кои служеле како џепови во кои се оставале пари, лични предмети па дури и оружје.

²⁶Михаило Вељиќ, *Српске народне умотворине, обичаји и веровања Дебра и околине*, Браство, IX и X, Београд, 1902, стр. 397 – 398.

²⁷Светозар Томиќ, *Скопска Црна Гора*, Антропоеографска и етнографска студија, Српски етнографски зборник, Београд, 1905, стр 466.

Врачено, Два пута врачено, Бели бечир, Поступано, Рамно, Два пута рамно Тоска. Покрај терминологијата, авторот, посочува и кои ора можат да ги играат мажите, а кои жените. Ората: *Лиса, Ситна лиса* и *Тоска* ги играле само мажи, а орото *Тоска*, мажите го играле индивидуално, во однос со другите ора кои се играле во форма на круг.²⁸

Во 1909 година познатиот етнограф Јован Хаџивасиљевиќ во својата студија за *Кумановската област*, дава опис на традиционалните игри од Козјак и Овче Поле. Посебно е важно да се истакне дека тој помеѓу овие два етнички предела прави разлика во играорниот репертоар и воопшто разлика помеѓу експресиите за игра. Тој истакнува дека карактерот на игрите е различен, односно дека населението во Козјак игра бавно и таласасто, а во Овче Поле е посложено и многу поразиграно. Единствената врска на двата предела е тоа што и едните и другите имаат патријархален начин на изведба и на формирање на ората, па оттаму не се мешаат мажи со жени. Хаџивасиљевиќ е и првиот автор кој прави компарација помеѓу етничките предели од аспект на играта што за нас денес е од голема важност. Со оваа информација се потврдува и посебноста на секоја етничка група со издиференциран говор, носија, игра, пеење итн. Во понатамошниот текст тој го наведува играорниот репертоар како: *Четворка, Крстачка, Равна, Поврачачка, Два танца* и *Светиниколска*, наведува и за две ора во полските краеве како: *Лиса* и *Левача*. За првпат Хаџивасиљевиќ ги објаснува и облиците, формите и карактерот на игрите, се задржува на орото *Два танца* кое го изведувале само девојки и го опишува како оро кое додека се игра, го менува правецот и во даден момент ороводецот и последниот играч го затвараат оротот. Во однос на терминологијата на играчите тој наведува дека ороводецот го нарекувале *танцовоца*, а последниот играч на *опаш*, за формата на оротот тој посочува дека се нарекува *танец*. Од голема важност се и новитетите што тој ги истакнува во далечната 1909 година, дека често има нови форми на играње и со туѓи влијанија, истакнувајќи дека се играат ора од соседните области на Србија. Во неговата монографија за првпат се мелографираани дел од ората што тој ги посочува. Како новитет во играорниот репертоар

²⁸Атанасие Петровић, *Народни живот и обичаји у Скопској Црној Гори*, Српски етнографски зборник, VII, Београд, 1907, стр. 495 – 497.

го истакнува орото *Комитско*, кое е со понов датум, но истакнува дека ова оро властите забранувале да се игра и дека за играње на ова оро се одело и до пет години на *робија* (затвор).²⁹

Истиот автор, во 1930 година, ни дава информации за скопската околина и тоа за област каде што има голем број на играорци кои ги презентираат своите вештини. Тој ги наведува ората кои се играле во оваа област како: *Крстатно, Рамно или Лесно и Тешко, Прао, Поврачано, Врачано, Кл'цкано, Лиса и Поступано*. Споменатите ора не соопштува од кој етнички предел потекнуваат, дали од Скопска Блатија или од Скопска Црна Гора. Во текстот тој наведува за немешањето на мажите со жените во однос на играта и дека обликот на играњето е женскиот танец да биде во внатрешниот дел, додека машкиот танец да биде во надворешниот дел на орото. Тоа влијание го објаснува како остаток од Османлискиот период кога жените избегнувале да играат пред непознато население.

Стеван Тановиќ,³⁰ во 1927 година во студијата за гевгелиската околина дава мали фрагменти за традиционалната игра во Бојмија, објаснувајќи дека во секое село има простор за играње најчесто наречен *средсело*, каде за време на големите празници луѓето се собирале на прослава. Но, тој укажува и на помали места за играње, каде за помали празници се собирале и ги викаат *заветима* (се мисли на заветрина - заклонет простор). Сретселото, најчесто било амфитеатрално поставено, односно постарите и жените кои повеќе не играле, седнувале околу просторот за играње и останувале подоцна, сè додека траел соборот. За редот и дисциплината задолжен бил селскиот *протуѓер*. Тановиќ во своите излагања забележал дека игрите можат да се поделат на машки и женски. Мажите употребувале повеќе вртешки, клекови и скокови. Дел од машките игри ги нарекувале *капидански*, додека, пак, женските ора биле поедноставни и поумерени во своите движења.

Во 1928 година авторот Јеремије Павловиќ, во неговото дело *Малешево и Малешевци*, дава еден широк осврт на традиционалната игра. Тој покрај терминологијата за ората во Малешевијата, посочува и на терминот на самото играње *трусање* или *трусни*. Од социјален аспект, значајно место за

²⁹ Јован Хађивасиљевиќ, *Кумановска област*, Јужна стара Србија, Београд, 1909, стр. 393 – 397.

³⁰ Стеван Тановиќ, *Српски народни обичаји у ђевђелиској кази*, Српски етнографски зборник, VI, Београд, 1927, стр. 321 – 322.

заигрување на соборите, им дава на девојките кои први запејуваат и го започнуваат соборот за време на големите верски празници. Имено, старите гледаат, а младите играат. Павловиќ го објаснува и ороводниот начин на играње низ песни во Малешевјата. Се пее во две чети, едните пеат, другите повторуваат, кој според Павловиќ е интересен начин на комуникација. Додека пееле никој не смеел да се фати помеѓу пејачките групи. Од терминологијата за играње го издвојува ороводецот како *изводник*, давајќи посебен акцент на играњето на ороводецот како особено талентиран и вешт човек. Павловиќ дава и дескрипција на играорните обрасци на малешевскиот репертоар. *Литата* или *Малешевката* ја опишува како шестпати напред и трипати назад, а *Четворката* како четирипати напред и две во место. Авторот бил импресиониран од старата малешевска машка носија и објаснува дека во постариот период орото било многу убаво да се гледа во текот на изведувањето од аспект на разиграните машки фустани. Немешањето на мажите и жените и овој автор го споменува, но, тој пишува и за влијанието кое доаѓа од соседна Србија со напомена дека талантираните играчи лесно ги прифаќале новините. Влијанијата во Малешевјата, според Павловиќ, доаѓале дури и од соседна Грција, односно од преселниците од грчкиот предел Галиполе, кои се доселиле во Пехчево и ги носеле новините во игрите. Така, според Павловиќ вртењето со шамивче од страна на ороводецот *изводникот* било грчко влијание.³¹ Во оваа студија за прв пат се опишува и обредноста за време на траур. На пример, сестра за својот брат не игра до три години, а до една година не ја плете косата...³²

Триесеттите години од XX век се период на ренесанса во областа на традиционалната игра. Во овој период се појавуваат сестрите Даница и Љубица Јанковиќ за кои слободно може да се каже, дека го поставуваат темелот на денешната етнокореологија. Во нивната плодна истражувачка работа, оставаат дела кои и денеска се користат како појдовни средства во сферата на етнокореологијата. Посебно е важно да се напомене периодот во кој тие твореле и моментот дека тие морале да имаат некакви предзнаења, како и голема интуиција во собирањето на ваквиот материјал. Во периодот од 1934 до 1964 година имаат издадено

³¹ Јеремије Ј. Павловиќ, *Малешевево и Малешевци*, Београд, 1928, стр. 38, 328.

³² Јеремије Ј. Павловиќ, *Малешевево и Малешевци*, Београд, 1928, стр. 327 – 329.

осум книги во кои се опишувани традиционалните игри во тогашните југословенски простори. За нас Македонците посебно се значајни првата, третата и четвртата книга. За жал деветтата книга која во целост е за Македонија, односно за игрите во Скопје и Лазарополе, никогаш не излегла од печат.³³ Првата книга е отпечатена во 1934 година, каде сестрите Јанковиќ пишуваат за значењето на традиционалните игри и нивната поставеност во општеството. Во нивното излагање тие го истакнуваат и туристичко-економското значење, потоа воспитното, пишувајќи за социјалниот начин на изразување и здравствено-естетскиот начин, мислејќи на развојот на децата преку играта. Многу често го согледувале и уметничкиот аспект на играта, па оттука многу групи на играорци од селата биле поттикнати да учествуваат на фестивали и концерти. Во првата книга го поставуваат и писмото кое и денес е во функција на идентификацијата на орската традиција. Преку знаци за точно определени чекори, како и поставувањето на терминологија, тие, несвесно можеби ја поставуваат и методиката на народните ора. Дескрипцијата, која ја поставиле, ја дефинираат како играорен *образец* и *анализа*. Во нивната прва книга даваат опис на дваесет и две ора од Македонија, каде покрај описот на ората, ги истакнуваат и информаторите од кои ги научиле ората, со име и презиме, локација и во која година ги добиле информациите околу репертоарот на ората. Потеклото на ората во првата книга се: од селото Лабуништа, (Струшко), Охрид, Дебар, Гостивар и Мијаци – Мала Река, поточно од селата: Лазарополе, Тресонче и Галичник, етничкиот предел Мавровско Поле и градовите Тетово и Скопје.³⁴

Третата книга на сестрите Јанковиќ излегува од печат во 1939 година и носи нови погледи на традиционалната игра. Во оваа книга многу подетално, систематизирано и аналитички навлегуваат во сферата на народната игра. Поделбата им е систематизирана поинаку, во однос на знаците и терминологијата која ја имаат многу подетално разработено и даваат повеќе термини и знаци во описите. На почетокот, третата книга, сестрите Јанковиќ ја делат на теориски и општ дел. Во теорискиот дел пишуваат за општите напомени во однос на играњето, се задржуваат на знаците и терминологијата што ќе биде користена

³³Оливера Васић, *Сеѓање – Даница и Љубица Јанковиќ*, Етнокреологија, Сеѓање, Београд, 2005, стр. 14.

³⁴Љубица и Даница Јанковиќ, *Народне игре*, књига I, Београд, 1934.

во текот на описот на игрите. Посебно место даваат на психологијата на играње, односно што е генератор и причинител народната маса да ја сака, почитува и негува традиционалната игра. Тие во овој дел пишуваат и за поединецот како толкувач на народната игра и неговото имплементирање во колективот како талент или слаб изведувач на народната култура. Во овој дел тие според психолошки параметри прават и поделба на: религиозни, култни, обредни, игри поврзани со некој празник или годишни времиња. Следната поделба која ја прават во однос на психолошките моменти, е световни (профани) народни игри. Во овој дел тие повеќе се задржуваат на моментите за играње кои ја отсликуваат нивната функција: почеток на играта, крајниот момент, мимичките игри, хумористичните игри, глупонемите игри, еротските игри, игри поврзани со животни итн. Во вториот дел сестрите Јанковиќ ги истакнуваат свадбениот обреден циклус и обичаите при играњето за време на свадбата. Имено, го опишуваат почетокот на свадбата, односно подготовките за свадбениот церемонијал. Посебно се задржуваат на разните моменти кои ја сочинуваат свадбата и даваат опис на игрите кои се карактеристични во периодот на свршувачката. Во циклусот на свадбата тие даваат опис за моментот на играње при свадбата и моменти на играње на посвадбениот церемонијал. На крајот на овој дел даваат и општи сознанија за песните и мелодиските линии во кои се изведувале игрите. Во вториот дел во описите на народните ора, тие опфаќаат пет области од Македонија, почнувајќи од Скопје, Тетово и околината, Гостивар и околината, кумановскиот предел или како што тие го опишуваат - Кумановска кореографска област и Скопска Црна Гора и Блатија.

Во описите за Скопје материјалот го имаат поделено во неколку структури и тоа: вкрстување на орска традиција, влијанијата и кореографските елементи. Покрај сето тоа, тие ја обработуваат музиката придружба неисклучувајќи ги и ороводните песни. Во описите и анализите на скопските игри тие наведуваат деветнаесет примери меѓу кои: *Вардарк, Ценини ќерки, Бел' Божо, Лено на големо, Анђелино белолико момиче, Ела Ленче, Пошла Мара, Змиино оро, Го пратиле дедо, Старо врањско, Корча, Овчеполка, Ѓиѓум шеро, Џамбаскиња, Женско врањско, Малешка, Циганско старо крстено, Бостанџиско, Адан Али.*

Материјалот за Тетово и околината е подреден во неколку дела: губење на тетовските игри, градски игри, моменти за играње; љубовта на тетовчаните кон играта; потеклото на игрите и муслимански игри. Понатаму даваат информации за селските игри и моменти на играње и на крајот зборуваат за музичките елементи и песнопојните мотиви во тетовскиот крај. Во делот за градските игри, прават посебна поделба на христијански игри, машки, женски и мешани. Од репертоарот на тетовската област, тие забележале дваесет и две ора, при што ги обработуваат во свој стил на запишување, со обрасци и анализи. Традиционалните игри кои тие ги запишале се: *Гиздаво момиче, Ситно оро женско, Калеш Јана, Стани попадијо, Тетовска калачојна, Еј слценце, Ђурђана ми болна лега, Бела Јана, Девојче бело, Учи ме мајко, Куме сваће, Бог да убие, Покрај Като, Зејбек оро тетовско, Карши карши тетовско, Далороси, Кинисал Стојан, Дебарска, Изникнало конопљиче, Старско оро селско, Т'јрггај си оро Бојано и Пошол Павле.*

Во околината на Гостивар направиле општ преглед на орска традиција, потоа на музичката придружба, моментите за играње, врските и меѓусебните влијанија. Во делот за обрасците и анализите тие забележале само три игри и тоа *Сваќе скакераче, Карши карши гостиварско и Зејбек гостиварски*. Куманово и кумановската околина тие ја обработиле студиозно и навлегле во повеќе сегменти од народната култура. Во почетното излагање тие го објаснуваат нивниот начин на истражување и поставување на границите на кумановската област. Во овој дел границите на традиционалната игра ги поставуваат многу посеверно и воедно како иста област ја истражуваат и околината на Бујановац, Ристовац и Прешево. Следниот сегмент се однесува на музичката придружба: ороводните песни, етнографските моменти како и народната носија која секогаш е неизбежен момент во нивните излагања. Од репертоарскиот дел ги забележале ората: *Стојно ле Стојне, Ткајеница, Ој девојчиња, Права, Шопска, Не дрем Недо, Заспала ми Царица Милица, Козјачко селско и Посејала Ратка*. Според расположливите податоци обработиле девет ора, а другите ора кои се обработени потекнуваат од околината на Ристовац, Бујановац и Прешево.

Следни предели кои ги истражувале биле Скопска Црна Гора и Скопска Блатија каде што предност им дале: на ороводните песни, мелодиската линија на ората и музичката придружба. Нивни интерес во овој дел биле и кореографските елементи, како и моментите и местата за играње. Од играорниот

репертоар во Скопската котлина забележале 18 ора меѓу кои: *Лака лиса, Поступано, Врбо врбичице, Ќитуше Митуше, Сечи моме, Потрчано, На Струга дуќан, Тоска, Адана, Длга лиса, Црпи вода Јано, Идам не идам, Рамно тешко, Жени се Лазо, Запапи се Шар планина, Баба Ѓурѓа, Рамно и Војвода.*

Во следниот дел сестрите Јанковиќ ги објавуваат мелографиите за сите опишани ора и песни, истовремено вршејќи транскрипција на сите песни кои се објавени во ова издание.

Понатаму, од записите може да се види дека сестрите Јанковиќ ја забележуваат големата модернизација и губењето на традиционалната игра на теренот, предлагаат нивна заштита и имплементација во општеството, и образовниот систем. Воедно тие предлагаат да се да се основаат организации на повеќе фестивали за традиционална музика и игра. Интересен е еден момент од извештајот кој го даваат во оваа книга, а тоа е учеството на македонските групи кои учествувале на белградскиот фестивал. Тоа е групата од селото Раштак и русалиската група од селото Миравци. Во овој текст даваат и позитивна критика за учеството на групата од село Раштак, во Лондон-Англија. Покрај записите и извештаите, во крајниот дел на книгата ја истакнуваат состојбата во другите земји во Европа, па и пошироко. Имено: на какво ниво се игрите во овие земји, каков е интересот во општеството, истражувачките процеси, имплементација во образовниот систем, фестивалите итн. На крајот, треба да се истакне дека во третата книга сестрите Јанковиќ запишале и анализираше седумдесет и едно оро од неколку области на Македонија, а со тоа оставиле траен запис за народната култура на нашата земја.³⁵

Во 1948 година ја издаваат четвртата книга која во целост е посветана за Македонија. Во ова дело тие ги обработуваат пределите на Мијаците, Дебарско Поле, Охридското Поле и пределот Бојмија, поточно русалиските игри. Како и во другите книги, така и овде, на почетокот ја објавуваат терминологијата и знаците кои се новина во оваа книга. Четвртата книга, исто така, е поделена на теориски и на општ дел. Во теорискиот дел даваат осврт на жената во традиционалното општество, поточно местото на жената во традиционалната игра. Во ова поглавие во неколку сегменти разработуваат наслови кои дотогаш во науката воопшто

³⁵ Љубица и Даница Јанковиќ, *Народне игре*, књига III, Београд 1939.

не биле третирани, а слободно може да се каже дека и денес, воопшто нема големи истражувања во однос на жената и играта. Тие, жената ја третираат во однос на етнографската поставеност на теренот, потоа социјалните и психолошките моменти и на крајот во првиот дел од пасусот ја даваат жената како стилски изведувач во однос на вокалната традиција, инструменталната традиција и играорната традиција. Сестрите Јанковиќ ги обработуваат посебно женските игри, потоа жената во мешаната игра, жената како играорка, мислејќи на индивидуалните игри како и отстапките, кои во тоа време биле ретки во патријархалниот начин на живеење. Понатаму, авторите даваат и еден осврт на жената како поттикнувач на расположението кај мажите, жената како инструменталист и вокален изведувач и жената опеана во песните.

Општиот дел го започнуваат со обработка на мијачкиот предел. Знаејќи дека Мијаците се посебна група, тие даваат и многу етнографски податоци. Во нивните истражувања најголем дел се оние за селото Лазарополе, но според информациите, тие ги посетуваат и Галичник, Гари, Тресонче и другите мијачки села. Посебно е интересно што тие ја познаваат и мијачката оаза во брсјачката етнографска целина, поточно селото Смилево, така што и за него даваат голем број информации. За Мијаците, Јанковиќ го опишуваат стилот на играње, а посебно се задржуваат на првиот играч како посебна институција, ја обработуваат и инструменталната придружба, но и ороводните песни кои се изведуваат во оваа област, поврзани со некаква обредност. Посебно треба да се истакне фактот дека сестрите Јанковиќ пишуваат и за соборите, при што даваат многу информации за соборот во манастирот *Света Пречиста* во околината на Кичево, за населението од селото Гари, на соборот во манастирот и даваат опис за селото Галичник, поточно за селската слава и соборот на Петровден. За селото Смилево сестрите Јанковиќ, покрај етнокорееолошките информации, даваат и голем број етнографски информации, за доселувањето во селото, потеклото на некои од игрите, за немешањето на мажите и жените во текот на играта итн.

Од играорниот репертоар прават обрасци и анализи на четириесет и три ора како: *Повратешко, Клцнога, Повела ми Велика, Кинисал ми, Купила ми мама, Камбана бије Ристо, Лесното, Тешкото, А што ми е мила мамо, Ајде кажувајет, Цвето мори Цвето, Бог да убиет Невено, Дојде глумчето, Оро се вие крај манастира, Потропни потскокни, Силен Вардар,*

Прва вечер вечера, Ставре ми се ожени, Ор Вичије Вичије, Танец водит, Свекрвинско, Ори невен викат, Ори моме одит из ливада, Ткала Донка престилки, Земи ме Маро, Кинисала желка, Јаноле Јано, Станоле Стано мори, Од Балкан, Од как сме се драги засакале, Ори моми Буковки, Ситен камен до камена, Девојче девојче, гу-гу-гугувче, Лено ле Лено, Скудринка, Светојованска игра, Ајде двама луди, Ајде ој Вардаре, Која билка је порано, Се скараја снаа и золва, Излегло да се рашетам и Седна ми Џемо.

Во четвртата книга, како што претходно е нагласено, сестрите пишуваат за дебарската област, поточно за етничкиот предел Дебарско Поле. Во овој дел тие даваат податоци за машките игри, женските игри, моментите за играње, музиката придружба и инструменталистите кои ги придружувале игрите.

Од играорниот репертоар тие опишале четиринаесет ора и ороводни песни според нивниот начин на запишување со образец и анализа: *Појдоф си горе, Кало Калино девојко, Горичице Љиљакова, Бурјано Бурјанке, Пелин ми се пољуглават, Оган гори у планина, Девојче бело црвено, Ори сваке, Борјанке, Меткалиштето, Оздола идат, Мушко оро, Машкото и Тешкото.*

Во регионот на Охрид, сестрите Јанковиќ ги разработиле градските и селските игри, но анализирале и повеќе ороводни песни кои се карактеристични за населението од Охридско Поле и Струшко Поле. Во понатамошниот текст тие прават преглед на орската традиција преку влијанијата, постанокот, репертоарската застапеност. Во однос на репертоарот анализирале триесет и шест ора и ороводни песни како: *Отишла Ленка за дрва, Се посврши Дранда мома, Прела баба, Кадри бефне, Ајде којнче, Велгошко, Ти моме, Ено лудо младо, Мома момче, Провикнала Драганка, Ај што се убави беќари, Пијан идат, Горчице љиља горо, Тича мома по пољана, Прстен ти падна Нешо, Набедили сиромаша Ивана, Ти небеше, Ставре ми се ожена, Станала ми стара баба, Караламброс, Ме свршија, Стапи Милка, Трендафилчето, Ничим бре кузум, Ехите јаври сули, Немски, Чудо стана по света, Није идане, Чудила се, Јаз си го имам, Сношти си, Вртеното, Ела Димко, Сирто, Корчанското и Чамче.*

Последниот дел од четвртата книга сестрите Јанковиќ ја посветиле на обредните машки поворки-Русалии во околината на Гевгелија, поточно во етничкиот предел Бојмија. Сестрите

Јанковиќ русалиите ги обработиле на тој начин што дале информации за нивното потекло и значење на зборот *русалија*. Понатаму, го обработуваат самиот обред поврзан со русалиите и верувањата околу нив. Сегментот игра на русалиите и стилот на играње како и музичката придружба не е изоставен во нивното истражување. Од репертоарскиот дел анализираше десет ора: *Караџова, Уменско оро, Злата, Петровска, Гајда аваси, карајисуф аваси, Тодоро биро капидан, Кавадар аваси, Капетан аваси* и *Разбулел се*. Во годините кога Јанковиќ истражувале, имало голем број на ора кои тогаш егзистирале и биле во колективната свест кај населението. Само во четвртата книга опишале и анализираше сто и три ора и ороводни песни. Во последниот дел од книгата направиле и мелографски записи на сите примери кои се наведени во книгата. Од посебна важност е тоа што во крајниот дел хронолошки се објавени сите нивни статии кои дотогаш ги издале.³⁶

Сестрите Јанковиќ во својот богат истражувачки период издале и други статии поврзани со традиционалната игра. Некои од статиите кои биле за Македонија се преиздадени во српски книжевен гласник, *Прилози проучавања народне поезије*, потоа во Гласникот на Етнографскиот музеј во Белград итн. Според моите согледувања, посебно треба да се истакнат уште три статии кои се од голема важност а тоа се: *Празнични народни игри од Порече, Народните игри во Кичево и околината* и *Уште нешто во однос на играњето во Скопска Црна Гора*. Во материјалите за Порече, двете авторки Јанковиќ, ги анализираат велигденските игри кои се изведуваат на третиот ден од Велигден. Тие тука прават паралела со други слични српски обредни игри на Косово и од мијачкиот крај.³⁷ Овие податоци за велигденските игри се од многу голема важност и поради фактот дека во подоцнежните години многу наши автори ги обработуваат велигденските игри од Порече, а токму овие материјали претставуваат база за обработка и појдовни анализи.

Во втората статија *Народните игри во Кичево и околината*, даваат информации за брсјачката етнографска целина и карактеристиките на брсјачкиот стил на играње. Во оваа статија неизбежно се опфатени и соборите кои се одржувале во манастирот *Света Богородица Пречиста*, каде главно доаѓале

³⁶ Љубица и Даница Јанковиќ, *Народне игре*, књига IV, Београд 1948.

³⁷ Љубица и Даница Јанковиќ, *Празничне народне игре у Поречу*, Гласник етнографског музеја у Београду, књига XIII, Београд, 1938, стр. 21 - 29

Мијаци од соседната мијачка област. Посебно треба да се истакне дека во овој дел се опфатени и неколку горнополошки села кои гравитираат кон Кичево: Железна Река, Мидинци, Тајмиште и Буковчани.

Во третата статија се презентирани теренски истражувања во Скопска Црна Гора, поточно двата големи собори кои биле во црквата *Св. Никита* во близина на селото Кучевиште и црквата *Св. Наум* во близина на селото Радишани. Тие истакнуваат дека на овие големи собори доаѓале голем број на селани од околните села и биле вистинска убавина да се гледаат виртуозите на традиционалната орска уметност. На крајот, истакнуваат и за една свадба во селото Кучково кое го лоцираат како дел од Скопска Црна Гора. Сепак, ова село со своите специфичности се издвојува од Скопска Блатија и од Скопска Црна Гора и припаѓа на Скопски Дервен. Информациите кои ги даваат за ова село се играорниот репертоар кој тие можеле да го лоцираат во нивните истражувања.³⁸

Со завршувањето на истражувањата и со објавувањето на собраните материјали на сестрите Јанковиќ од областа на традиционалната игра, направен е еден вакум од години кога науката која ја истражува играта, етнокорееологијата, замрува. Следните автори кои се појавуваат, ја обработуваат инструменталната традиција, поточно сегменти од етноорганологијата. Во почетокот на педесеттите години од XX век се формира Институтот за фолклор *Марко Цепенков*, (тогашен Фолклорен институт). Првите истражувачи во Институтот за фолклор, кои започнале да ја обработуваат и анализираат традиционалната игра биле Живко Фирфов и Ганчо Пајтонџиев. Овие двајца автори ја издаваат книгата *Македонски народни ора, со кореографски знаци и терминологија*. Во ова дело објавени се и обработени дваесет ора, кои покрај дескриптивниот метод забележани се со кореографски знаци кои за првпат ги презентираат авторите Фирфов и Пајтонџиев.³⁹ За жал, ова писмо

³⁸ Љубица и Даница Јанковиќ, *Још нешто о приликама за играње у Скопској Црној Гори*, Гласник етнографског музеја у Београду, књига XV, Београд, 1940, стр. 159 – 165.

³⁹ Живко Фирфов – Ганчо Пајтонџиев, *Македонски народни ора, со кореографски знаци и терминологија*, Скопје 1953, стр. 7-80.

не фаќа вистински размери и поддржаност, па затоа останува само за интерна употреба во ова дело.

Со формирањето на Институтот за фолклор и неговата истражувачка систематизација, влегуваат и истражувањата поврзани со традиционалната игра, вистинската функција на ова одделение започнува во 1970 година со работата на Михаило Димовски. Овој стручњак во Институтот работел десет години и зад себе остави голема трага во етнокорееолошката наука.

Во раните седумдесетти години од XX век тројца автори за потребите на тогаш многу популарните семинари за фолклор кои се одржувале во близина на островот Корчула имаат објавено прирачник во издание на Просветниот собор на Хрватска.⁴⁰ Во ова издание обработени се петнаесет орски примери од повеќе краеве на Македонија. Во почетниот воведен дел на прирачникот авторите ја искажуваат потребата од вакво издание, но во понатамошниот текст тие прават и класификација на македонските ора, односно ги делата во две категории: *лесни*, кои имаат лирска содржина и *тешки* кои имаат епска содржина.⁴¹ Ваквата констатација и класификација кај авторите кои во следниот период ќе истражуваат и анализираат, не зафаќа голема примена а и самата е подложна на дискусија, анализа и истражување.

Во текот на седумдесеттите години од XX век се јавува уште еден автор, Ганчо Пајтонџиев, кој во издание на Институтот за фолклор ја издава книгата *Македонски народни ора*, која изобилува со голем и важен материјал. Базата и репертоарот кој Пајтонџиев ги изработил се источното играорно подрачје, поточно регионите: Малешевија, Делчевско, Кочанско, Светиниколско, Штипско, Радовишко, Струмичко и Валандовско. Посебно е важно тоа што во ова дело авторот покрај сознанијата и описите на народните ора, поставил и нов систем на запишување на орската традиција. Но покрај со неговиот систем, ората се запишани и по лабановиот систем кој и денес е во широка употреба. Во еден значаен дел, Пајтонџиев се осврнува на антропологијата на ората, стилот и терминологијата, а посебно е значајно тоа што тој во голема мера ги потенцира информаторите кои биле негови современици во тој период, и оставиле свој белег во народната

⁴⁰ElsieDunin; Mihailo Dimovski; Stanimir Višinski, *Makedonski narodni plesovi*, Zagreb 1973.

⁴¹Elsie Dunin; Mihailo Dimovski; Stanimir Višinski, *Makedonski...* стр.5.

култура. Играорниот репертоар кој Пајтонџиев го запишал во тој период е сто и шест ора.⁴²

Прва статија која Михаило Димовски ја објавува е *Орската народна традиција во селото Ајватово и нејзините карактеристики*. Уште на почетокот темата што тој ја работи за нас е од големо значење, не само поради податокот што селото Ајватово припаѓа на Солунското Поле (предел кој денеска се наоѓа во соседна Грција) туку и поради фактот што во тоа село традиционалната култура е на исчезнување. Ората што тој ги обработил мелографски и кинетографски, за етнокореолошката наука претставуваат огромно богатство. До податоците доаѓал по пат на теренски истражувања на иселеници од селото Ајватово, кои тој ги посочува во неговата статија. Од репертоарот на ората што ги истражувал, објавени се ората: *Дус, Женско моминско, Лагадинско, Шапкарево, Бајдушко, Равно, Мома оди за вода, Никгритско, Равно-старско, Кршалма, Комитско-солунско, Патрона мома и Пајзанско*.⁴³

Следните две статии издадени во Списанието на Институт за фолклор во 1973 година, се однесуваат на струшкиот регион. Првата статија ги обработува на ората од типот на Лесното кои се изведуваат со ороводни песни. Во оваа статија кинетографски дава повеќе варијанти на играорните обрасци кои се од типот на оро то лесното. Димовски сака да ја покаже истата играорна база на обрасците со различните украси или орнаменти кои можат да ги направат играчите.⁴⁴ Следната статија се однесува на Лазарските женски поворки во Струшко, каде покрај кинетографскиот запис остава и мелографски запис на песните. На теренот обработува голема територија од струшката област. Според информациите за селата во кои тој истражувал се работи за широка област што ги опфаќа етничките предели: Струшко Поле, Струшки Дримкол, Дебарски Дримкол, како и Власите во

⁴²Ганчо Пајтонџиев, *Македонски народни ора*, ИФ, Скопје 1973.

⁴³Михаило Димовски, *Орската народна традиција на Македонците од с. Ајватово (Солунско) и нејзините карактеристики*, МФ, IV, број 7 – 8, Скопје, 1971, стр 295 – 309.

⁴⁴Михаило Димовски, *Прилог кон проучувањето на варијантите на ората и ороводните песни од типот Лесното во Струга и струшко*, МФ, VI, број 11, Скопје, 1973, стр 109 – 114.

селото Горна Белица,⁴⁵ Оттука следува прашањето дали сите овие етнички предели имаат ист обединувачки фактор во духовната култура или авторот Димовски ни дава информации од различни културни преплетувања?

Една од поголемите статии во неговоите истражувања биле фокусирани на селото Ињево (Радовишко Поле), Димовски од теренот запишал тринаесет ора, од кои сите ги кинетографирал, мелографирал и етнокорееолошки обработил. Од особена важност во етнокорееолошкото истражување е тоа што тој ги разгледувал влијанијата и спецификите на ората. Оваа негова статија е како посебно отпечатен примерок, во 1974 година. Од играорниот репертоар, на теренот ги пронашол следниве ора: *Женско оро, Ињевско оро, Комитско, Клекушка, Кукуригу петле, Купила ми мама шарени чорапи, Лев танец, Оровичанка, Покрај крај Кател, Право оро, Топтан топтан, Тоска и Циганка*.⁴⁶

Во двете статии за Русалиските машки поворки што авторот Димовски ги објавува во 1974 и 1975 година, дава етнокорееолошки информации за русалиските дружини во селото Секирник и во градчето Богданци. Димовски покрај етнокорееолошките податоци дава и голем број на етнографски податоци. Ората кои биле на играорниот репертоар во селото Секирник ги мелографирал и кинетографирал додека, за гратчето Богданци е даден само етнографски опис на игрите. Од играорниот репертоар што тој го забележал во селото Секирник се следниве ора: *Крмаци фустан, Али Коч Ава, Тодоро капидан*. Репертоарот на русалиската група од Богданци бил поразновиден и многуброен. Тука авторот Димовски ги запишал ората: *Капидан аваси, Караусуф аваси, Саригол аваси, Тодоре биро Капидан, Грејна Катерина, Продаде ме мамо и Кажу моме истината*.⁴⁷

Во 1976 година во Списанието на Институтот за фолклор излегува статијата на Михаило Димовски *Некои иновациони појави во современиот развој на орската традиција во Македонија*.

⁴⁵Михаило Димовски, *Лазарските ороводни песни во Струга и струшко и нивните етнокорееолошки карактеристики*, МФ, VI, број 12, Скопје, 1973, стр 57 – 62.

⁴⁶Михаило Димовски, *Орската традиција во село Ињево (Радовишко)*, МФ, број 4, Скопје, 1974. (посебни изданија)

⁴⁷Михаило Димовски, *Русалиските обичаи и игри во селото Секирник (Струмичко) и нивните карактеристики*, МФ, VII, број 13, Скопје, 1974, стр. 165 – 182; Михаило Димовски, *Некои етнокорееолошки карактеристики на Русалиските игри од селото Богданци (Гевгелиско)*, МФ, VIII, број 15 - 16, Скопје, 1975, стр. 159 – 163.

Во оваа статија дава осврт на предвоениот како и на повоениот период и трансформациите кои ги носи модернизацијата на едно општество. Појавите ги согледал во стилот на играње, во мешањето на мажите и жените во ората, во темпото на самото оро и влијанијата на селото кон градот.⁴⁸

Во 1977 година излегува едно големо студиозно дело за ансамблот *Танец*, од авторот Михаило Димовски, кој репертоарот на Ансамблот го разработува во два дела. Во првиот многу важен дел, тој ја разработил методиката на народните ора која денес на сите оние кои работат во оваа област им е почетна точка за анализа на традиционалната игра. Во вториот дел ги разработил ората кои се или некогаш биле на репертоарот на ансамблот, со тоа што дава мелографски и кинетографски опис, но не се задржува и не го опишува кореографскиот дел. Во оваа студија авторот Димовски има обработено четириесет и пет ора кои биле дел од ансамблот *Танец*.⁴⁹

Едно од последните изданија кое припаѓа на Михаило Димовски со наслов *Народните ора и орската традиција во Беровско*, е отпечатено во списанието на Институтот за фолклор, во 1980 година. Во оваа статија дава осврт на репертоарскиот дел, но во голема мера се задржува и на моментите за играње, потеклото на имињата на ората и дава информации важни за етничкиот предел Малешевска. Во оваа статија, преку локална терминологија го објаснува стилот на играње и тоа на три начина: *сос одење, сос клинкање и сос трусање*. Во однос на метроритмичката структура ги опишува ората во каква ритмичка структура се, но за жал, нема направено мелографии и кинетографија на ората. Од репертоарот кој го забележува ги наведува следниве ора: *Тешкото-Малешевско, Малешевската, Тешкото-русинско оро, Русинското, Четворката, Старата четворка, Литата, Правото оро, Чангуловото, Јуручкото, Пајдучкото, Ајдучкото, Кривото, На три пати, Старското, Влаина, Копачката во место, Гајдата и Глувото оро*.⁵⁰

⁴⁸ Михаило Димовски, *Некои иновациони пјави во современиот развој на орската традиција во Македонија*, МФ, IX, број 18, Скопје, 1976, стр. 117 – 119;

⁴⁹ Михаило Димовски, *Македонски народни ора*, Од репертоарот на Ансамблот за народни игри и песни Танец, Институт за фолклор, книга 2, Скопје, 1977.

⁵⁰ Михаило Димовски, *Народните ора и орската традиција во беровско*, МФ, XIII, број 26, Скопје, 1980, стр. 111 – 118.

Помеѓу делата на Михаило Димовски битно е да се спомене и кусата статија во која тој ги дава општите карактеристики на македонските ора, но истовремено прави поделба на играорните подрачја. Поделбата ја систематизира во меридијански правец, исток-запад, север-југ. Покрај оваа поделба во изнесените играорни подрачја, тој го истакнува играорниот репертоар и неговите карактеристики, и претставува прва посеопфатна поделба од аспект на етнокореолошки подрачја.⁵¹

⁵¹Михаило Димовски, *Народните ора и орската традиција*, Етнологија на Македонците, МАНУ, Скопје, 1996, стр. 281 – 285.

2. АНТРОПОЛОГИЈА НА НАРОДНИТЕ ОРА

Во македонската народна орска традиција, индивидуалната поставеност на играчот има огромна улога. Тој, има точно определено место, време и простор во културата на изведуваче на традиционалните ора. Ако се земе фактот дека засебно место во текот на играта има мажот, а засебно место жената, можеби тука е и појдовниот момент за анализа на народните ора и нивната антропологија.

Многу автори кога правеле категоризација или давале забелешки на традиционалните игри, не ретко ората ги делеле на машки и женски. Ако подобро се анализираат ората во Македонија, ќе се види многу ретко постојат ора кои можат да се класифицираат на овој начин. Добиените податоци од теренските истражувања покажуваат дека соборската орска традиција била наменета за сите физички здрави и спремни луѓе. Поради тоа, во овој дел потребно е да се дадат некои примери за поделбата на ората на машки и женски, односно за тоа какво е восприемањето на информаторите за машките и женските ора. Кога се истражува на теренот, често пати може да се добие информација дека некое оро го играле мажите, но ако подобро се анализира и се навлезе во проблемот и суштината, тогаш податоците и информациите се менуваат. Ваков пример имаме со многу познатото оро *Тешкото*, со потекло од Дебарско-реканската етнографска целина, тоа е симбол на машкоста, олицетворение на јачината на непобеденоста на мажот итн. Но, ако се истражува на теренот и во литературата, податоците покажуваат дека жената, исто така, била присутна во изведбата, но со маргинализирана улога во орот. Имено, кога завршува машкиот танец на орот, жените се фаќале според социјалниот статус и ги следеле мажите во орот, кога се случуваат екстазните клекови, вртешки, баланси, тие едноставно стојат или ја менуваат тежината на нозете, правејќи едноставни украси.⁵² Сличен ваков пример имаме и со орот *Копачка*, кое потекнува од етничкиот предел Пијанец, а денес е исто така олицетворение на машкоста. Според истражувањата на

⁵²Љубица и Даница Јанковиќ, *Народне игре*, књига IV... стр. 7, 25, сопствени теренски истражувања.

теренот, поточно во селото Драмче, еден од информаторите⁵³ ни ја потенцираше Љиља од село Бигла, по потекло од семејството Вртевци, која многу подобро *копнувала* и од мажите.⁵⁴ И во овој предел жените се присутни во играта, но со маргинализирана улога при крајот на орото. Примери имаме и во соборските ора од Бојмија, во времето на *некрстените денови*. Многу познати во овој предел се машките поворки Русалии. Во тој период русалиите изведувале две обредни ора, *Алаји Кушијата*. Според овие две ора, русалиите како ликови и играчи имаат функција на обредност, додека сите други ора имаат соборен карактер. Соборниот карактер може да се согледа и преку учеството и изведбата на жените во овие ора во обичните неделни и соборски празнувања. Значи, од погоре наведените описи можеме да заклучиме дека со текот на времето во некои традиционални игри многу повеќе мажите ја преземале улогата на доминантност и оттука контекстот на играта добивала машка форма, а од друга страна, жената се маргинализирала и воопшто не се третираше како присутна и покрај тоа што и таа била учесник во изведбата.

Во понатамошново излагање ќе биде истакната улогата на жената во традиционалната игра. Основен сегмент, кога се зборува за изразот и чувството во женското играње е патријархалниот начин на живеење. И оттука произлегува и патријархалниот начин на изведба на ората. Во сите краеве на Македонија во минатото бил карактеристичен патријархалниот начин на изведба, со познатите норми на однесување и посебен пристап кон традиционалната игра. Потребно е да се отпочне со подготовките за игра додека децата се мали и мотористиката и координацијата во просторот се уште ја немаат развиено. Тогаш тие се само во улога на набљудувачи, до нивната десетгодишна возраст кога веќе постапно влегуваат во општествените норми. Најдобри показатели за тоа се, кога почнуваат постепено преку иницијациски обреди да се приближуваат до светот на возрасните. Според истражувањата на сестрите Јанковиќ, местото на децата било на крајот од танецот.⁵⁵ Илустриран пример за играње на децата кон крајот на орото или посебно формиран танец, може да се види и во филмуваните материјали

⁵³ Информатор: Митко Стојменовски од село Драмче роден 1916 год., сопствени теренски истражувања.

⁵⁴ Се мисли на техника при играњето.

⁵⁵ Љубица и Даница Јанковиќ, *Народне игре*, књига IV... стр. 26.

кај браќата Манаки.⁵⁶ Ваков пример се сретнува и во српската орска традиција, рефлектирана преку изреката: *Сва деца на кеца*. Во минатото особено бил респектиран добриот и талентиран играорец,⁵⁷ дури и девојките сакале да се омажат за човек кој знае да игра и да пее, да биде весел.⁵⁸ Според информаторот од селото Бардовци кој ни ја раскажуваше својата животна сторија, во однос на играта и животот за неа, тој едноставно вели: *Ме потргна срце за на тупан*. Според истражувањата, се работи за исклучително талентиран играорец, многу познат на собирите на Скопскиот плоштад и Скопското Кале по повод христијанскиот празник Прочка. Имено, информаторот својата талентираност ја поврзува со магиската моќ која му ја пренел еден од најпознатите играорци во скопската околина Трајче Попов.⁵⁹ Тој раскажува, како именуваниот Попов дошол во нивното село на селскиот собор, го ставил на плеќите и со него изиграл неколку ора. Според информаторот, Попов му ја пренел силата, моќта и талентираноста, за што тој му беше бескрајно благодарен.⁶⁰

Во минатото играорецот како индивидуалец имал посебно место во општествената заедница. играорците кои се истакнувале со својата вештина и надареност, посебно биле ценети кај народот, за што некогаш добивале и епитети, за најдобри, најистакнати, најзаслужни итн. Во една од исказите на познатиот играорец и песнопоец од Малешевијата, Ефтим Мановски, изјавува дека тој бил цар на орото, поточно, *Цар на песните и ората бех јас*.⁶¹ Во неговите изјави се истакнува и дека во неговото време на живеење посебно биле ценети соборите и моментите за играње, односно дека луѓето во тоа време имале мерак за играње.⁶²

⁵⁶Каталог на националниот филмски, 1905-2000, Скопје 2001, стр.17.

⁵⁷Слободан Зечевиќ, *Српске народне игре...* стр. 21.

⁵⁸Љубица и Даница Јанковиќ, *Народне игре*, књига IV... стр. 22.

⁵⁹Петар Г. Јовчев, *Раштак*, луѓе, години инастани, Скопје, 1993, стр. 106 – 107.

⁶⁰Информатор: Санде Ивановски од село Бардовци, роден 1929 год., сопствени теренски истражувања.

⁶¹Татјана Каличанин, *Еден човек - многу песни - еден народ*, Институт за фолклор „Марко Цепенков“ – Скопје, књига 26, Скопје 1996, стр. 50,57.

⁶²Татјана Каличанин, *Еден човек...*стр. 61.

Социјалниот статус, бил еден од елементите кој ја дефинирал позицијата на играорецот во традиционалните игри. Имено, на селските собори имало точно утврден ред и место, како и на кој начин ќе играат девојките, свршениците, невестите и младите жени. Во однос на мажите, имало малку по флексибилен пристап, обично ергените образувале свое оро, а зетовците и младите мажи се мешале во текот на орото и тоа најчесто по родбинска линија. На теренот за подалечното минато се добиваат многу интересни податоци. На пример, според една информаторка од селото Боровец, Струшки Дримкол, девојките оделе до три години свршени, а во тие три години не излегувале на оро, лицето го забувале со момичинска покривка за глава *убрус* и до колку сретнеле некој член од фамилијата на идниот сопруг се криеле да не ги видат... Во дадени случаи можела да излезе да игра на оро, но морало да има придружба од семејството на таткото или семејството на идниот сопруг.⁶³

Во XX век некои од патријархалните норми во поодделни етнички предели се менуваат и на теренот, почнуваат да се појавуваат мали поместувања во однос на патријархалниот начин на изразување во ората. Во овој период имаме пример кога на селските собори можело за кратко, момче да си дозволи да се фати до девојката која му се допаѓала. Доколку девојката прифаќала, го подавала *кустекот* направен од монистра во вид на змија, или во спротивно, го боцкала со иглата која била вметната во устата на змијата од монистра.⁶⁴

Разните верувања во однос на контактот со рацете, бил многу раширен во македонската традиција. Постоеле верувања дека преку допир со раката може да се земе силата на девојката, да се пренесе лошото, да се нанесе некакво зло, па оттука во повеќе предели на Македонија имаме држење за некаков предмет на пример: *крпа* (Скопска Црна Гора), *монистрен кустек* или *змија* (Скопска Блатија, Жеглигово, Средорек, Славиште и Овче Поле). Многу често се сретнува и држење за некаков предмет од растително потекло, како *гранка* со цвет, *венец* од цвеќе итн. Верувањата во разни магиски и натприродни сили во периодот на играњето е многу чест пример. Според информаторката

⁶³Информатор: Видосава Танаскова од село Боровец, родена 1912 год., сопствени теренски истражувања.

⁶⁴Информатор: Рајна Спасовска од село Клевовце, мажена во Студена Бара, родена 1918 год.; Стојанка Доцевска од село Гоно Коњари, родена 1926 год., сопствени теренски истражувања.

Спасовска, кога таа била свршена се фатила на оро, но на соборот имало жена која била позната по способноста за правење на магии. Бидејќи информаторката имала преубава коса која излегувала од покривката за глава, жената која била способна за правење на магии и направила магија да и падне косата. Според тврдењата на информаторката косата и паднала во истиот момент кога таа се пуштила од орото.⁶⁵

Верувања во натприродни сили, дури и демонски суштества, многу често се сретнуваат во песните. Еден ваков пример многу добро го илустрира орото во костурско.

*Во село оро големо,
Во оро селските чупи
На сите с'лнце грееше
На ено сенка држеше,
Ми летна змеју од горје
Ми крена чуче од оро...*⁶⁶

Традицијата на народните ора можеме да ја третираме и како големо задоволство, на емоции и енергија, а многу често преку играта се изразуваат: и тагата, и радоста, борбеноста и други животни ситуации.⁶⁷ Интересен податок, ни раскажа една информаторка од селото Кучково, Скопски Дрвен, при откупот на народни носии во истоименото село, кога ја продаваше нејзината горна облека *саја*. Со радост, но и со жалење раскажуваше за нејзината младост и во кои пригоди ја носела горната облека, а во најтесна врска приказната беше поврзана со традицијата на народните ора, со тагата за младоста, зборувајќи *е како е јордам имам правено на орото со оваа саја...* (се мисли на голема одважност).⁶⁸

Со постапното згаснување на животната сила и моќ, опаѓа и желбата за игра и презентација пред општествената група. Авторот Атанасие Петровиќ во своите истражувања во пределот Скопска Црна Гора, забележува дека жена со родено второ или

⁶⁵ Информатор: Рајна Спасовска од село Клевовце, мажена во Студена Бара, родена 1918 год., сопствени теренски истражувања.

⁶⁶ Информатори: Вера Фотева од село Д'мбени, родена 1926 год.; Александра Ковачевска од село В'мбел, родена 1928 год., сопствени теренски истражувања.

⁶⁷ Слободан Зечевиќ, *Српске народне игре...* стр. 8;

⁶⁸ Информатор: Стојанка Димишковска од село Кучково, родена 1920 год., сопствени теренски истражувања.

трето дете, веќе престанува да игра на соборите и празниците и само е добар гледач.⁶⁹

Во стручната литература забележани се и периодите на траур во традиционалните игри. Најчеста форма на јавно манифестирање на жалост, во минатото била исклучување од сите моменти на веселби и празнувања. Во зависност од блискоста на покојникот траурот се движел од две, три, а неретко и до девет години. Сестрите Јанковиќ даваат многу добра информација во врска со траурот, наведувајќи дека во селото Лазарополе се жалело од две до три години, но на празникот *Св. Јован* можело да се прекине со траурот, односно да се запее. Доколку се пропуштела можноста да се запее на *Св. Јован*, таа година морало да се чека следната година за да се прекине траурот.⁷⁰

⁶⁹ Атанасије Петровиќ, *Народни живот...* стр. 495 – 497.

⁷⁰ Љубица и Даница Јанковиќ, *Народне игре*, књига IV... , стр. 32.

3. ЕТНОГРАФСКИ И ЕТНОКОРЕОЛОШКИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА ИГРАОРНИТЕ ПОДРАЧЈА

Кога се споменува зборот играорни подрачја, треба да се знае дека таа поделба е во најтесна врска со етнографските целини и етничките предели. Поделбите од ваков тип се во најтесна врска со етнографијата и теренските истражувања, односно добиените податоци од теренот претставуваат основа за понатамошните анализи. Во досегашните истражувања за традиционалната игра не се направени комплетни истражувања, анализа во сите етнички предели. На некој начин играта била третирана како спореден дел во истражувањата, а објавените монографии повеќе третирале други сегменти од традиционалната култура на македонскиот народ. Голем дел на истражувачите ја маргинализирале играта, а тоа пред сè се должелo на непознавањето на оваа материја, на оскудните податоци, но и на тешкиот пристап до овие информации. Така, во голема мера во сите изданија, информациите, околу традиционалното играње, се споредни, па оттаму не постојат доволно информации за да се направи поделба според зони, ареали и подлабоко да се навлезе во етнографските целини или етничките предели.

Главното, поделбите што биле извршени служеле само како лоцирање на информациите, односно најчесто истражувачите, географски се врзувале за некој поголем град и традиционалната игра, ја лоцирале на поширок административен простор како Скопско, Гостиварско, Тетовско, Дебарско, Гевгелиско, Штипско итн. Битно е да се напомене дека некои од познатите етнографи кои истражувале во почетокот на XX век, поставиле проблемски прашања, но не одговориле на нив. Во истражувањата што ги вршел познатиот етнограф Јован Хаџивасилевиќ, забележал дека во пределот на Кумановско постојат разлики во играта, односно дека населението од овој крај има различен репертоар од Средорек и Овче Поле.⁷¹ Сестрите Јанковиќ во истражувањата на Западна Македонија, ги забележале разликите помеѓу Мијаците и Брсјациите. Тие покрај информациите кои ги даваат за традиционалната игра прават осврт и на етнографските моменти.

⁷¹ Јован Хаџивасилевиќ, *Кумановска....*, стр. 393 – 395.

Во дел од играорниот репертоар на Мијаците и Брсјаците ја забележале изразената патријархалност на Мијаците и поголемата слобода во текот на играта кај Брсјаците.⁷² Разлика помеѓу еден и друг етнички предел, сестрите Јанковиќ забележале и на соборот кај манастирот *Св. Богородица-Пречиста* во Кичевско. Во овој манастир на соборите доаѓале и Мијаици и Брсјаици, но кога се формирале ората тие никогаш не се мешале едни со други.⁷³

Еден информатор од селото Секулица⁷⁴ укажува на податокот дека на големите манастирски собори кои се одржувале во околината на Кратово, се собирало населението од околината на селото Страцин, од селата Дренак, Б'си Дурачка Река, како и населението од Овче Поле. Според исказите на информаторот на овие собори никогаш не се мешале ората, односно секој си изведувал свои ора во засебен простор и територија околу манастирскиот комплекс. Ако се има предвид дека селата околу селото Страцин припаѓаат на етничките предели Средорек и Славиште, селата Дренак, Б'с и Дурачка Река припаѓаат на пределот Дурачка Река, исто така и Овче Поле е засебна целина, може да се донесе заклучок дека во минатото кога етничките групи и предели сè уште здраво опстојувале и не се мешале, традиционалната игра била препознатлив идентификационен белег за секој етнички предел. Информаторот во неговите искази вели: *Которците*⁷⁵ *си ги играа своите ора, Шопите*⁷⁶ *си играа по свое и Планинците играа*⁷⁷ *свои ора.*⁷⁸ Овие податоци не упатуваат кон засебен играорен репертоар кој егзистирал во определените етнички предели. Се разбира дека постојат и играорни бази кои биле преземани едни од други, но тие секогаш во новата средина добивале нова форма, а најчесто и нов назив. Овие информации не наведуваат да размислуваме дека некогаш секој етнички предел во Македонија имал свој играорен

⁷² Љубица и Даница Јанковиќ, *Народне игре*, књига IV..., стр. 9.

⁷³ Љубица Јанковиќ, *Народне игре у Кичеву и околини*, Гласник етнографског музеја у Београду, XV, Београд, 1940, стр. 104 – 111.

⁷⁴ Информатор: Николчо Копев од село Секулица, роден 1943 год., сопствени теренски истражувања.

⁷⁵ Се мисли на население од етничкиот предел Овче Поле.

⁷⁶ Се мисли на население од етничкиот предел Средорек и Славиште, тој ги именува како Шопи.

⁷⁷ Се мисли за населението од етничкиот предел Дурачка Река.

⁷⁸ Информатор: Николчо Копев од село Секулица, роден 1943 год., сопствени теренски истражувања.

репертоар. Постоеле и преплетувања на играорните бази, но сепак, тие биле со мали локални разлики и специфичности за секој етнички предел.

На потреба од класификација на традицијата на народните ора укажува податокот според кој имаме голем број на играорни обрасци во Македонија, но за да се дојде до некакви сознанија, потребен е поголем процес на набљудување, односно следење на културните појави од ваков вид. Можеби најдобро би било да се тргне од фактот на природните поделби на територијата на Македонија, поточно како маркер да се следи реката Вардар. Во минатото ваквите природни граници од типот река, планина и сл. биле многу добар сегмент за бариера на една култура кон друга. Нормално тука постоеле и повеќе други услови, но во овој момент би се задржале на сегментот реката Вардар, или Македонија поделена на Западна и Источна.

Податоци за поделеноста на Македонија на Западна и Источна култура, свои информации од разни области оставиле повеќе научници. Според лингвистичките податоци од Божидар Видоевски, Македонија е поделена на три јазични ареали или подрачја и тоа: западно наречје, југоисточно и северно наречје.⁷⁹ Во смисла на поделбата на дијалектолошка основа, многу идентични податоци можеме да проследиме и во однос на традиционалните ора. Гледано од аспект на материјалната култура, поточно од народното градителство, се забележува појава на две култури кои биле поставени источно и западно. Истото влијание можеме да го проследиме и во народните носии, а во најизразена форма во народните везови.⁸⁰

Еден од најзначајните факти и белешки за разликите помеѓу Западот и Истокот оставаат познатите автори Васил К'нчов и Јован Цвијик. Двајцата го потенцираат значењето на затвореноста на овие два простора во Македонија, односно со доаѓањето на Турците на Балканскиот Полуостров за да можат да ги ослабнат контактите и врските на двата дела се прави бариера

⁷⁹ Божидар Видоевски, *Дијалектите во македонскиот јазик*, Етнологија на Македонците, МАНУ, Скопје, 1996, стр. 35.

⁸⁰ Ангелина Крстева, *Народна декоративна уметност*, Етнологија на Македонците, МАНУ, Скопје, 1997, стр. 262.

по долината на реката Вардар.⁸¹ Покрај тоа што овие два дела ги нарекуваат, вардарско-турски појас, авторот Цвијиќ соопштува дека во етнографска смисла двата дела различно се развиваат⁸², што во нашиот случај на истражување од аспект на играорните подрачја и играорниот репертоар, се поклопува, поради фактот, дека некои играорни примери на ора кои ќе бидат анализирани во темата, впрочем, тоа и ќе го покажат. До ваквите заклучоци доаѓа и проф. Анета Светиева. Таа зборува за видливите разлики помеѓу западниот и источниот македонски културен простор, посочувајќи ги дијалектите, народните носии, украсувањето, куќата и музичкиот фолклор.⁸³

Според расположливите податоци и информации од областа на традиционалната игра најдобро би било кога играорниот репертоар би се следел според етничките предели, односно во поширока смисла, според етнографските целини или меридијански, исток – запад, север – југ. Димовски во неговата статија за народните ора во *Етнологија на Македонците* ги поставува играорните подрачја и играорниот репертоар, но не навлегува во суштината на етнографските предели.

Можеби поголема прегледност на играорните подрачја би се добила кога тие би се поделиле меридијански, а репертоарската застапеност и антропологијата на ората би се следела според етничките предели. Зошто е оваа многу битна поделба? Поради фактот дека некогаш во минатото играта била голем обединувачки фактор на една група, а тоа може да се проследи од теренските истражувања, како и од стручната литература. Многу е битен фактот дека некои етнички предели се надоврзуваат еден со друг и прават една компактна целина. Во продолжение на темата ќе се направи обид за опсервација, фузирање и класификација на етничките предели според традиционална игра, народна носија, етногенеза, дијалекти итн.

3.1. Западно играорно подрачје

Западното играорно подрачје го опфаќа горниот слив на реката Вардар, на запад граничи со Албанија, северната граница

⁸¹ Јован Цвијиќ, *Основе за географију и геологију Македоније и Старе Србије*, књига прва, Београд, 1906, стр. 226; Васил К’нчов, *Избрани произведения. Македонија. Етнографија и статистика*, София, 1970, стр. 314.

⁸² Јован Цвијиќ, *Основе за ...*, стр. 226

⁸³ Анета Светиева, *Шопско-брегалничката етнографска целина прилог кон класификацијата на македонскиот етнографски простор*, *Balkanoslavica*, број 28-29, Прилеп, 2001, стр. 79.

е до Дервенската Клисура, односно до етничкиот предел Скопски Дервен, источната граница е до брсјачките предели а јужната страна граничи со струшко-охридскиот регион. Во западното играорно подрачје влегуваат етничките предели: Долни Полог, Горни Полог, Села под Сува Гора, Горна Река, Мијаци-Река, Дебарско Поле, Дебарски Дримкол и Голо Брдо. Во поширока етнографска смисла овие предели спаѓаат во горновардарската етнографска целина и дебарско реканската етнографска целина. Треба да се напомене фактот дека лимитрофните делови од пределите кои припаѓаат на двете етнографски целини се суштински нераскинливи, поточно главен обединувачки фактор во овој момент е играорниот репертоар.

Ако ги следиме и сегментите од материјалната и духовната култура, ќе забележиме, исто така, пошироки граници на етнографските целини или преклопувања едни со други. Според дијалектолошките карти на Божидар Видоевски, можеме да проследиме поклопување во голема смисла со западното играорно подрачје и западните говори.⁸⁴ Исто така, некои сегменти од традиционалното облекување се поклопуваат што може да се потврди со продолжените граници на западното подрачје. Ако се следи женскиот мијачки појас, ткаен со долги реси на краевите, исто така, станува специфика и обединувачки фактор на сите овие етнички предели, но сепак, многу битен е фактот на време, простор и преземање на културите.

Главна специфика на западното играорно подрачје во однос на традицијата на народните ора е големиот репертоар на ороводни песни. Ова играорно подрачје во споредба со другите играорни подрачја има помал број на ора кои се изведуваат во инструментална придружба. Главни инструменти се зурлата и тапанот, но тие не се прифатени како инструменти на кои може да свири селското население, туку инструменталистите редовно се луѓе од друга етничка припадност, односно Роми. Можеби поради недостатокот на инструменталисти, во ова подрачје се сретнуваат голем број на ороводни песни. Особено е важен фактот дека на просторот на западното играорно подрачје се забележани пет глувонемии ора, односно ора без музичка придружба, што во другите играорни подрачја е вистинска реткост.

⁸⁴Б. Видоевски, *Дијалектите на ...*, стр. 44 – 45.

3.1.1. Долни Полог

Пределот Долни Полог го зафаќа источниот дел на Полошката Котлина, со центар Тетово. Според етничкиот состав, тука живеат Македонци, Албанци и Турци. Во времето на Отоманското владеење градот Тетово бил главен трговски центар.⁸⁵ Што се однесува до традиционалната игра, во овој предел најизразен е патријархалниот начин на изведба, тоа значи обликот, формата и антропологијата на ората секогаш биле според половата припадност. До вакви сознанија дошол и Хаџивасиљевиќ во 1909 година поточно во неговите истражувања наведува дека мажите и жените не се мешале во ората, но таа традиција пополека се напуштала и ората се образувале по роднинска линија, односно, мажите и жените во орото морале да се блиски роднини.⁸⁶ Истиот автор го споменува и *ситното оро*.⁸⁷ Играорниот репертоар во голема мера се состои од ороводни песни, а играорните обрасци најчесто се од типот на лесното (играорен образец со два чекора во десно и еден во лево). Во триесеттите години од XX век сестрите Јанковиќ ги забележале следниве ора: *Ситно оро женско, Тетовска калачојна, Женско карши каршија, Женско тешко, Зајбек оро тетовско, Дебарско и Старо оро селско*.⁸⁸

За губењето на традицијата на народните ора најбитни фактори се миграцијата и модернизацијата на општеството. Младата популација на традиционалната игра гледа како на не многу важен сегмент и поради тоа таа е излезена од употреба. Според истражувањата, во денешни дни се игра на свадба и тоа само едноставен игровен образец од типот на орото *лесното*, кое многу често ова оро се сретнува и со терминот *Старското*.⁸⁹

Играчкиот репертоар во Долни Полог во најголема мера се изведувал на соборите на сред село. Пример, за играње на сред село податоци имаме од селото Лешок кое се изведувало *на костео*,⁹⁰ односно во средсело, но како собирно место за игра бил

⁸⁵ Горѓи Здравев, *Македонски народни носии 1*, Матица македонска, Скопје, 1996, стр. 46.

⁸⁶ Јован Хаџивасиљевиќ, *По тетовској области*..., стр.210.

⁸⁷ Исто... стр.209.

⁸⁸ Љубица и Даница Јанковиќ, *Народне игре, књига III*..., стр. 117 – 134.

⁸⁹ Информатор: Мирослав Василевски од село Џепчиште, роден 1941 год., Раде Димовски од село Џепчиште, роден 1945 год., сопствени теренски истражувања.

⁹⁰ Информатор: Драгче Коцевски од село Лешок, роден 1954 год., сопствени теренски истражувања.

и манастирот во селото Лешок. Така, на селската слава на 28 август *Голема Богородица* многубројно население доаѓало во манастирот и на овој ден се изведувале големи селски собири. Во овој контекст можеме да проследиме уште неколку села каде што средселото било локација за играње, во селото Белојште на оро се собирале *на вртина*, во селото Старе Село *на рид*, а во селото Вратница *на-сред село*.⁹¹

Инструментариумот кој се употребувал во Долни Полог биле зурлата и тапанот, но не ретко помеѓу локалното население се сретнувале инструменталисти кои свиреле на двојанки, според долнополошка терминологија *близна шупелџка*.⁹² Хаџивасилевиќ наведува дека се играло на гајда, која во локалната терминологија ја нарекувале *мешница*.⁹³

3.1.2. Горни Полог, Горна Река и Села под Сува Гора

Горни Полог го зафаќа југозападниот дел на Полошката Котлина. На исток граничи со пределот Порече, на југ со Кичевско и Мавровско Поле, на југозапад со Горна Река и на запад со Албанија.⁹⁴ Горни Полог е голем етнички предел кој во некои делови станува и лимитрофен кон Горна Река, можеби заради големите преселби кои се случувале во XIX и XX век. Некои села во средишниот дел на Горни Полог со некои делови од материјалната култура многу повеќе гравитираат кон Горна Река. Неколку села кои се граничат со Кичевијата, исто така, се горнополошки, а кон матичниот предел делуваат откинато. Тоа се селата: Мидинци, Букојчани, Железна Река и Тајмиште. Во стручната литература, како и на теренот, познати се како *шопски села*.⁹⁵

Горна Река е планински предел, сместен источно од планината Кораб. Според проф. Ѓорѓи Здравев целиот предел е лимитрофен, а во него живеат Македонци со говорен македонски јазик и дел на Македонци со говорен албански јазик.⁹⁶ Имајќи предвид дека голем број на население од Горна Река се спуштало

⁹¹ Информатор: Доца Перовска од село Старесело, родена 1943 год., сопствени теренски истражувања.

⁹² Информатор: од село Теарце, сопствени теренски истражувања.

⁹³ Јован Хаџивасилевиќ, *По тетовској области...*, стр.210.

⁹⁴ Ѓорѓи Здравев, *Македонски народни...*, стр. 53

⁹⁵ Сопствени теренски истражувања.

⁹⁶ Ѓорѓи Здравев, *Македонски народни...*, стр. 82

кон Полог и тука се населувало,⁹⁷ разбирливо е од аспект на духовната култура, а и од аспект на материјалната култура, поточно народната носија, нормално е да имаат свои заеднички белези.

Селата под Сува Гора сместени се на северната страна на истоимената планина. Овој мал етнички предел го сочинуваат селата Радиовце, Милетино, Теново, Челопек и Блаце. Во овие села живеат Македонци и Албанци.

Во досегашните истражувања се знае дека пределите: Горни Полог, Горна Река и Села под Сува Гора се три различни предели, а припаѓаат на две различни етнографски целини: Горновардарската и Дебарско-реканската, но од аспект на традиционалната игра овие три предели се многу слични, односно имаат многу слична играорна база.

Основен обединувачки фактор можат да бидат ороводните песни кои се изведуваат на ударниот инструмент дајре. Тоа се најчесто женски песни, но во овие предели се едни од најомилените моменти на забава. Од другите инструменти се сретнуваат тапанот и зурлата, додека во поново време може да се сретне и гајдата, но тоа е појава која доаѓа од соседниот етнички предел Порече и повеќе се обнародил во Горни Полог. Мошне интересен податок за традицијата на народните ора во Горни Полог дава проф. Ѓорѓи Здравев. Тој го цитира познатиот етнограф Ѓорче Петров, *тука душата и срцето им се кинат на момците и на момите што не можат да излезат на танецот и да го покажат накитот и мајсторското играње, но се е попусто...*⁹⁸ Од оваа изјава можеме да го разбереме затворениот општествен начин на живеење, односно наметнувањето на муслиманските правила врз македонското население, кое во голема мера имало влијание и врз традиционалната игра.

Кога се играат ората, најизразен е патријархалниот начин на изведување на ората, што значи додека се игра, ороото е формирано според законите на традиционалното живеење, посебно мажи, посебно жени, или според социјалниот статус, невести, свршеници, девојки, ергени итн. Просторот и местото најчесто било сретсело или посебно определено место за играње. Според информациите од теренот во горнорекенските села Врбен се играло на *црвена коча*, во селото Кракорница на *гумно-љумба*

⁹⁷ Мирјана П. Мирчевска, *Вербални и невербални етнички симболи во Горна Река*, Скопје, 2007, стр. 53.

⁹⁸ Ѓорѓи Здравев, *Македонски народни...*, стр. 53.

а во селото Ничпур, на *селска ливада*.⁹⁹ Од репертоарскиот дел, сестрите Јанковиќ во околината на Гостивар забележале малку ора, поточно: *Карши каршијагостиварско* и *Зејбек гостиварски*.¹⁰⁰ Во истражувањата што се вршени на теренот, како што е погоре напоменато, најголем дел се играат прави ора од типот на оро то лесното, односно со две заодувања и два чекора во место. Посебно се присутни ороводните песни: *Ц'ети ружо*, *Киниса Менча*, *Брег се руши*, а како покомплициран играорен образец се сретнува ороводната песна *Ротка боли бело грло*.¹⁰¹ Во горнополошкото село Зубовце за време на свадбите се играло и оро то *старото*.¹⁰² Немаме информации дали ова оро било и соборско оро или дел од во свадбениот орски циклус.

3.1.3. Мијаци – Река , Азот и Железник

Мијациите живеат во пределот Река, кој избобилува со голем број на речни корита: Радика, Мала Река и Голема Река. Населението кое живее на овој простор е македонско со христијанска вероисповест, но дел од населението во XVIII век го примиле исламот. Ова некогашно мијачко население, денеска е познато под етнонимот *торбеши*.¹⁰³ Како последица на сè позасилената исламизација на овој простор, голем дел од мијачкото население се преселува во други предели и етнографски целини, каде се формираат нови населби и мијачки оази. Оттука произлегуваат и неколкуте мијачки оази, во пределот Азот, селата Папрадиште и Ореше, во пределот Железник, селото Смилево е со мијачко потекло како и дел од градот Крушево, кој некогаш бил со мијачко потекло. Ваквата состојба на преселување и формирање на нови населби и откинување со матичното јадро не придонело да се заборават деловите од материјалната и духовната култура, напротив тие жилаво опстојувале и некои сегменти останале и до денешни дни.

⁹⁹ Информатор: Магделина Алексова од село Врбен, родена 1940 год., сопствени теренски истражувања.

¹⁰⁰ Љубица и Даница Јанковиќ, *Народне игри*, књига III..., стр. 145 – 147.

¹⁰¹ Информатор: Каранфилка Илкоска од село Теново, родена 1948 год., Цанка Ѓорѓеска од село Тумчевиште, родена 1947 год., сопствени теренски истражувања.

¹⁰² Теренски истражувања на Ангелина Крстева.

¹⁰³ Ѓорѓи Здравев, *Македонски народни...*, стр. 76.

Сестрите Јанковиќ во своите монографии за народните ора даваат голем осврт на репертоарот кој се изведувал во овој предел. Според нивните информации најголем број се ороводни песни, но тие забележале и значителен број на ора кои ги изведувале Мијаците. Според истите автори кај Мијаците бил задржан најпатријалниот начин на изведба на ората. Исто така, и според обликот и формата можело да се согледа истиот начин на изведба.

Во однос на изведбата ората најчесто се изведувале на сретсело или на селските ливади кои на овој простор ги има во изобилство. Според некои информатори, во селото Лазарополе највпечатлив дел за играње бил просторот до селската црква *ориште*. Тука, за време на големите празници се изведувале ората, но се играло и на големите ливади и тоа *горни ливаѓе* и *долни ливаѓе*.¹⁰⁴ Собирни места за играње биле и манастирските комплекси *Св. Јован Бигорски*, како и манастирскиот комплекс на *Св. Богородица Пречиста* во пределот Кичевија.¹⁰⁵

Што се однесува до инструментариумот кој се практикувал кај Мијаците, тоа биле *топан* и *сурла*. На овие два инструменти биле придружувани ората од репертоарот на овој предел. Еден од најпознатите инструменталисти биле тајфата на познатиот зурлација Мајо, кој со неговото семејство живееле и работеле како ковачи во селото Лазарополе.¹⁰⁶ Инструменталисти се среќавале и на дувачкиот инструмент *кавал*, но тоа бил овчарски инструмент. Еден од попознатите кавалци во селото Лазарополе бил Арсо Дракуловски, роден 1906 година.¹⁰⁷

Од погоре наведените информации може да се заклучи дека кај Мијаците недостасувале инструменталисти, а како племенска заедница биле многу талентирани за игра.¹⁰⁸ Можеби таквиот недостиг на инструментариум овозможил во играорниот репертоар да се сретнат и ора без музичка придружба. Според една информаторка од селото Лазарополе *глуви ора се играле на*

¹⁰⁴ Информатор: Сотир Шошкоски од село Лазарополе, роден 1927 год., сопствени теренски истражувања.

¹⁰⁵ Љубица Јанковиќ, *Народне игре у Кичеву и околини*, Гласник етнографског музеја у Београду, XV, Београд, 1940, стр. 104 -112.

¹⁰⁶ Информатор: Антим Антимовски од село Лазарополе, роден 1927 год., сопствени теренски истражувања.

¹⁰⁷ Информатор: Танче Дракуловски од село Лазарополе, роден 1941 год., сопствени теренски истражувања.

¹⁰⁸ Блаже Смилевски, *Тешкото од Лазарополе*, Скопје, 2006, стр. 22.

чардаците за време на свадбите и во ливадите додека се чекале инструменталистите да дојдат.¹⁰⁹

Како потврда за зачувани делови од духовната култура се остатоците од заедничкиот репертоар на сите Мијаци. Доколку се следат некои културни појави може да се заклучи дека кај Мијаците во реканскиот крај и Мијаците во оазите кои се формирале во XVIII век, има многу сличен репертоар. За пример би ја зеле ороводната песна *Женил се Петре војвода*, *Оро се вие крај манастира* и оро *Чамчето*. Во сите овие предели, во колективната свест е задржана изведбата на овие ора, а сè уште се изведуваат во некои пригодни свечености.

Репертоарот на ората кој се изведувал во овој предел во минатото, бил богат и разновиден, но со миграциите на населението, тој потполно исчезнува или се одржува кај мала група мијачко население. Како потврда на сето ова, се и истражувањата на сестрите Јанковиќ кои даваат опис на повеќе ора со музичка придружба на зурла и тапан и тоа: *Скудринка*, *Тешкото*, *Свекрвино*, *Лесното*, *Св. Јованска игра*, а исто така даден е опис на многу ороводни песни, најголем дел од типот на оро *лесното* (играорен образец со два чекора во десно и еден во лево).¹¹⁰ Во мијачкиот репертоар значајно место зазема машкото зетовско оро *Манукот*. Да не заборавиме, да дадеме осврт на машкото оро *Тешкото*, кое стана симбол на македонската култура и уметност. Ова ора посебно мора да се истакне само поради фактот што можеби прво излезе и се наметна како потреба за сценска презентација. Податоците покажуваат дека уште во далечните триесетти години од дваесеттиот век селската група Лазарополе концертирала низ европските земји.¹¹¹

Од ората без музичка придружба од голема важност било оро *Повратешкото* во село Лазарополе, но слично такво оро се играло и во Галичник и во Селце.¹¹² Истражувањата што се вршени на теренот покажуваат дека уште едно оро сè уште живее

¹⁰⁹Информатор: Рума Дичоска од село Лазарополе, родена 1900 год., сопствени теренски истражувања.

¹¹⁰Љубица и Даница Јанковиќ, *Народне игре*, књига IV..., стр. 65 – 90.

¹¹¹Блаже Смилевски, *Тешкото...*, стр. 22 – 38.

¹¹²Љубица и Даница Јанковиќ, *Народне игре*, књига IV..., стр. 65 – 67.

во мијачкиот репертоар, а тоа е орото кое се игра за празникот *Св Јован-Водици*, во селото Битуше.¹¹³

3.1.4. Дебарско Поле

Пределот Дебарско Поле сместен е во малата котлина кај сливот на реките Радика и Црни Дрим. Наоколу е заобиколено со планински предели, а негов главен административен центар е градот Дебар.¹¹⁴ Според етнографските податоци во пределот Дебарско Поле, спаѓа и дел од потпределот Жупа. Во него живеат македонско, албанско и турско население. Македонското население е зафатено со голема миграција, така што дел од материјалната и духовна култура се на исчезнување. Во текот на XX век со поставувањето на физички граници кон Албанија дел од селата кои припаѓаат на пределот Дебарско Поле, териториски припаднале на Албанија. Денеска селата од Дебарско Поле кои се во Албанија се селата Пасинки и Крчишта. Тие, иако одделени од својот матичен предел ја задржале својата духовна и материјална култура. Во стручната литература селата Џешишта и Отишани се во етничкиот предел Голо Брдо,¹¹⁵ но според многу сегменти од духовната и материјалната култура, односно според народната носија како главен обединувачки фактор, тие припаѓаат на пределот Дебарско Поле.¹¹⁶

Простор и место за играње во Дебарско Поле најчесто било сретселото, но како соборни места претставувале и манастирските комплекси во непосредна близина на пределот. За Гурѓовден населението од Дебарско се собирало во манастирскиот комплекс во селото Рајчица, а исто така, собори имало и во селото Бањишта на Св Илија и во селото Елевци за Спасовден.¹¹⁷

Што се однесува до репертоарот во Дебарско, исто како во целото западно играорно подрачје, најпрепознатлив е патријархалниот начин на изведување на ората. Во литературата се наведува дека жените во Дебарско Поле ги играле ората *Меткалиштето* и многу други ороводни песни кои многу често биле и во придружба на дајре. Од машките ора се наведуваат ората: *Машкото*, *Тешкото*, *Пајдушка* (ја играат и жени), *Чичек*, кој

¹¹³ Информатор: Ката Трповска од село Мелничани, мажена во село Битуше, родена 1951 год., сопствени теренски истражувања.

¹¹⁴ Горѓи Здравев, *Македонски народни...*, стр. 71.

¹¹⁵ Миленко С. Филиповиќ, *Голо Брдо*, Скопје, 1940, стр 28 -31

¹¹⁶ Сопствени теренски истражувања.

¹¹⁷ Даница Јанковиќ, *Дебарске народне игре*, Етнолог 1, Скопје, 1940, стр. 45.

има борбен карактер и има ориентално влијание.¹¹⁸ Авторот Михаило Вељиќ наведува многу поопсежен репертоар како: *Тешкото, Дробното, Жангурица, Низамската, Повратешка, Малесорка, Каба и Капиданска*.¹¹⁹ Од репертоарот на теренот може да се најде уште орото *Меткалиште*. За жал, другите ора се одамна исчезнати.

3.1.5. Голо Брдо и Дебарски Дримкол

Пределите Дебарски Дримкол и Голо Брдо во многу елементи од етничката култура се надоврзуваат еден со друг, многу сегменти од народната носија се преплетуваат како заеднички белег. Најверојатно во некое подалечно минато овие предели биле една целина, но, за дел да се одговори на прашањето, зошто се појавуваат разлики, потребни сè постудиозни истражувања. Ваквата состојба на заедништво во материјалната култура разбирливо е, се појавува и во духовната култура, односно традиционалната игра.

Дебарски Дримкол територијално ги зафаќа на источните падини на планината Јабланица. Тоа е мала пределска целина во која живее македонско население. Населението во овој планински предел се занимавало со сточарство, а контактите и врските главно биле со соседниот етнички предел Голо Брдо.¹²⁰ Соседниот предел Голо Брдо го сочинуваат мал број на села. На македонска територија се наоѓа само селото Дренок, додека другите села Клење, Гинеец Стеблео, Требиште и Лаковица се во соседна Албанија.¹²¹ Населението кое живее во овој предел е македонско, со христијанска и муслиманска вероисповед. Во селото Стеблео за време на литиите, при обиколките на селските куќи, посебно атрактивно било играњето на местото наречено *чукнитопану*, место и простор кој некогаш се користел како дервенциски пат.¹²² На просторот и местото за играње се одржувале и познатите панаѓури кои се изведувале во селото Дренок на Мала Богородица, а во соседниот предел Дебарски

¹¹⁸ Даница Јанковиќ, *Дебарске народне...*, стр. 45.

¹¹⁹ Михаило Вељиќ, *Српске народне умотворине...*, стр. 397 – 398.

¹²⁰ Ѓорѓи Здравев, *Македонски народни...*, стр. 60.

¹²¹ Миленко С. Филиповиќ, *Голо Брдо...*, стр. 10 – 11.

¹²² Миленко С. Филиповиќ, *Голо Брдо...*, стр. 71.

Дримкол најголеми панаѓури биле за празниците Пречиста, Св. Петка и Митровден.¹²³

Во доменот на репертоарскиот дел овие два предела имаат патријархален начин на изведба на ората. Поголемиот дел се ороводни песни кои се од типот на орото *Лесното*, но се сретнуваат и ора од типот на *Тешкото*. Едно од побрзите и покомплицирани ора за овој предел било *Пајдушкото*, но во играорниот репертоар се сретнуваат и ората: *Правото*, *Елено моме*, *Женското*, *Шанаи Докторе*.¹²⁴ Инструментите кои ги придружувале овие ора биле, тапанот и зурлата, но, исто така се, сретнува и кавалчето во локалната терминологија *кавелче*, а поретко и гајдата,¹²⁵ Во поново време во употреба влегуваат и понови инструменти.¹²⁶

3.2. Југозападно играорно подрачје

Југозападното играорно подрачје го опфаќа централниот дел и поголемиот западен дел на Македонија. Во однос на етнографските карактеристики, овој дел припаѓа на брсјачката етнографска целина. Таа на север се граничи со Сува Гора и Горни Полог и горновардарската етнографска целина, на северозапад преку планината Бистра се граничи со дебарско - реканската етнографска целина, понатаму на запад границите водат кон планината Јабланица и Охридското Езеро, кон Албанија, на југ се граничи со планините Ниџе и Кожуф и јужномакедонската етнографска целина, а на исток со планината Тиквеш и планините Бабуна и Јакупица.¹²⁷

Во литературата, за ова играорно подрачје и пределите кои припаѓаат во него, авторите се повикуваат на население со општо прифатен етноним Брсјак-Брсјаци. Од аспект на традиционалната игра брсјачките племиња во однос на нивните соседи, Мијаците секогаш биле прифатени како многу слободни во изразувањето на традиционалната игра. Сестрите Јанковиќ даваат опис на нивните игри и често се повикуваат на слободата на играње на брсјачката жена,¹²⁸ додека од друга страна има голем број на

¹²³ Миленко Филиповиќ, *Дебарски Дримкол*, Скопје, 1939, стр. 109.

¹²⁴ Информатор: Саре Дукоски од село Дренок, роден 1912 год., сопствени теренски истражувања

¹²⁵ Информатор: Саре Дукоски од село Дренок, роден 1912 год., сопствени теренски истражувања

¹²⁶ Саре Дуковски, *Дренок*, Скопје, 2008, стр. 62.

¹²⁷ Ѓорѓи Здравев, *Македонски народни...*, стр. 60.

¹²⁸ Љубица и Даница Јанковиќ, *Народне игре*, књига IV..., стр. 9.

остатоци од патријархалниот начин на изведба на ората. Главен инструмент во придружба на играта е гајдата, која може да се свири соло, а може и во пар. Брсјациите биле особено талентирани за инструментот гајда, така што во едно село можело да се сретнат и до дваесет инструменталисти, гајдаџии.

Брсјациите живеат во следните етнички предели: Струшки Дримкол, Струшко Поле, Охридско Поле, Малесија, Дебарца, Железник, Кичевија, Порече, Горна Преспа, Битолско – прилепско Поле, Мариово, Битолски Горни Села.

3.2.1. Струшки Дримкол, Струшко Поле и Охридски Поле

Пределите Струшки Дримкол, Струшко Поле и Охридско Поле се во непосредна близина на Охридското Езеро. Дел од овие предели е планински, а поголемиот дел се наоѓа во рамничарскиот дел од малата котлина. На север пределите граничат со Дебарски Дримкол, на исток границите се поставени кон пределите Малесија и Дебарца, а спуштајќи се кон североисток и исток кон пределот Преспа, западната граница е Охридското Езеро и албанската граница. Ако подетално се анализираат овие три предели, може да се дојде до констатација дека имаат многу заеднички особини, почнувајќи од носијата, која во минатото, најверојатно, била иста за сите три предели. Ова посебно може да се забележи кај постарите делови од облеката како и кај везовите. Во оваа смисла, многу заеднички елементи ни покажуваат и за традиционалните игри, а тоа главно, може да се следи од аспект на репертоарската застапеност, како и играорната база што ја содржи еден играорен образец. Слободата на играњето во овие етнички предели може да се согледа и од држењето на рацете кај жените, поточно младите жени, девојки и невести. Додека ги изведуваат ората, можат да се држат за раце, слободно пуштени или најчесто за горните облеку во пределот под мишката.

За разлика од мијачките области традицијата на народните ора и репертоарот во овие етнички предели е многу послободен во изразувањето, а има и поголема слобода во инструменталниот дел во однос на играта. Во смисла на играорните обрасци базата е послободна и се сретнуваат разновидности во однос на репертоарот. Сестрите Јанковиќ даваат опис на повеќе ора од

кои: *Велгошко, Караламбос, Немски, Вртено, Сирто, Корчанско и Чамче*.¹²⁹ Според информациите на теренот, денес постојат ора кои сè уште се сретнуваат од времето на истражувањата на сестрите Јанковиќ. Такво е орото *Чамчето*. Со жива традиција во крајбрежните села во охридско Коњско, Пештани, Елшани и Шипокно. Во истражувањата што се вршени на теренот низ охридско во секавањата кај постарата генерација сè уште живее орото *Свинишко*, кое најповеќе се играло во селото Скребатно, каде и е забележано. Од истото село е орото *Кршканото*. Овие две ора сестрите Јанковиќ не ги забележале во нивните студии. Како што тие наведуваат за поделбата на охридските игри на градски и селски, можеби нивните истражувања биле фокусирани повеќе на градската традиција. Важно е да се истакне орото кои Јанковиќ го забележале како *Немско*, бидејќи се работи за оро без музичка придружба со шеговит карактер.¹³⁰ Овој податок е особено важен поради фактот дека во брсјачката етнографска целина не е забележано постоење на ора од ваков тип.

3.2.2. Малесија, Дебарца, Железник, Кичевија и Порече

Што се однесува до местоположбата на овие етнички предели, тие се наоѓаат во југозападниот дел на Македонија. На северната страна, пределот Порече граничи со Скопската Блатија, на источната страна се граничат со Прилепско-битолското Поле, на јужната со пределот Преспа и на западната страна со Охридско-струшкото Поле. Поврзаноста на овие етнички предели во една блиска културна традиција во однос на ората, е податок кој подолг временски период е апсолвиран на теренот. Според расположливите податоци на теренот, пределот Малесија претставува една лимитрофна група од села, која е блиска кон Струшки Дримкол, а според везбената традиција, и кон етничкиот предел Дебарца. Сето ова може да се заклучи според расположливите податоци од постарите типови на носии, но, во оваа смисла и според орската традиција. Обединувачки фактор за овие предели е едно поново оро кое е донесено од северните соседи, но е многу битен фактот, затоа што овие етнички предели го прифатиле влијанието, а другите соседни групи останале имуни на новината. Или, оттука доаѓа и одговорот за нивната блискост, односно заедништво на културната свест. Се работи за оро општо познато во Србија, односно *Девојачко коло*, кое во овие предели е

¹²⁹ Љубица и Даница Јанковиќ, *Народне игре*, књига IV..., стр. 122 - 180

¹³⁰ Љубица и Даница Јанковиќ, *Народне игре*, књига IV..., стр. 160 - 161.

познато како *Писмо, Дошло писмо, Дошло писмо из Босне...* За појавата на нови иновативни појави и влијанија, во однос на ова оро податоци се сретнуваат и кај сестрите Јанковиќ. Тие во нивните студии го опишуваат и ороото *Кокоњеште*,¹³¹ кое, исто така, е познато во овој предел, а е со потекло од северните краеви. Јанковиќ, во нивните студии од репертоарски аспект ги забележале ората *Женско право, Лесното, Качачка ајдучка* и *Комитско оро* кое содржи мимички елементи и *Четворно оро*. Во нивните забелешки и описи најдени се голем број на ороводни песни од кои најголемиот дел се ора од типот на ороото *Лесното* (две чекорења во десно и едно во лево).¹³²

Како резултат на истражувањата вршени на теренот, најдени се некои ора кои сестрите Јанковиќ не ги имаат забележано. Можеби биле варијанта на некои од постоечките или едноставно не добиле информации за овие типови на ора. Во овој дел би ги истакнал ората *Циганчица, Кукулеш, Пајдушко, Писмо, Повраќаната, Правото за рамо и Шана тарапаана*, најдени во села Зб`жди, во етничкиот предел Малесија и селото Црвена Вода во пределот Дебарца.¹³³

Просторот за играње најчесто бил средселото, но културен центар кој ги поврзувал повеќето брсјачки села, за кого опис даваат и сестрите Јанковиќ, бил манастирскиот комплекс *Св. Богородица – Пречиста* во околината на Кичево.

3.2.3. Преспа

Пределот Преспа е поделен на две целини Горна и Долна Преспа. Ја зафаќа површината на Ресенско Поле и Преспанското Езеро. Горна Преспа е сместена во Ресенско Поле и во северниот дел од езерото, додека Долна Преспа во неговиот источен, западен и јужен дел. Долна Преспа административно е поделена на три држави: Македонија, Грција и Албанија. Во минатото главен територијално центар во Горна Преспа бил градот Ресен, а

¹³¹ Љубица Јанковиќ, *Народне игре у Кичеву и околини*, Гласник етнографског музеја у Београду, XV, Београд, 1940, стр. 95.

¹³² Љубица Јанковиќ, *Народне игре у Кичеву...*, стр.100 – 101; 110 – 111.

¹³³ Информатори: Цвета Марковска од село Збжди, родена 193? год.; Благоја Трајановски од село Црвена Вода, роден во 1933 год., сопствени теренски истражувања.

на Долна Преспа селото Наколец.¹³⁴ Градот Ресен во минатото бил голем трговско административен центар, па оттаму и некои делови од музичката култура биле многу поразвиени. Впрочем, се сретнуваат музичките тајфи т.н. *чалгии* или *ѓулгии*, кој внесуваат нов дух во традиционалното свирење, а тоа го повлекува и начинот на изведба на орската традиција. Во селата од овој предел иако подолг временски период главен инструмент останува гајдата, постепено навлегуваат и свирачките тајфи од градовите.

Во однос на облиците и формата на ората и мешањето на жените и мажите во ората, во овој предел задржани се старите традиционални норми и тоа до почетокот на XX век. Репертоарот кој се изведувал во овој предел егзистирал до средината на XX век. Потоа во делови на пределот се губи и остануваат рудименти од некогашните ора. Најдолго опстојувало орото *Лешето*, кое се сретнува низ целата област. Интересен е податокот за опстојување на репертоарот во Преспа кај македонското население во населените места кои припаѓаат во Р. Албанија. Во овој дел се задржал многу поразновиден репертоар. Најверојатно за ваквото задржување на овој вид традиционална култура влијаел изолираниот систем на живеење на пределот. Според некои информатори од селото Туминец,¹³⁵ ората од Горна за разлика од Долна Преспа биле поинакви, односно играорниот репертоар на овие две пределски целини бил различен. Ора кои се изведуваат во овој предел се: *Лешето*, *Пајтушка*, *Елено*, *Ситното оро*, *Погачата*, *Софијанче*, *Германче* и *Новото*.¹³⁶

3.2.4. Битолско и Прилепско Поле, Мариово и Битолски Горни села

Битолското и Прилепското Поле се наоѓаат во пространата Пелагонија. Населението од овој предел го носи етнонимот *полци*. На југ се граничи со Леринското Поле, на запад со Битолските Горни Села и дел од пределот Железник, на север се граничи со пределот Азот, а на исток со Мариовскиот Предел. Во смисла со традиционалното играње на овој голем предел се надоврзуваат

¹³⁴Горѓи Здравев, *Македонски народни...* стр. 105.

¹³⁵Информатори: Даница Китановска од село Туминец, родена 192? год., Софија Темелко од село Туминец, родена 192? год. Евдокија Вурмовска од село Туминец, родена 192? год., сопствени теренски истражувања.

¹³⁶Информатори: од селата Крушје, Избишта, Евла, Болно, Подмочани, Брајчино, Пустец, Глобочани, Шулин, Леска, Зрноовско, Горна Горица, Долна Горица и Туминец, сопствени теренски истражувања

пределите Мариово и Битолските Горни Села. Мариово како што веќе е речено се наоѓа на источната страна од Пелагонија и во голема мерка тој е планински предел, исто така, планински предел е и пределот Битолските Горни Села кои се наоѓаат западно од котлината, а дел од овие села продолжуваат на грчка територија. Селата кои некогаш биле дел од Битолските Горни Села, но со поставувањето на физичката граница помеѓу нив добиле нов тек и поинакво културно оформување во однос на традиционалната култура, оставиле заеднички белези во орската традиција, народната носија и дијалектот. Села кои се во таа група, а сега се на грчка територија се: Негочани, Клешина, Раково, Опсирин, К'басница, Св. Петка, Буф, Арменско и Псодери.

Спецификата на играње во минатото, од денешен аспект може да се разгледува, како заеднички сегмент, иако некои села изградиле свои специфики, но преку играорните бази можат да се согледаат некогашните заеднички белези. Авторот Алушевски, кој направил поопсежни истражувања на играта во овој крај, дошол до заклучок дека секој етнички предел, според него и повеќе потпредели имаат свои специфики.¹³⁷ Истиот автор дава еден голем и многу опсежен репертоар, кој според податоците во голема мера се повторува од еден во друг етнички предел, а со тоа може да се согледаат и сличностите на овие предели.

Просторот и местото на овие предели најчесто бил сред селото, но многу често биле одбирани и големите селски ливади како и манастирските комплекси. Според информатори од селата Витолиште и Бешиште просторот за играње во овие села се нарекувал *ориште* или *оралиште*.¹³⁸ Репертоарската застапеност е богата и разновидна. Во минатото и во овие предели бил познат патријархалниот начин на изведба на ората, што многу добро може визуелно да се согледа од снимките на браќата Манаки, направени во овие простори. Некои ора од ова подрачје подетално ќе бидат обработени во анализите, но сега би ги истакнале ората кои се најдени при теренските истражувања како и споредбените пишаните материјали кои ни се на располагање.

¹³⁷ Илија Хр. Алушевски, *За некои карактеристики на народните ора од битолско, Фолклорот и етнологијата во Битола и битолско*, Битола, 1981, стр. 623 – 625.

¹³⁸ Сопствени теренски истражувања.

Станува збор за ората: *Двапати зад нога, Повраќаната, Дробното, Машкото, Марица, Куцаното, Беранче, Пуштено, Страското, Германчето, Жангурицаи, Шетано*. Од инструментариумот кој ги придружувал ората најпопуларен инструмент била гајдата. И овие пределски целини избилувале со инструменталисти, но тука биле и најдобрите изработувачи на инструменти. Од понов датум се т.н. *банди*, кои свиреле чалгиска музика, а биле карактеристични за градските средини како Битола и Прилеп.

3.3. Јужно играорно подрачје

Пределите кои се распространети во Јужното играорно подрачје во најголема мера припаѓаат на јужномакедонската етнографска целина. Оваа етнографска целина започнува со пределот Бојмија, кој е на територија на Р. Македонија. Територијално пределот Бојмија започнува од Демиркаписката клисура и се протега по течението на реката Вардар, а тука уште влегуваат пределите: Солунско Поле, Његушко, Воденско, Меглен, Костурско, Леринска Река и Леринско Поле. Со воспоставувањето на политичките граници на почетокот на XX век овие делови влегуваат во состав на Република Грција, и на тој начин остануваат да се развиваат одвоено, односно делови од музичката култура добиваат поинаков тек. Најголема трансформација доживуваат ороводните песни кои со забраната на македонскиот јазик го губат контекстот на песни и преминуваат во традиција на народни ора, која го задржала само насловот на песната. Такви примери можеме да издвоиме како: *Патрунино, Донкино, Сулејманово, Саракиново, Буките, Зборското* итн.

Во минатото освен Македонци на овој простор живееле и Власи, Турци, Евреи, а подоцна и доселено грчко население од пределите на Мала Азија наречено *маџири*. Интересен е податокот за влашкото население кое живеело во околината на пределот Меглен. Тоа е влашко население кое живее во селата: Лугунци, Берислав, Лунзин, Купа, Љумница, Црна Река и Н'ти.¹³⁹ Овие села се во денешна Грција, но постојат и три села во Македонија Ума, Серманин и Коњско. Ова влашко население во однос на играорниот репертоар има многу големи сличности со македонското население во пределот Меглен, но податоците од материјалната култура покажуваат многу сличности помеѓу македонското и влашкото население. Да се добие одговор на

¹³⁹ Во селото Н'ти живее влашко исламизирано население.

прашањето од каде се сличностите, неопходни се многу подетални истражувања во повеќето културни слоеви.

Во однос на опстојувањето на репертоарот, пределите од јужното играорно подрачје зависат од миграцијата на населението. Во пределот Костурско, (се мисли на потпределите Корешта, Пополе и Нестрам) кои се, речиси, сосема иселени за време на граѓанската војна во 1948 година, орската традиција не се негува. Информации за овие предели можат да се добијат од иселениците кои денес живеат во Р. Македонија. Во многу поголема мера и засилен идентитет на култура за игра е задржан во Солунско, Леринско и Воденско. Во овие предели може да се каже дека играорниот репертоар сè уште живее.

3.3.1. Бојмија и Солунско Поле

Пределот Бојмија започнува од Демиркаписката Клисура, поточно од селото Клисура и по течението на Вардар се протега сè до гратчето Кукуш. Во минатото главни собори за игра биле зимските празнувања во периодот на *некрстените денови*. Во тој период од годината во овој предел влегувале во функција машките обредни поворки *Русалии*.¹⁴⁰ Треба да се напомене фактот дека населението кое живеело во околината на гратчето Кукуш во почетокот XX век со немирите на овој простор, мигрирало во околината на Струмица и околината на градовите: Благоевград, Петрич и Сандански. Оваа миграција придонела дел од духовната култура, поточно, традиционалната игра да добие поинаков тек. Преселниците во Струмичко таканаречените *Бежанци*, продолжиле да ја негуваат својата традиција. Имено, доселените во околината на градовите: Благоевград, Петрич и Сандански, и понатаму продолжиле да ја негуваат својата традиција, но во една поинаква форма, односно се приклучиле на маскираните обредни игри кои се изведувале во овие предели, а со тоа добиле поинаков карактер и содржина.

Во однос на традицијата на народните ора мора да се нагласи дека русалиските ора имаат соборски карактер. Тие се изведувале на големите собори, свадби и други свечености, но во поновата историја кога се губела традицијата на народните ора, останале во една поинаква колективна свест како русалиски ора.

¹⁴⁰Кузман А. Шапкарев, *Сборник от български народни умотворения*, том първи, София 1968, стр. 713.

Ист таков случај имаме и со носијата. Некогаш таа носија била свечена облека, најчесто за младите мажи и зетовци, но со навлегувањето на европската мода и со губењето на традиционалната облека, таа останала во свеста кај луѓето како русалиска носија. Обредниот карактер што го даваат русалиските игри се само двете ора кои се играат на почетокот од процесијата. Поточно, движењето во определен ритам и определена мелодија, со која се одело од кука до кука, се викала *Алај*, што означува движење, барање, одење. Другото оро со кое се изведува магичниот круг околу кука и стопанските објекти се нарекува *Трчаник* или *Кушија*. Овие две ора ја прават процесијата со обреден карактер, додека другите ора кои се изведуваат се соборски ора кои се изведувале во празничните денови, на свадбените церемонијали и големите селски собори. Просторот и местото за играње најчесто бил сретселото. Овој широк простор во најголем број случаи се нарекувал *мегдан*.

Авторите кои ги опсервирале русалиските групи и нивните ора забележале голема разновидност во контекст на репертоарот.¹⁴¹ Формата и терминологијата која се сретнува во овој предел е отворен круг, но поретко и затворен круг, а што се однесува до терминологијата може да се сретнат голем број турцизми и ора со недоволно јасна содржина во називот на оро.

Репертоарот бил голем и разновиден, но најкарактеристични ора се: *Злата*, *Гајда аваси*, *Карајусуф аваси*, *Тодоро биро капидан*, *Капитан аваси*, *К'рмази фустан* (црвен фустан) и *Али коч*.¹⁴² Во однос на терминологијата на називите на ората кои носат турски имиња, еден од информаторите од селото Секирник наведе дека инструменталистите од секогаш биле со турска националност и комуникацијата помеѓу нив била на турски јазик, па оттаму дел од називите се на турски јазик.¹⁴³ Оваа изјава има логичен тек и податокот може да се прифати како релевантен.

¹⁴¹ Љубица и Даница Јанковиќ, *Народне игре*, књига IV..., стр. 195 – 213; Михаило Димовски, *Русалиските обичаи и игри во селото Секирник (Струмичко) и нивните карактеристики*, МФ, VII, број 13, Скопје, 1974, стр. 117 – 119; Михаило Димовски, *Некои етнокорееолошки карактеристики на Русалиските игри од селото Богданци (Гевгелиско)*, МФ, VIII, број 15 - 16, Скопје, 1975, стр. 159 – 163.

¹⁴² Михаило Димовски, *Русалиските обичаи и игри во селото Секирник...*, стр. 117 – 119; Михаило Димовски, *Некои етнокорееолошки карактеристики на Русалиските игри од селото Богданци...*, стр. 159 – 163.

¹⁴³ Група информатори од селото Секирник, сопствени теренски истражувања

3.3.2. Меглен, Воден, Његуш и Бер

Околината на пределот Меглен и околината на градовите: Воден, Његуш и Бер, претставуваат една целина во однос на традиционалната игра. Во дел од материјалната култура, народната носија, исто така, овие предели имаат голема поврзаност и може да се претпостави дека некогаш овие предели биле една целина. Овие врски со носијата можат да се согледаат во однос на орнаментиката, техниките на украсување, покривките за на глава како и горните облеки.

Пределот Меглен е сместен во котлинскиот дел околу планините Ниџе, Кожуф, Пајак и ниската Почепска Планина што граничи со градот Воден.¹⁴⁴ Истиот автор наведува дека пределот Меглен уште се сретнува и под турското име Караџова.¹⁴⁵ Пределите кои се наоѓаат во околината на градските центри Воден, Његуш и Бер, немаат термилошка етничка припадност, едноставно се сретнуваат под географските одредници, Воденско, Његушко и Берско.

Во однос на традиционалната игра овие предели имаат разновидна репертоарска играорна база, дел од некогашните песни со забраната на македонскиот јазик преминуваат во чиста орска пракса. Просторот за играње во најголем број на случаи е сретселото, многу често насловено како *пуленка*. Начинот на изведба на традицијата на народните ора во минатото била поврзана со патријархалниот начин на изразување, од аспект на инструментите кои ги придружувале. Најстар инструмент бил гајдата, а во поново време се внесуваат и фабичките инструменти како: *грнета* (кларинет), *жута* (труба), *тарамблок* (тарабука), *т'пан су саан* (тапан со чинела).

Во истражувањата кои се вршени од страна на Институтот за фолклор *Марко Цепенков* и Етнологскиот музеј од Скопје, етнологот Ангелина Крстева во своите истражувања во оваа пределска целина ги нашла следните ора: *Тиквешко*, *Мулајово*, *Женското* и *Патрунино*.¹⁴⁶ Во истражувањата кои се вршени во последниве дваесет години, собрани се повеќе податоци. За овој

¹⁴⁴Коле Рошев, Македонските војводи низ собитијата и народните песни во Воденско и Мегленско, Скопје 1997. стр. 65.

¹⁴⁵Коле Рошев, Македонските војводи..., стр. 65.

¹⁴⁶Според податоците на Ангелина Крстева, истражувања кај македонското население по потекло од Егејска Македонија.

предел познати ора се: *Кривото, Машкото, Патруниното, Саракинското, Зборското, Донкино, Сулејмановото, Буките, Пуседница* итн.¹⁴⁷ Сите овие ора се од мешан карактер, односно ги играле и мажи и жени, притоа, не мешајќи ги танците помеѓу себе. Единствено орот *Пуседница* кое е машко оро го играле и жените, но во кругот на семејството за време на свадбениот циклус, имитирајќи ги мажите. Орот *Пуседница* не се игра во форма на затворен и отворен круг, тоа е оро кое има индивидуален карактер, односно секој играч има слобода на изведување на играорните обрасци, со тоа што играорната база останува за сите иста. Посебно во овие предели специфично е играњето кога орот и играчите при крајот на изведбата доживуваат екстаза. Во тој случај ороводецот целото оро го поведува во облик на змијовидна форма, *ќе го извие орот*, што е реткост во другите играорни подрачја.

Многу слична репертоарска содржина имаат и мегленските Власи. Во нивниот репертоар покрај влашките ора и песни, многу често се сретнуваат и македонските ора кои се изведувале во пределот Меглен. Ора со влашко потекло се: *Принумери, Трикујан сус, Дојкоти дој, Дал лили дал франге* а со македонско потекло: *Патруна, Мама ми купила шарени чурапи, Елено моме и Тошо даскалот*. Интересен е податокот кој уште повеќе ја покажува врската помеѓу мегленските Власи и Бојмија, а тоа е изведувањето на русалиските поворки во *некрстените денови* од годината, а во сеќавањата кај информаторите останати се и денес актуелните русалиски ора: *Тлченик и Криво*.¹⁴⁸

3.3.3. Леринско Поле

Леринското Поле се наоѓа во котлинскиот дел околу градот Лерин. На север граничи со Битолско Поле, северната страна е граница помеѓу Горните Села и дел од Костурско, поточно селото Трсје, кое административно припаѓа на леринско, но во суштина е костурско село. На југ граничи со Кајларско, а на запад со воденските предели. Ова население, кое живее во селата кои се

¹⁴⁷ Информатори: Коле Рошев, роден 1925 год во село Саракиново; Митра Чоква од село Тресино, родена во 1924 год; Евангија Цакончева од село Тресино, родена 1918 год; Трајче Чокв од село Тресино, роден 1924 год; Ристо Тануров од село Баово, роден 1927 год. Тина Ташева од село Тресино, мажена во село Саракиново, родена 1924 год., сопствени теренски истражувања.

¹⁴⁸ Информатори: Тодора Аврамова од село Ума, родена 1935 год.; Атанас Ристов од село Ума, родена 1930 год.; Велика Ристова од село Ума, родена 1935 год., сопствени теренски истражувања.

поставени во полето, некогаш било чисто македонско и во народот било познато како моштенска група или *моштени*.¹⁴⁹

Во однос на музичката традиција во оваа пределска целина најпознати групи инструменталисти биле таканаречените *банди* кои свиреле на фабрични инструменти, кларинет, труба, тапан со чинела,¹⁵⁰ а кај постарата генерација задржани се спомените за гајдации низ овие села. Од репертоарот кој се изведувал во овој предел најпознати ора биле: *Чамико*, *Машко за рамо*, *Каламатија*, *Пајдушко*, *Германче*, *Тешкото*, *Двојното*, *Женското*.¹⁵¹ Многу присутно е орото *Пуштеното* или *Старското*.¹⁵²

3.3.4. Костурско и Леринска Река,

Пределот Костурско зафаќа три потпредела кои имаат заеднички белези во традиционалната култура. Единството го сочинуваат потпределите Корешта, Нестрам и Пополе. Во постарата култура на облекување можеме да проследиме многу големи врски помеѓу овие потпредели.

Во однос на музичката традиција гледано од аспект на игра и песна кон овие предели се приклучува и пределот Леринска Река. Во моментот потребно е да се истакне обединувачкиот фактор во однос на терминологијата за пеење, кој на теренот ја забележала етнологот Ангелина Крстева. Во нејзините истражувања во селата: Дреновени, Орман и Д'мбени, кои припаѓаат на костурските предели, како и селото Желево кое припаѓа на пределот Леринска Река, пронашла идентична терминологија во однос на поделбата на песните, односно делењето на гласовите во песните: првата *ке рече*, втората *крева* и сите заедно *ке гртат*, (се однесува на селата: Дреновени, Орман и Д'мбени). Многу слична информација добила и за селото Желево, првата *вели*, втората *зева*, другите *грчат*.¹⁵³ Според овие податоци многу јасни се заедничките културни

¹⁴⁹Ѓорѓи Здравев, *Македонски народни носии* (ткаеници, везови, плетива, китење и накит), Матица македонска, Скопје, 2005, стр. 188; Илија Хр. Алушевски, *За некои карактеристики на...* стр. 623.

¹⁵⁰Илија Хр. Алушевски, *За некои карактеристики на...*, стр. 623.

¹⁵¹Илија Хр. Алушевски, *За некои карактеристики на...*, стр. 623.

¹⁵²Сопствени теренски истражувања.

¹⁵³Според податоците на Ангелина Крстева, истражувања кај македонското население по потекло од Егејска Македонија.

преплетувања, особено ако се има превид податокот дека само на овој простор се пеат трогласни песни од ваков тип.¹⁵⁴

Просторот и местото за играње било сретселото, а инструментариумот кој ги придружувал ората, најчесто бил од фабричка изработка, додека, пак, групите кои ги придружувале ората биле наречени *ѓулви*.¹⁵⁵ Во Костурско многу биле распространети ороводните песни кои се пееле без музичка придружба, антифоно, односно во две чети.¹⁵⁶ Оваа култура егзистирала до средината на XX век, кога со метежот на Граѓанската војна, селата во гореспоменатите предели биле потполно раселени и разурнати, а во некои села во македонските куќи било населено грчко население од Мала Азија познато како *маџири*.

Во однос на традиционалната игра, во овој предел запазен е обликот и формата на македонското традиционално оро, во отворен круг, но во некои ора како што е *Бајрачето* се сретнува и паровна игра, односно во еден момент на играње во круг на знак на ороводецот играчите паровно се одделуваат и продолжуваат да играат паровно. Ваква слична појава се јавува и кај орото *Левото*, а во овој случај ороводецот истапува од орото и со десната рака се фаќа за вториот играч, познат облик на играње кај ова население како *втората ќе ја закрепи првата*. Кога станува збор за орото *Левото*, кое само по себе е доста интересно поради фактот дека во еден момент орото се игра во лево, односно во обратна насока на движење, во однос на сите други ора во Македонија. Инаку, вакви примери на игра познати се кај игрите со траурно обележје,¹⁵⁷ во овој случај траги од ваков вид не постојат. Најпознати ора кои се задржале до средината на XX век биле: *Левото*, *Бајраче*, *М'шкото*, *Газеното* и *Деволичето*.¹⁵⁸

¹⁵⁴ Ѓорѓи М. Ѓорѓиев, *Музичките карактеристики на народните песни*, Етнологија на Македонците, МАНУ, Скопје, 1997, стр. 277.

¹⁵⁵ Според податоците на Ангелина Крстева, истражувања кај македонското население по потекло од Егејска Македонија.

¹⁵⁶ Информатор: Вера Фотева од село Д'мбени, родена 1926 год.; Александра Ковачевска од село В'мбел, родена 1928 год., сопствени теренски истражувања.

¹⁵⁷ Љупчо Ристески, *Посмртното оро во традицијата на Балканските Словени*, МФ, XXVII, број 54, Скопје, 1999, стр. 80.

¹⁵⁸ Според податоците на Ангелина Крстева, истражувања кај македонското население по потекло од Егејска Македонија; сопствени теренски истражувања.

3.4. Источно играорно подрачје

Источното играорно подрачје опфаќа еден поголем дел од Македонија. Во него влегуваат делови од Горновардарската етнографска целина, но, исто така, еден значителен дел од Шопско-македонската, односно Шопско-брегалничката етнографска целина. За да се фузираат овие етнички предели во еден систем, потребно е да се истакне податокот дека во однос на играорниот репертоар, но и во етнографска смисла, сите овие предели имаат заеднички особини. Во поглед на етнографските карактеристики во ова подрачје се чувствуваа шопско-брегалничката компонента и таа е поврзувачко ткиво во сите предели. Како обединувачки етноним во ова подрачје најчесто се сретнува етнонимот Шоп и тој честопати во некои етнички предели преминува во егзоним.¹⁵⁹

Според репертоарската застапеност и играорната база во источното играорно подрачје влегуваат следниве предели: Пијанец, Малешево, Источен дел на Славиште, Дурачка Река, Радовишки Шоплук, Радовишко Поле, Струмичко Поле, Лакавица, Азот, Овче Поле, Кочанско Поле, Кратово, Средорек Жеглигово и Славиште.

3.4.1. Пијанец, Малешево

Пијанец е мала планинска котлина во североисточниот дел на Република Македонија, што го опфаќа рударскиот регион Саса. Сместена е северно од планината Голак. На исток граничи со Р. Бугарија, на север со Осоговските Планини, а на запад со Кочанско Поле.¹⁶⁰ Пределот Пијанец не е распространет само во Р. Македонија, тој продолжува и во Р. Бугарија, односно се протега до градот Горна Џумаја (Благоевград) и околните села. Малешево, пак, е мала затворена котлина во горниот тек на реката Брегалница, обиколена на југ со Огражден и Малешевските Планини, на исток со Влаина, на север со Голак и на северозапад со Плачковица.

Овие два етнички предела во подалечното минато, најверојатно, претставувале еден предел, но некои делови од

¹⁵⁹Анета Светиева, *Шопско-брегалничката етнографска целина прилог кон класификацијата на македонскиот етнографски простор*, *Balkanoslavica*, број 28-29, Прилеп, 2001, стр. 71.

¹⁶⁰Ѓорѓи Здравев, *Македонски народни...*, стр. 161.

народната култура добиле свој поинаков облик. Разликите најдобро можат да се согледаат преку народната носија. Делови од женската облека кои се носеле до крајот на XIX век биле идентични во двата предела. Во оваа смисла се мисли на горната облека *саја* и згорната облека *џубе*.¹⁶¹

Поставувањето на државната граница и поделбата на пределот Пијанец, помеѓу Македонија и Бугарија, во извесна мера придонело некои од сегментите на културите да се променат, но во друга смисла многу сегменти и понатаму останале да опстојуваат. Во оваа смисла како обединувачки фактор би ја споменал носијата,¹⁶² но исто така, се надоврзуваат и други делови од народната култура а особено традиционалната игра.

Во однос на играта може да се согледаат примери на иста играорна база, а различна терминологија во називите на ората. Орската традиција како дел од духовната култура, која полесно можела да се презема или да се наметнува, сепак, може да се гледа и како обединувачки фактор помеѓу двата предела. Многу е битно да се напомене дека истата играорна база продолжува на територијата на денешна Р. Бугарија, односно истиот репертоар се игра и во околината на Петрич и Сандански.¹⁶³

За разлика од други етнички предели во Малешево и Пијанец многу подолго се задржал играорниот репертоар, така што и денеска може да се сретне на теренот изведување на истиот од страна на месното население. Овој податок можеби се должи на изолираноста на теренот и подоцна пристигнување на новите урбани традиции, на овој податок се надоврзува и малиот број на истражувачи кои поминале на теренот низ Малешево и Пијанец, до вакви заклучоци доаѓа и познатиот фолклорист Кирил Пенушлиски.¹⁶⁴

Инструментариумот на кој се изведувале ората е различен. Од досегашните сознанија како, најкарактеристичен инструмент се јавува *кемането*. Според некои информатори *немало куќа каде што немало кемане, срамота било да немаш кемане на кое дома*

¹⁶¹ Ангелина Крстева, *За некои развојни фази на шопските носии во Македонија, Balcanoslavica*, бр. 25, Прилеп, 1998, стр. 99; сопствени теренски истражувања.

¹⁶² М. Велева Евг. Лепавцова, *Български народни носии*, БАН, София, 1988, стр. 56, 148.

¹⁶³ Николај Цветков, *Танцовият фолклор на Петрич*, Петрич, 2000, стр. 28 – 34.

¹⁶⁴ Кирил Пенушлиски, *Малешевски фолклор*, Матица македонска, Скопје 2005, стр. 7.

*свиреле и мажи и жени.*¹⁶⁵ Од инструментите што ја придружувале играта бил и тапанот и тоа некогаш на големите собори се собирале и до девет рала тапани. Ората кои се изведувале во овој крај се играле само на тапани.¹⁶⁶ Изведувачи на тапаните биле Македонци, но и Роми. Во Пијанец немало изведувачи на зурли. Инструменталисти од ваков вид се појавуваат во селото Ратево, во пределот Малешевија. Изведувачи на зурли и тапани биле Ромите кои исто така живееле во ова село. Репертоарот на народните ора во овие предели бил: *Турското, Префрлачката, Ситното, Копачката, Четворката, Малешевката, Чангуловото, Озовото, Сестритеи Пантевото*. Изведбата на ората најчесто била на големите верски празници каде се правеле големите селски собори. Посебно е интересен податокот дека во овој етнички предел селските населби се од раштркан тип, па за да се дојде до местото предвидено за собор, некогаш на ова население му требало и повеќечасовно пешачење. Постапеноста на играчите во орото била според социјалниот статус, а традицијата на народните ора се образувала според половата припадност.¹⁶⁷

3.4.2. Источен дел на Славиште и Дурачка Река

Иако двете пределски целини, во однос на површината која ја зафаќаат, се многу мали, според своите традиционални одлики и културна свест заземаат важно место за евидентирање и опсервирање на нивната народна култура. Пределот источен дел на Славиште се наоѓа на крајниот исток од Славишкото Поле, а ги опфаќа селата: Кркља, Жидилово, Трново, Дубровница, Мала и Голема Црцорија, и Киселица.¹⁶⁸ Голем број на села кои имаат иста културна традиција се наоѓаат од другата страна на границата во Р. Бугарија. Пределот Дурачка Река, кој, исто така, се надоврзува на источниот дел на Славиште, е во близината на Крива Паланка, односно на средишниот дел на Осоговските

¹⁶⁵ Информатор: Славе Петровски од село Ветрен, роден 1941 год., сопствени теренски истражувања.

¹⁶⁶ Информатор: Митко Стојменовски од село Драмче, роден 1916 год., сопствени теренски истражувања.

¹⁶⁷ Татјана Каличанин, *Еден човек - многу песни - еден народ*, Институт за фолклор „Марко Цепенков“ – Скопје, книга 26, Скопје 1996, стр. 61, 67.

¹⁶⁸ Ангелина Крстева, *За некои развојни фази...*, стр. 96.

Планини. Во овој предел влегуваат селата: Дурачка Река, Б'с, Станци и Дренак.

Овие два предела, поточно во пределот Дурачка Река, во однос на народната носија не дошло до нејзино конечно оформување, што значи многу делови од носиите од источниот дел на Славиште се преплетуваат и во овој предел. Истото може да се согледа и од аспект на традиционалната игра, поточно, следејќи го репертоарскиот дел забележуваме потполно иста играорна база и иста терминологија на ората. Ако се земе фактот за поставеноста на селата, односно разбиениот тип на селските маала, тогаш и просторот за игра не е како во другите селски средини од збиен тип. Кај овие села најчесто простор за игра претставува некоја посебно одбрана ливада што во некои села најчесто е вакуфска (црковна) и на тоа место се одвиваат големите собори или во манастирскиот комплекс *Св. Јоаким Осоговски*, крај Крива Паланка.

Инструменти кои ги придружувале ората, најчесто, биле *гајдаили гусла* (кемане), но се сретнува *тамбура* и *шупелка*. Главна карактеристика на орската традиција се називите на ората да се добиваат по бројот на стапките на изведување, на пример како: *тројка*, *четворка*, *шестица*, *осмица* итн. Играорниот репертоар, кој некогаш се изведувал, а останал во секавањата кај постарата генерација до денешни дни е: *тројка*, *елено моме*, *китуше митуше*, *четворка*, *шестица*, *чачак* и *осмица*.

3.4.3. Радовишки Шоплук

Во југозападниот дел на Планината Плачковица, се наоѓаат селата: Козбунар, Шипковица, Ново Село, Шаин-таш, Штурово и Вртешка кои ја образуваат мала шопска оаза Радовишки Шоплук.¹⁶⁹ Овие шест села се издвојуваат од соседниот предел Радовишко Поле, не само по носијата, туку и по делови од духовната култура, во случајот тарадиционалната игра. Според информатори од село Ињево, *Шопките од Плачковица друго играа и друго пееја*.¹⁷⁰ Овој податок нè наведува на размислување дека двете групи имаат различна културна свест во однос на традиционалната игра, но, сепак, компаративните податоци покажуваат дека во некои делови од играчките бази овие предели се мешаат. Многу битен е податокот дека Радовишкиот Шоплук во

¹⁶⁹ Ангелина Крстева, *За некои развојни фази...*, стр. 99.

¹⁷⁰ Информатор: Бота Митева од село Ињево, родена 1934 г., сопствени теренски истражувања.

извесна мера многу е близок со Дурачка Река во играорниот репертоар. Во доменот на играорните обрасци и база на играње многу често се јавуваат наслови на ора според бројот на стапките, како што е случајот и со Дурачка Река и со некои други предели од шопската област.

Инструменти, кои ги придружувале ората била гајдата, но се сретнуваат и *гусла* (кемане) и *шупелка*. Во однос на изведбата на ората, кај оваа шопска оаза според половата припадност задржана е традицијата, иако се забележува многу поголема слобода во изведбата отколку во западните области. Жените во овој предел можат слободно да се држат за рака, за појас, па дури се изведуваат и ора каде што жените се држат за рамена, што ја покажува изразената слобода во изведбата на орската традиција. Најзастапени ора на репертоарот во овој предел се: *Елено моме, Тројка, Осмица, Шестица, Топтан и Тоска*.¹⁷¹

3.4.4. Радовишко Поле, Струмичко Поле и Лакавица

Котлината е сместена во југоисточниот дел на Македонија и е опкружена со планините: Беласица-на југ, Огражден-на исток, со Плачковица-на север и Смордеш-на запад.¹⁷² На овие предели се надоврзува и пределот Лакавица, образувајќи една целина во културата на облекување, традиционалната игра и на другите сегменти од духовната и од материјалната култура. Според податоците, во овие предели, сличности во традиционалното облекување, можат да се препознаат во везбената традиција на горните облекувања, *саја*, распоредот на орнаментиката на женската кошула и називите на скутините и нивната орнаментика. Пределот Лакавица во еден дел граничи и е поврзан со пределот на Штипско, каде може да се почувствува и културата на Овче Поле.

Играорната разновидност по која се истакнува овој предел, можеби се должи на податокот дека овие предели се крстопат на повеќе струења на култури кои во овој дел се преплетуваат, се мисли на шопско-брегалничката и јужномакедонската. Многу значајни податоци се раселувањата, кои се случувале во почетокот на XX век, така што голем број на население од јужномакедонските простори, поточно од околината на Кукуш, се раселуваат во Струмичкото Поле и го добиваат етнонимот

¹⁷¹ Сопствени теренски истражувања.

¹⁷² Ѓорѓи Здравев, *Македонски народни...*, стр. 141.

Бежанци. Со доселувањето на ова население се креира поинаков играорниот репертоар, а исто така, новина се и машките поворки Русалии кои ги изведувало новодојденото население, а многу добро биле прифатени од староседелското.

Просторот и местото за играње најчесто било сретселото, но се сретнуваат и места исклучиво за колективен собир наречени *оралиштето*. Според авторот Димовски во селото Ињево, на големите празници како Спасовден и Гурѓовден, се собирале над селската црква во просторот наречен *Спасовенско*.¹⁷³ Инструментите кои ги придружувале ората најчесто биле гајда и тапан, а во некои случаи се сретнуваат и шупелки. Авторот Димовски во неговите истражувања за Радовишко Поле, поточно за селото Ињево, забележал тринаесет примери на ора.¹⁷⁴ Во истражувањата што се вршени на теренот до денеска во голема мера се сретнуваат истите, и тоа не само во селото Ињево, туку и во околните села на Радовишко. Ваквата задржаност на репертоарот можеби се должи на големиот број ансамбли кои ја негуваат традиционалната орска уметност.

Посебно е интересно орото *Лев танец*, кое го изведуваат и мажи и жени, но не во мешан состав. Ова оро се игра во форма на отворен круг, но во даден моментот кога *танчаријата* ќе даде знак, целото оро се заигрува во обратен правец односно на лево. Ваква појава на играње на лево, имавме споменато во јужното играорно подрачје. Инаку некои автори, како што претходно е наведено, играњето на обратна страна го класифицираат како траурна појава.¹⁷⁵ Во овој пример таква појава нема, орото се игра на големите селски собори и празнувања на селото.

Во овој дел би ги истакнале ората кои се задржале на репертоарот на овој предел: *Кукуригу петле*, *Лев танец*, *Клекушка* или често пати се сретнува како *Повраќаната* или *Повратничко*, *Покрај накрај Кате*, *Топтан топтан*, *Циганка* или се сретнува како *Ситна* и *Тоска*. Ова оро со иста играорна база е познато во Овче Поле како *Крстач*.

3.4.5. Азот, Овче Поле, Которија, Кочанско Поле и Кратово

Оваа пределска целина зазема големи простори, се протега во централните и источните делови во Македонија. Во минатото било простор каде имало голема миграција на

¹⁷³ Михаил Димовски, *Орската традиција во село...*, стр. 12.

¹⁷⁴ Михаил Димовски, *Орската традиција во село...*, стр. 9 – 10.

¹⁷⁵ Љупчо Ристески, *Посмртното оро во...*, стр. 80.

населението, а најголем дел од доселениците се преселници од планинските предели. Имајќи ги предвид сите раселувањата и доселувања на разни етнички групи, најмногу се задржале етнонимите на Шопите и Которците. Шопското население се доселувало од Шопско-брегалничката област, а которското население е старото население кое живеело на овој простор. Во овие предели покрај Македонци живееле Турци, Власи и мал дел Албанци, така што целата оваа етничка хетерогена маса создала преплетувања во културните слоеви. Во поглед на материјалната култура кон средината на XIX век дошло до изедначување на некои делови од народната носија, а голем дел од традиционалната игра добила своја база. Во оваа смисла гледано од дијалектолошки аспект, исто така, се работи за една преодна јазична зона.

Гледано од аспект на народна носија овие пределски целини имаат идентична носија, единствено варијанта на овчеполската носија се носи во пределот Азот, па оттука овие пределски целини ќе ги третираме како заедничка целина, а во оваа насока ќе ги анализираме и традиционалните ора кои исто така се голем обединувачки фактор.

Како и во повеќето пределски целини главно место за собор и игра било сретселото. Во минатото застапен бил патријархалниот начин на изведба на ората, но веќе во почетокот на XX век бариерата на мешање според половата припадност била надмината, што многу очигледно може да се потврди преку орото *Вртелешка*, кое се игра мешано мажи и жени. Впрочем, во еден даден момент целото оро се игра во паровидна форма, маж-жена, што укажува на слободата на изразување и делумна флексибилност во патријархатот. При теренските истражувања што се вршени во пределот Овче Поле, на прашањето од кога датира ова оро, информаторите едноставно даваат идентична изјава, *од секогаш, од старо*.¹⁷⁶

Од инструментариумот кој ги придружувал ората, без сомнение на прво место била гајдата. Овој инструмент може на соборите да се свири соло, а можат да свират две, три па и повеќе гајди, образувајќи оркестарска изведба. Поретко со гајдите се сретнува и тапан, а од другите инструменти значајни се шупелката и двојанката.

¹⁷⁶Сопствени теренски истражувања.

Репертоарот во овие пределски целини е многу богат и разновиден. Ова се должи на големата површина што ја зафаќа пределот, централната поставеност на теренот, големите миграции на населението или едноставно талентираната колективна свест на населението од овој простор. Репертоарот на ората кој се сретнува на овој простор е: *Крстач, Арнаут, Џонка, Потрчулка, Вртелешка, Калајџијата, Тресеница, Ситното, Насувот, Чачак, Елено моме, Топтан, Циганчица* итн.

3.4.6. Жеглигово, Средорек и Славиште

Пределите Жеглигово, Средорек и Славиште се простираат од Скопската Котлина, почнувајќи од селото Студена Бара кое припаѓа на пределот Жеглигово, па сè до градот Крива Паланка, поточно до селото Конопница. Северната граница е поставена кон пчињскиот предел, а јужната страна граничи со пределот Которија, односно Овче Поле. Населението кое живее на овој простор е македонско. Во истражувањата што се вршени на теренот се чувствува шопскиот сегмент и честопати во овие предели етнонимот Шоп, преминува во егзоним. Според женската горна облека *саја*, жените од овој предел ги нарекуваат *белосајки*.

Играорната структура и играорна база на овие предели се карактеризира со брзи движења и потскоци кај некои играорни обрасци и голем број на ороводни песни. Начинот на кој се изразуваат ората во минатото, бил патријархален и ората секогаш биле формирани според социјалниот статус, но, се чувствува и слободата на изразување на ората, а тоа најмногу е нагласено во држењето на телото и држењето на рацете. Тоа подразбира многу послободни движења на телото и држење на раце за појас, за горна облека, за рамо, за монистрени украси (*кустек, змија, танче*) итн. Сегментот на Шопите се забележува и во орскиот репертоар. Едно од најкарактеристичните ора било *Шопката*. Ова оро во пределот Жеглигово се сретнува со една играорна база, додека во пределот Средорек и Славиште кои граничат со Овче Поле, *шопката* има друга играорна база, односно многу поблиска до Овчеполскиот предел.¹⁷⁷

Многу значајно за овие предели е просторот и местото за играње, исто како и во повеќето пределски целини се игра на сретселото, но за време на големите селски празници, кога се прават литиите околу селото, постојат збирни места посебно

¹⁷⁷ Информатори од селата: Клевовце, Челопек, Одрено, Опила, Огут, Герман, Киселица, Сопствени теренски истражувања.

определени за собори и веселби, а најчесто тие места ги нарекуваат *крст*. Во теренските истражувања во областа на Средорек беа пронајдени повеќе места лоцирани надвор од селото, оградени со камења, во кои имаше голем издигнат крст, трпезарија, направена од камења и столици од камења и простор за игра. Целиот овој театарен комплекс изгледа многу импозантно. Вакви објекти во овој предел се сретнуваат многу често, дел од нив се во руинирана состојба, но дел го имаат задржано првобитниот изглед.¹⁷⁸

Инструментариумот кој ги придружувал ората во овие предели е разновиден, најверојатно како резултат на големите миграции на населението и мешањето на културите. Најраспостранет инструмент е *дудукот* и *сворчето*, но, исто така, се сретнуваат уште и гајдата, кемането (позната како гусла).¹⁷⁹ Најкарактеристични ора кои биле на репертоартот, а некои од нив можат сè уште да се сретнат, *Крстач*, *Шопка*, *Тројка*, *Тоска*, *Женска повраќана* и *Рамно*. Дел од овие ора забележани се и од авторот Џимревски.¹⁸⁰

3.5. Северно играорно подрачје

Северното играорно подрачје зафаќа мал дел од Македонија во однос на другите играорни подрачја и го опфаќа крајниот северен дел, поточно етничките предели Скопска Блатија, Скопска Црна Гора и Скопски Дервен. Северното играорно подрачје за разлика од другите играорни подрачја има најспецифичен, а може да се каже и најразновиден, па дури и најсложен играорен репертоар. Врските со соседните предели можат да се почувствуваат и да се препознаат, а примери за заедништво се појавуваат кон пределите Азот, Овче Поле и Жеглигово. Што се однесува до населението кое живее на овој простор, најмногубројно е македонското, но во минатото живееле Турци и Роми, а во XVIII век се населува и албанско население. Во пределот Скопска Торбешија живеат Македонци со муслиманска вероисповед, по потекло од малореканските, мијачки

¹⁷⁸Теренски истражувања во селата: Одри, Челопек, Старо Нагоричане, Никуљане, Драгоманце и Алинце.

¹⁷⁹Боривое Џимревски, *Инструменталната музичка традиција во Кумановско*, Фолклорот во Куманово и кумановско, Куманово, 2000, стр. 7 – 59.

¹⁸⁰Боривое Џимревски, *Инструменталната музичка...*, стр. 30 – 49.

предели. Ова население има мијачки дијалект, а, исто така, музичката култура, воедно и играорната база, е многу блиска до Мијаците и се разликува од населението од оваа област. Посебно треба да се истакне за пределот Каршијак во кој живеат Албанци и дека нивната играорна, односно репертоарска база е, иста како, во пределите Скопска Блатија, Скопска Црна Гора и Скопски Дервен. Ова можеби упатува на фактот дека ова население до XVIII век било македонско кој во времето на исламизацијата и албанизацијата го променила својот етнички идентитет.

3.5.1. Скопска Блатија, Скопска Црна Гора и Скопски Дервен

Од изнесените податоци може да се види дека пределите: Скопска Блатија, Скопска Црна Гора и Скопски Дервен се сместени во котлинскиот дел на градот Скопје, но некои селски населби се наоѓаат и во планинските предели. Скопска Црна Гора ја образуваат единаесет села сместени во планинскиот северен дел од котлината. Пределот Скопски Дервен се граничи на исток со Скопска Црна Гора, а на запад со Долни Полог. На север граничи со Косово, а на југ со делови од Скопска Блатија. Од денешен аспект во Скопски Дервен останати се само две села и тоа Кучково и Матка, другите села биле раселени во XVIII век.¹⁸¹ Скопска Блатија го зафаќа најголемиот котлински дел и јужните падини и височини на планината Водно.

Од аспект на дијалектологијата овие предели имаат различен говор, односно Скопски Дервен има многу блиски говорни влијанија со Долни Полог, Скопска Црна Гора има свој издиференциран говор, а исто така и кај населението од Скопска Блатија постојат разлики во говорот. Во овој момент потребно е да се направи паралела од вокалната музичка култура која покажува големи блискости во однос на вокалот, репертоарот и терминологијата на пеење со пределот Долни Полог. Во истражувањата што се вршени на теренот, традицијата на народните ора нема блискости, така што од аспект на играта тие ќе бидат различно третирани. Во однос на народната носија, машката носија има изедначен систем на облекување, додека во женската носија, постојат видливи траги на два различни сегменти, највидливи помеѓу Скопска Блатија и Скопска Црна Гора, додека Скопски Дервен е мешавина помеѓу двата предела.

¹⁸¹ Jovan F. Trifunovski, *Iščežle etničke grupe u Makedoniji*, Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slovena, 43, Zagreb, 1967, str. 595 – 597.

Играорните фрази и базата на овие предели е разновидна и некогаш е многу сложена. Во однос на инструментариумот кој ги придружувал, се сретнуваат повеќе инструменти, но главни биле зурлата и тапанот. Многу често на големите селски собори инструменталистите биле Роми кои свиреле на зурла, додека тапанџиите биле од селското локално население. Во вакви случаи кога тапанџии биле од локалното население, селската заедница купувала тапан кој стоел во црквата, така што и денеска на теренот многу често се сретнуваат тапани низ манастирските комплекси во Скопско и се водат како *црковни тапани*. Други инструменти биле: гајда, шупелка, дудук или двојанка.

Формата и обликот се задржани и се игра во отворен круг, но често се случува играње и во две колони *леси*, многу карактеристична појава за Скопска Црна Гора. Во овие предели се појавуваат и ора со индивидуална содржина, кои имаат многу клекви, вретешки и скокови, такви примери имаме во ората: *Чучук*, *Ситна лиса* и *Поступано*. Појавата на индивидуална игра кај локалното население најдобро се илустрирало преку машката долга кошула *ајта*, која во текот на играта им наликувала на птица *шојлица*.¹⁸² Просторот и местото за играње било сретселото насловено како *с'борили гумење*,¹⁸³ но, исто така, собори се правеле и во манастирските комплекси на Скопска Црна Гора, а во минатото биле зборно место за игра и песна. Многу интересен е податокот од информатор од село Говрлево, каде се наведува дека немало мешање во ората од едно село до друго село. Доколку некој е од друго село и сака да се фати на оро, ќе мора да го праша селскиот старешина, па, ако тој донесе позитивна одлука, тогаш ќе може да игра во орото.¹⁸⁴ Ора кои се сретнуваа во овие предели се: *Поступано*, *Црногорка*, *Чучук*, *Потрчано*, *Ситна лиса*, *Лака лиса*, *Тешкото*, *Драчевка*, *Баба Ѓурѓа* и *Китуше-митуше*.

¹⁸² Ангелина Крстева, *Народната носија од Скопска Блатија*, Музеј на град Скопје, Скопје, 1998, стр. 28.

¹⁸³ Атанасие Петровиќ, *Народни живот и ...*, стр. 496.

¹⁸⁴ Информатор Стоило Крстевски од село Говрлево, роден 1946 год. сопствени теренски истражувања.

4. ЕТНОКОРЕОЛОГИЈА НА ИГРАОРНИТЕ ПРИМЕРИ

Авторите кои работеле на проблематиката етнокорееологија, поточно на репертоарскиот дел на народните ора, ја класифицирале како богата разновидна и содржински автохтона во однос на другите соседни култури.¹⁸⁵ И навистина, истражувајќи по записите и заоставштината на архивските материјали, како и одтеренски истражувања во Македонија, се согледува вистинско богатство од македонски народни ора.

Но, доколку повеќе се навлезе во оваа проблематика, се доаѓа до сознанието од насушна потреба за создавање класификација на соборските традиционални ора. Истражувајќи по терените каде што се уште е жива традиционална народна игра каде опстојуваат конкретни културни појави, како и од записите на истражувачите, се доаѓа до податокот дека некои играорни обрасци се преплетуваат од еден во друг етнички предел, имајќи иста играорна база, а различна локална терминологија, често со различна метроритмичка структура и различни варијанти на мелодиска линија.

Во овој дел ќе бидат истакнати обединувачките фактори во однос на играорните бази. Како појаснување, играорните бази содржат елементи од чекори и украси кои заеднички образуваат еден играорен образец. Играорните обрасци во минатото биле создавани во еден подолг временски период, на што укажуваат бавните комуникациски врски во минатото, што подразбира за да се создаде еден играорен образец во конкретен простор, а воедно и да се наметне кај една поголема маса на население и да се прифати истиот во друг етнички предел, требало да помине подолг временски период. Некои обрасци и играорни бази, кои опфаќаат поголема територијална покриеност, можеби треба да ги следиме како обединувачки фактор на некои постари етнички групи кои некогаш опстојувале во некогашен заеднички предел. Како такви примери можеме да ги издвоиме пределите: Прилепско-битолско Поле; Малешево и Пијанец; Кичевија, Порече, Дебарца, Малесија итн.

Играорните обрасци, поточно содржинската база, можеме да ја третираме како образец без внесување на подваријантните

¹⁸⁵Михаило Димовски, *Македонски народни ора, Од репертоарот на Ансамблот...*, стр. 16

украси и експресии што ги доживува еден талентиран играорец. Според некои автори, играорните обрасци настануваат од талентираните играорци кои внесуваат експресии и многу украси во текот на играта. Кога се работи на теренот, релативно е тешко да се анализираат играорните обрасци од талентираните играорци, затоа што тие, при секоја демонстрација внесуваат нови украси во играорниот образец. Затоа многу подобро се следи играорната база кај понеталентираните играорци кои успеваат да ја играат само основната нишка, односно базата на играорниот образец. Посебно е значајно да се истакне дека во времето кога се уште била жива традицијата во сите етнички предели, талентирани играорци имало, но многу помалку за разлика од мнозинството играорци кои успевале да ја играат само основната база. Во истражувањата на авторите Јанковиќ и Пајтонџиев кои оставиле голем материјал, а воедно најголемо внимание посветиле на репертоарскиот дел, можеме да заклучиме дека и во нивните записи, постојат голем број на примери кои имаат иста играорна база а различна терминологија, метроритмичка структура или варијанти на мелодиска линија.¹⁸⁶

Соодветно на ова, можеме да се обидеме да поставиме неколку типови играорни обрасци кои се преплетуваат на широк простор во Македонија. Главна цел на анализата ќе биде базирана врз поставеноста на Македонија во однос исток-запад. Како што погоре во дадениот текст ги опишавме разликите помеѓу Истокот и Западот, и во овој дел можеме да ги согледаме играорните бази кои се создавале на овие два простора.

Во западниот дел, почнувајќи од горните лерински села, продолжувајќи кон горните битолски села, Леринско Поле, Прилепско-битолско Поле, Горна Преспа, Охридско Поле и Азот се појавува еден играорен образец кој е обединувачки фактор во сите наведени етнички предели. Играорниот образец има иста играорна база, но метроритмичката структура се менува од предел до предел, но има и појави метроритмичката структура да остане иста. Во однос на мелодиската линија, исто така, се

¹⁸⁶ Љубица и Даница Јанковиќ, *Народне игре*, књига III...; Љубица и Даница Јанковиќ, *Народне игре*, књига IV...; Ганчо Пајтонџиев, *Македонски народ...*

појавуваат варијанти, а најголема шареноликост се појавува во терминологијата, односно називите на ората. Локалните називи содржат најразлични толкувања: според методика на играта, *Куцано* и *Пуштено*; според старосните толкувања, *Старското*; според географските одредници *Беранче*; според етнички предел, *Горноселско*; според лични имиња, *Насувот* и со непознато потекло, *Лешетои Чамчето*.

Наспроти овие примери, источот исто така се појавува играорниот образец кој може да се каже дека е обединувачки фактор за повеќе етнички предели. И кај овие примери можеме да ја проследиме истата структура, односно иста играорна база, различна терминологија, често различна метроритмичка структура и варијанти на мелодиската линија. Следејќи го примерот можеме да забележиме дека истиот се провлекува во етничките предели Скопска Блатија, Скопска Црна Гора, Жеглигово, Средорек, Овче Поле, Радовишко Поле и Малешево. Локалните називи кои се сретнуваат имаат иста основа, но се појавуваат и разлики. Називи во однос на методиката на играта имаат ората *потрчано*, *потрчулка*, *трчаницаи повратничко*. Според етничките предели називи добиле ората *шопка* и *малешевка*.

На источната страна ќе бидат анализирани уште два примери кои исто така имаат заеднички обединувачки фактор, играчката база. Главна одлика на двата примери кои се играат во етничките предели Дурачка Река, Радовишки Шоплук, Радовишко Поле, Овче Поле, Кочанско Поле, Пијанец и Малешевија е тоа што називите на ората се добиваат според бројот на стапките. На тој начин се сретнуваат ората *осмица*, *четворкаи тројка*. Меѓутоа, според техниката на играње овие два примери многу се разликуваат. Орото *осмица* и *кукуригу петле* се играат во техника на преплет, додека ората *тројка*, *четворка* и *префрлачка* се играат во сосема друга техника и содржат поинакви играчки елементи.

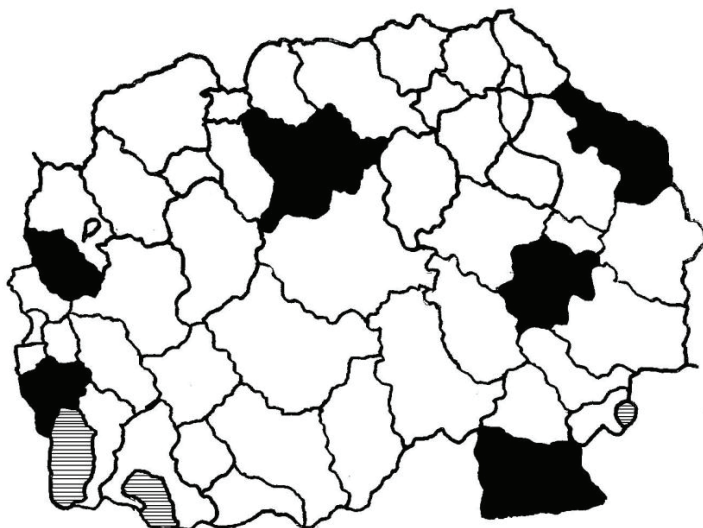
Другата категорија на играорни примери се ора од типот на *лесното*, што во народната терминологија е познато како *два чекора напред еден назад*. Овој пример во Македонија е најраспространет во однос на традиционалните ора. Неговата најзастапена форма е помеѓу ороводните песни, но се сретнуваат и во орските примери со истата играорна база. Исто како и другите примери локалната терминологија е разновидна, метроритмичката структура може да биде променлива, а мелодиската линија е најразновидна. Имајќи го лесниот играорен образец, ова оро терминологија ја добило според лесната

прифатливост и слободните движења. Примери за вака едноставни играорни образци и назив на ората според нивната едноставност, имаме кај ората *лесното*, *правото*, *рамното* и *дус*. Но, се појавуваат и називи кои се поврзани со бавното темпо на изведување на играорниот образец како *тешкото*. Специфично е и орото *турско* кое називот го добило според држењето на рацете а не според стапките и методот на изведување. Поточно, како што упатува авторот Пајтонџиев, држење за рамо било карактеристично за турската популација.¹⁸⁷

Во прилозите ќе бидат анализирани пет типови на ора. Кај овие ора обединувачки фактор ќе биде истата играорна база, без да бидат третирали украсите и разните подваријанти. Ваквиот пристап е важен поради тоа што постои можност да се согледаат неколкуте играорни бази кои постоеле, или некои сеуште постојат, во Македонија. Овие пет типови на бази се најрапространети, но не се и единствени примери. Вакви бази се сретнуваат и во други етнички предели, но во помал број и со меѓусебни преплетувања. Како пример би сакал да ги истакнеме ората кои се изведуваат во етничките предели Дебаца, Малесија, Железник, Кичевија и Порече, преку играорниот пример *писмо*. Сличности се сретнуваат и во пределот Овче Поле во орото *тресеница* и во пределот Струмичко Поле кај бежанското население со орото *крмази фустан*. Вакви примери во поголем број етнички предели можеме да забележиме кај ората кои се сеопшто се прифатени а тоа се: *пајдушко* и *ситното*.

Во анализите на ората ќе се направи опис на играорните примери кој ќе содржи: карта на пределот, од каде потекнува дадениот пример, мелографија, кинетографија, метроритмичка струкутра, опис на орото, извори, информатори, карактер на орото, држење на рацете, потекло, музичка придружба и содржина на играорниот образец. Во вака опишаните ора ќе можат да се согледаат разликите и преплетувањата од еден во друг етнички предел како и обединувачкиот фактор кој во случајот е главен сегмент играорната база.

¹⁸⁷Ганчо Пајтонџиев, *Македонски народ...*, стр. 51.

**4.1. Играорни примери од западно, источно и северно
играорно подрачје кои имаат иста играорна база**

- 4.1.1 Лесното (Мијаци – Река)
- 4.1.2 Лесното (Струшко Поле, Струшки Дримкол)
- 4.1.3 Право (Радовишко Поле)
- 4.1.4 Тешкото (Скопска Блатија)
- 4.1.5 Дус (Солунско Поле)
- 4.1.6 Турското (Пијанец)

- **4.1.1.**
- **назив на орото:** Лесното
- **играорно подрачје:** Западно
- **етнички предел:** Мијаци - Река

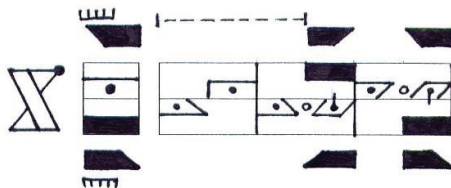

- **Извори:** Јанковић Љубица и Даница, *Народне игре*, књига IV, Београд, 1948; Димовски Михаило, *Прилог кон проучувањето на варијантите на ората и ороводните песни од типот Лесното во Струга и струшко*, МФ, VI, број 11, Скопје, 1973; Иванчиќ Дунин Елзи; Вишински Станимир, *Ората во Македонија*, сценски дел, Танец, Скопје, 1995; Elsie Dunin; Mihailo Dimovski; Stanimir Višinski, *Makedonski narodni plesovi*, Zagreb, 1973.
- **Информатори:** Антимовски Антим од село Лазарополе, роден 1927 год., Груевска Пароска Ташовица од село Лазарополе, родена 1921 год., Дичоска Рума од село Лазарополе, родена 1900 год., сопствени теренски истражувања

- **Опис на ороото:** ороото се игра со мирни стапки, нема потскоци и содржински е многу едноставно. Прифатливо е за секоја возраст и најверојатно името го добило по лесниот приод кај играорците.
- **Играчи:** мажи и жени
- **Облик и форма:** се игра во отворен круг, во дадени формации и екстази при играњето, ороводецот може да направи и вртешки околу себе. Ороото при играњето се движи во десно.
- **Држење на рацете:** рацете се држат во полузавиен став во пределот на лактите, кај мажите се сретнува левата рака да биде испружена во лактот.
- **Карактер:** соборско оро, но се појавува и како општ образец во обредните игри и ороводните песни.
- **Потекло:** според истражувањата и литературните извори, ороото се води како автохтоно оро за овој предел.
- **Музичка придружба:** зурла и тапан, во локалната терминологија, *сурла* и *топан*.
- **Метроритмичка структура:** 7/8 (3+2+2), 4/4 (2+2)
- **Мелографски запис:** примерот кој е приложен, претставува општоприфатлив запис за ороото. Се сретнува во многу варијанти со различна мелодиска линија и во различна метроритмичка структура.

- **Кинетографски запис:** во примерот е прикажана играорната база на образецот, без да бидат опфатени разни варијанти на украси.

- **Содржина на играорниот образец:** три чекорења во десно и еден во лево.

- **4.1.2.**
- **назив на ороото:** Лесното
- **играорно подрачје:** Југозападно
- **етнички предел:** Струшко Поле, Струшки Дримкол

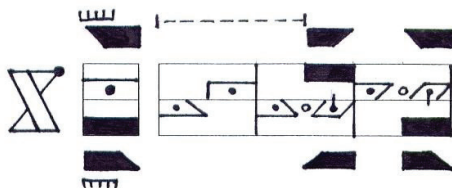

- **Извори:** Димовски Михаило, *Прилог кон проучувањето на варијантите на ората и ороводните песни од типот Лесното во Струга и струшко*, МФ, VI, број 11, Скопје, 1973.
- **Опис на ороото:** ороото се игра со мирни стапки, нема потскоци и содржински е многу едноставно. Прифатливо е за секоја возраст и најверојатно името го добило по лесниот приод кај играорците.
- **Играчи:** мажи и жени
- **Облик и форма:** се игра во отворен круг, ороото при играњето се движи во десно.

- **Држење на рацете:** жените рацете ги држат во полузавиен став во пределот на лактите, кај мажите се сретнува држење за рамо.
- **Карактер:** соборско оро, но се појавува и како општ образец во обредните игри и ороводните песни.
- **Потекло:** според истражувањата и литературните извори орот се води како автохтоно оро за овој предел.
- **Музичка придружба:** гајда или пар гајди, поретко се сретнува на зурла и тапан.
- **Метроритмичка структура:** 7/8 (3+2+2), 4/4 (2+2)
- **Мелографски запис:** примерот кој е приложен, претставува општоприфатлив запис за орот, се сретнуваат во многу варијанти со различна мелодиска линија и во различна метроритмичка структура.

- **Кинетографски запис:** во примерот е прикажана играорната база на образецот, без да бидат опфатени разни варијанти на украси. Авторот Димовски во посочената статија дава записи на овој тип на ора со повеќе украси и варијанти.

- **Содржина на играорниот образец:** три чекорења во десно и еден во лево

- **4.1.3.**
- **назив на ороото:** Право
- **играорно подрачје:** Источно
- **етнички предел:** Радовишко Поле

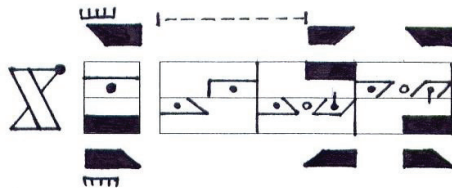
- **Извори:** Димовски Михаило, *Орската традиција во село Ињево (Радовишко)*, МФ, број 4, Скопје, 1974.
- **Информатори:** Митева Бота од село Ињево. родена 1934 год., сопствени теренски истражувања.
- **Опис на ороото:** ороото се игра со мирни стапки, нема потскоци и содржински е многу едноставно, прифатливо за секоја возраст. Името најверојатно го добива по спокојното играње. Во локална терминологија, *На право, Право*.
- **Играчи:** мажи и жени
- **Облик и форма:** се игра во отворен круг, ороото при играњето се движи во десно.
- **Држење на рацете:** жените рацете ги држат во полузавиен став во пределот на лактите, но исто така се сретнува и

држење за рамо исто како кај мажите. Мажите се држат за рамо во текот на орото.

- **Карактер:** соборско оро, но се појавува и како општ образец во обредните игри и ороводните песни.
- **Потекло:** според истражувањата и литературните извори орот се води како автохтоно оро за овој предел.
- **Музичка придружба:** гајда, често се сретнува и во комбинација на тапан.
- **Метроритмичка структура:** 7/8 (3+2+2), 2/4 (2+2)
- **Мелографски запис:** примерот кој е приложен, претставува општоприфатлив запис за орот, се сретнуваат во многу варијанти со различна мелодиска линија и во различна метроритмичка структура.

- **Кинетографски запис:** во примерот е прикажана играорната база на образецот, без да бидат опфатени разни варијанти на украси.

- **Содржина на играорниот образец:** три чекорења во десно и еден во лево.

- **4.1.4.**
- **назив на орото:** Тешкото
- **играорно подрачје:** Северно
- **етнички предел:** Скопска Блатија

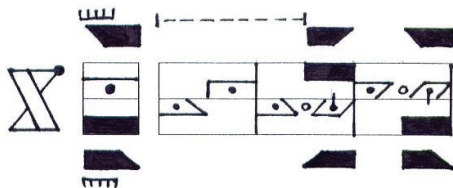
- **Извори:** Јанковиќ Љубица и Даница, *Народне игре*, књига III, Београд, 1939; Хађивасиљевиќ Јован, *Скопље и његова околина*, Београд, 1930.
- **Информатори:** Мирчевски Слободан од село Оризари, роден 1938 год. Крстевски Стоило од село Говрлево, роден 1946 год., сопствени теренски истражувања.
- **Опис на орото:** орото се игра со мирни стапки, во почетокот е многу бавно и со многу исчекувања на играчките украси, нема потскоци и содржински е многу едноставно. Според информациите на теренот името го добило според бавните стапки, односно во локалната терминологија *тешко*, *рамно*, што има значење на играње во бавно темпо. Сестрите Јанковиќ орото *Рамно* во селото

Кучевиште го забележале како едно од најстарите ора. Исто така информаторот Крстевски од село Говрлево, потврди дека постарите генерации го играле тешкото.

- **Играчи:** мажи и жени
- **Облик и форма:** се игра во отворен круг, некогаш во текот на играњето, женскиот танец може да биде внатре во однос на машкиот танец кој е од надвор. Орот при играњето се движи во десно. Во дадени случаи ороводецот може да се пушти од играта и да изведува индивидуални украси и движења.
- **Држење на рацете:** жените рацете ги држат во полузавиен став во пределот на лактите, но се сретнува и држење за рамо, а исто така и за појас. Кај мажите се сретнува држење за рамо и во полузавиена форма во лактите.
- **Карактер:** соборско оро, но во периодот на свадбите се изведува како *Кумово оро*. Ороводец е кумот и од таму го добива името за време на свадбениот циклус.
- **Потекло:** според истражувањата и литературните извори орото се води како автохтоно оро за овој предел. Според теренските истражувања и литературните извори ова оро се игра во Скопска Црна Гора и Скопски Дервен.
- **Музичка придружба:** во подалечното минатото се играло на гајда, на помалите собори, но многу честа појава е да се игра на пар зурли и тапан.
- **Метроритмичка структура:** 7/8 (3+2+2)
- **Мелогографски запис:** примерот кој е приложен, претставува општоприфатлив запис за орото, се сретнуваат во многу варијанти со различна мелодиска линија и во различна метроритмичка структура.

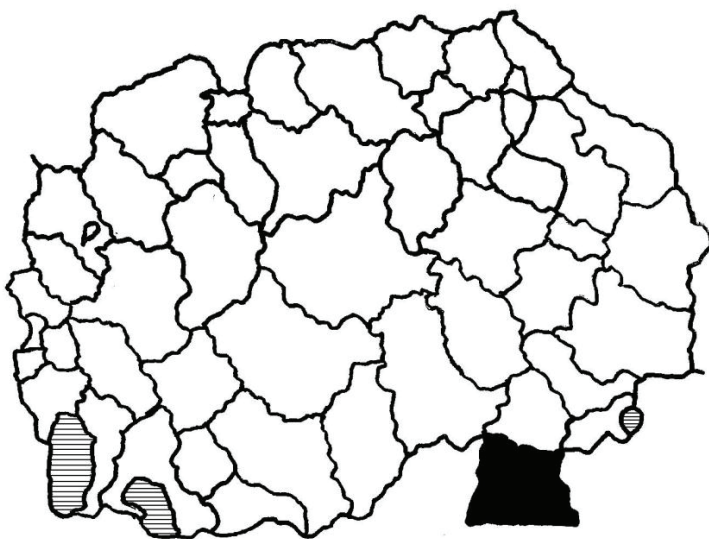

- **Кинетотографски запис:** во примерот е прикажана играорната база на образецот, без да бидат опфатени разни варијанти на украси.

- **Содржина на играорниот образец:** три чекорења во десно и еден во лево.

- **4.1.5.**
- **назив на орото:** Дус
- **играорно подрачје:** Јужно
- **етнички предел:** Солунско Поле

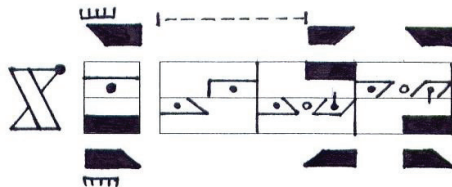

- **Извори:** Димовски Михаило, *Орската народна традиција на Македонците од с. Ајаватово (Солунско) и нејзините карактеристики*, МФ, IV, број 7 – 8, Скопје, 1971.
- **Информатори:** Цакончева Евантија од село Тресино, родена 1918 год.; Чокова Митра од село Тресино, родена во 1924 год., сопствени теренски истражувања.
- **Опис на орото:** орото се игра со мирни стапки, нема потскоци и содржински е многу едноставно. Прифатливо е за секоја возраст. Според етимологијата, терминот *дус* во јужните говори означува право, рамно, едноставно.
- **Играчи:** мажи и жени
- **Облик и форма:** се игра во отворен круг, орото при играњето се движи во десно.

- **Држење на рацете:** жените рацете ги држат во полузавиен став во пределот на лактите, но се сретнува и држење за рамо исто како кај мажите. Мажите се држат за рамо во текот на орото.
- **Карактер:** соборско оро, но се појавува и како општ образец во ороводните песни.
- **Потекло:** според истражувањата и литературните извори орото се води како автохтоно оро за овој предел.
- **Музичка придружба:** гајда и тапанче, во поново време на зурла и тапан.
- **Метроритмичка структура:** 7/16 (3+2+2)
- **Мелодграфски запис:** примерот кој е приложен е превземен од авторот Димовски.

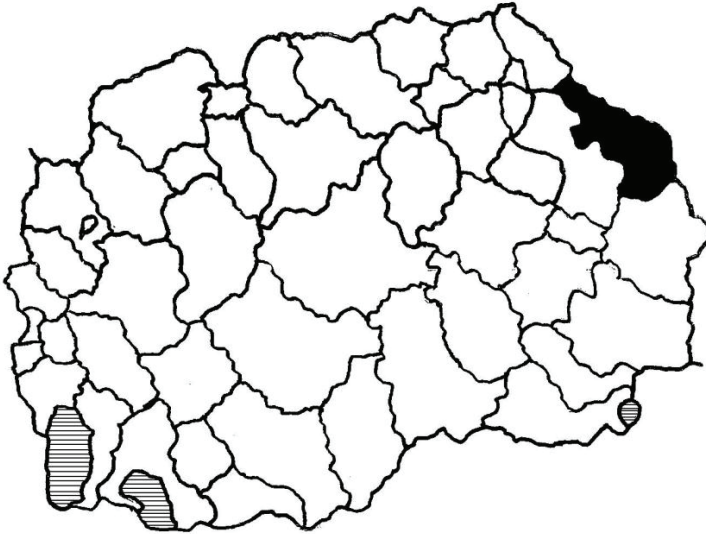

- **Кинетографски запис:** во примерот е прикажана играорната база на образецот, без да бидат опфатени разни варијанти на украси.

- **Содржина на играорниот образец:** три чекорења во десно и еден во лево.

- **4.1.6.**
- **назив на орото:** Турското
- **играорно подрачје:** Источно
- **етнички предел:** Пијанец

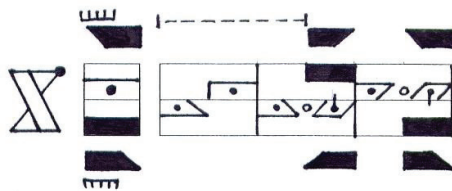

- **Извори:** Пајтонџиев Ганчо, *Македонски народни ора*, ИФ, Скопје, 1973.
- **Информатори:** Узунски Димитар од село Тработивиште, роден 1938 год.; Стојменовски Митко од село Драмче, роден 1916 год., сопствени теренски истражувања.
- **Опис на орото:** орото се игра со мирни стапки, во кои стапалата се привлекуваат по земјата, нема потскоци и содржински е многу едноставно. Во текот на играчките фрази, орото има динамика на забрзување и кога се следи од страна (како посматрач), се добива впечаток на движечка колона од луѓе.
- **Играчи:** мажи и жени
- **Облик и форма:** се игра во отворен круг, орото при играњето се движи во десно.

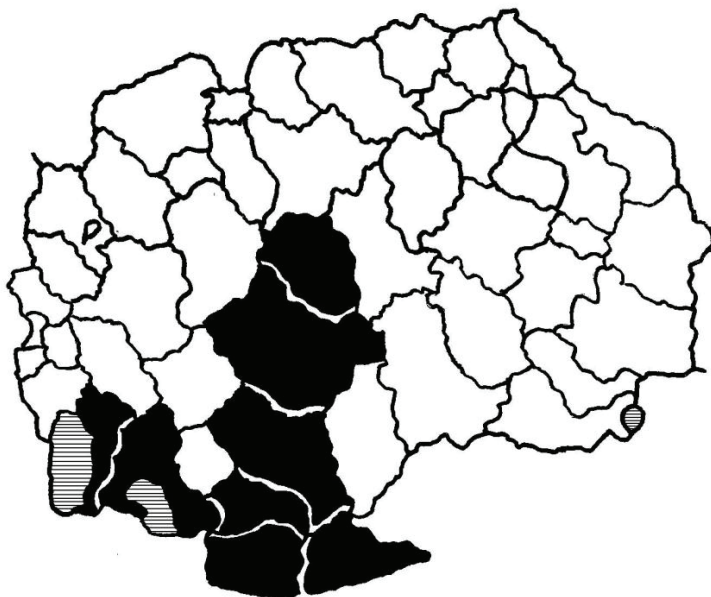
- **Држење на рацете:** жените и мажите најчесто се држат за појас, но честа појава е мажите и жените да се држат за раменици. Авторот Пајтонџиев во неговата студија ваквото држење за рамена го смета за турско влијание, поточно влијание од турската група Јуруци. Можеби и потеклото на името на орото треба да се бара во овој правец.
- **Карактер:** соборско оро.
- **Потекло:** според истражувањата во овој предел, орото се води како автохотно, но називот го покажува ориентално-турскиот културен идентитет. Но, за да се дознае каква е вистинската врска со ориентално-турскиот културен идентитет, потребно е да се направат многу подлабоки истражувања и анализи.
- **Музичка придружба:** тапани, на големите собори се играло и на девет рала тапани. Доколку нема тапани се игра и на кемане.
- **Метроритмичка структура:** 4/4 (2+2)
- **Мелографски запис:**

- **Кинетографски запис:** во примерот е прикажана играорната база на образецот, без да бидат опфатени разни варијанти на украси.

- **Содржина на играорниот образец:** три чекорења во десно и еден во лево.

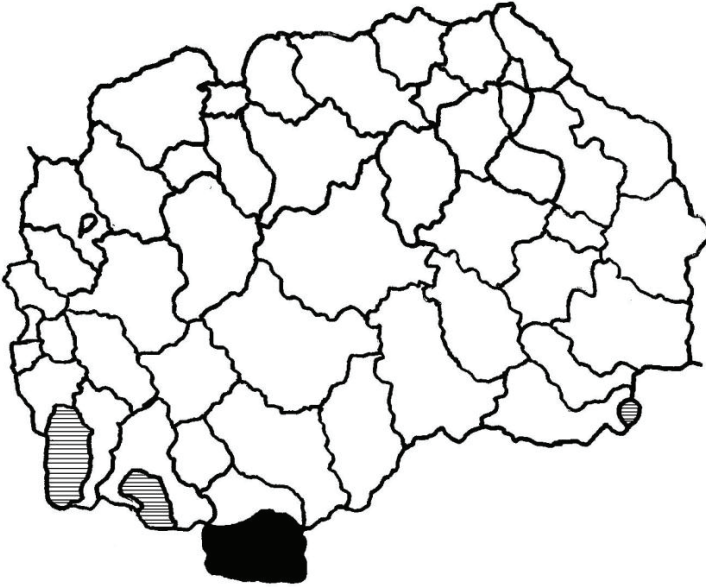

**4.2. Играорни примери од Југозападно, Јужно и Источно
играорно подрачје кои имаат иста играорна база**

- 4.2.1. Беранче (Лерински горни села)
- 4.2.2. Куцаното (Горни битолски села)
- 4.2.3. Горноселско - Куцано (Битолско – Прилепско
Поле)
- 4.2.4. Пуштеното - Старското (Леринско Поле)
- 4.2.5. Лешето (Горна Преспа)
- 4.2.6. Чамчето (Охридско Поле)
- 4.2.7. Насувот – Ибраим оца (Азот)

4.2.1.

- **назив на орото:** Беранче
- **играорно подрачје:** Југозападно
- **етнички предел:** Горни Лерински Села

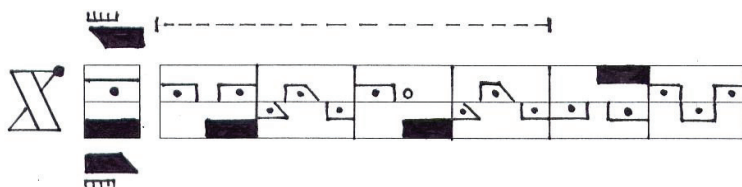

- **Извори:** Иванчиќ Дунин Елзи; Вишински Станимир, *Ората во Македонија*, сценски дел, Танец, Скопје 1995; Линин, Александар, *Македонски инструментални орски народни мелодии*, Институт за фолклор, Скопје, 1978.
- **Информатори:** Чкороска Ленка од село Раково родена 192? год.; Божинова Ката од село Клабучишта родена 193? год., сопствени теренски истражувања.
- **Опис на орото:** орото во почетокот се игра мирно, со благи баланси кои во екстазите на играње преминуваат во потскоци.
- **Играчи:** мажи

- **Облик и форма:** се игра во отворен круг, орото при играњето се движи во десно. Во дадени ситуации, на знак на ороводецот се заигрува паровидна формација. Ваквата појава можеби е резултат на медитеранското влијание, на кој што овој простор во минатото, но и денес, особено е изложен.
- **Држење на рацете:** мажите се држат за раце во полузавиена форма во пределот на лактите, во моменти на екстазно играње рацете се издигнуваат високо над главата.
- **Карактер:** соборско оро.
- **Потекло:** според литературните извори и теренските истражувања орото потекнува од градот Берат, во Албанија. На теренот, оваа информација кај некои од информаторите не е сосема прифатлива.
- **Музичка придружба:** гајда, но во поново време орото се изведува со таканаречените оркестри *банди* или *ѓулви* во кој состав влегуваат инструментите: труба, кларинет, барабан со саан.
- **Метроритмичка структура:** 12/8 (3+2+2+3+2)
- **Мелогографски запис:** примерот на мелодиската линија може да се менува, а исто така се менува и метроритмичката структура. Дадениот пример соодветствува на примерот со орото *беранче*.

- **Кинетографски запис:** во примерот е прикажана играорната база на образецот, без да бидат опфатени разни варијанти на украси.

- **Содржина на играорниот образец:** два пати се прави скок или баланс на левата нога, тежината се префрла на десна нога и се прави преплет, потоа целата тежина се префрла на лева нога, потоа тежината се префрла на десна нога

и се прави преплет, во следниот такт на десната нога се прави два пати баланс или потскок и едно наизменично префрлање на тежината на лева и десна нога.

- **4.2.2.**
- **назив на орото:** Куцаното
- **играорно подрачје:** Југозападно
- **етнички предел:** Битолски Горни Села

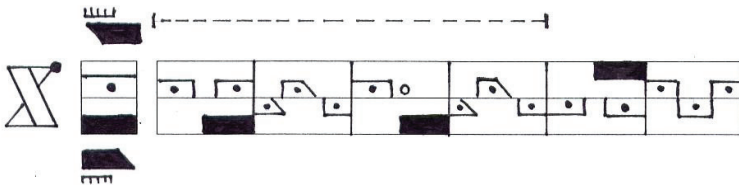
- **Извори:** Алушевски Хр. Илија, *За некои карактеристики на народните ора од битолско*, Фолклорот и етнологијата во Битола и битолско, Битола, 1981; Линин, Александар, *Македонски инструментални орски народни мелодии*, Институт за фолклор, Скопје, 1978.
- **Информатори:** Трапановски Пеце од село Лавци, роден 1941 год.; сопствени теренски истражувања
- **Опис на орото:** орото во почетокот се игра мирно со благи баланси кои во екстазите на играње преминуваат во потскоци.
- **Играчи:** мажи и жени
- **Облик и форма:** се игра во отворен круг, орото при играњето се движи во десно. Во дадени ситуации,

ороводецот може да отстапи од ороото и да изведува индивидуална игра.

- **Држење на рацете:** мажите и жените се држат за раце во полузавиена форма во пределот на лактите. При кулминирање на играта и побрзите движења, рацете можат да бидат пуштени надолу. Во минатото танецот го образувале според социјалниот статус на играчите.
- **Карактер:** соборско оро.
- **Потекло:** теренските истражувања покажуваат дека ороото го добило името според методскиот пристап, односно според двата потскока во почетниот дел од образецот или во локалната терминологија *куцнување*. Според информациите и следењата на теренот, ороото најверојатно доаѓа од Леринските Горни села.
- **Музичка придружба:** гајда, а во поново време ороото се изведува со таканаречените оркестри *банди* во чиј состав влегуваат инструментите: труба, кларинет, барабан со саан.
- **Метроритмичка структура:** 12/8 (3+2+2+3+2)
- **Мелографски запис:** примерот на мелодиската линија може да се менува, а исто така се менува и метроритмичката структура. Дадениот пример соодветствува на примерот со ороото *Беранче*.

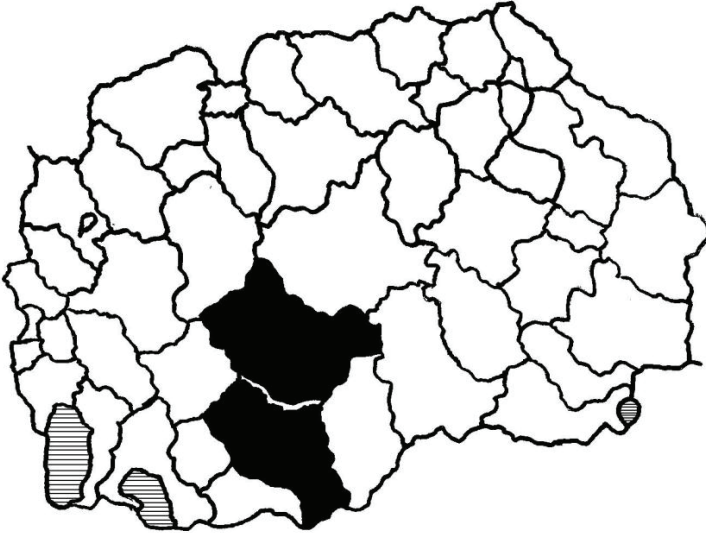

- **Кинетографски запис:** во примерот е прикажана играорната база на образецот, без да бидат опфатени разни варијанти на украси.

- **Содржина на играорниот образец:** два пати се прави скок или баланс на левата нога, тежината се префрла на десна нога и се прави преплет, потоа целата тежина се префрла на лева нога, потоа тежината се префрла на десна нога и се прави преплет, во следниот такт на десната нога се прави два пати баланс или потскок и едно наизменично префрлање на тежината на лева и десна нога.

- **4.2.3.**
- **назив на орото:** Горноселско, Куцаното
- **играорно подрачје:** Југозападно
- **етнички предел:** Прилепско – битолско Поле

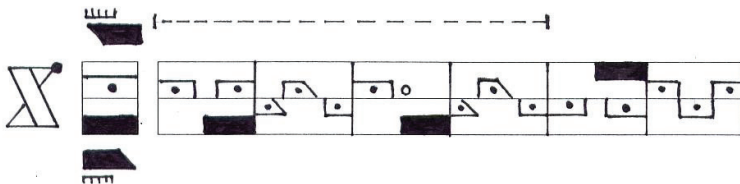

- **Извори:** Алушевски, Хр. Илија, *За некои карактеристики на народните ора од битолско, Фолклорот и етнологијата во Битола и битолско*, Битола, 1981.
- **Информатори:** Јошевска Милка од село Далгобевци, мажена во село Мегленци, родена 1922 год., сопствени теренски истражувања.
- **Опис на орото:** орото во почетокот се игра мирно со благи баланси кои во екстазите на играње преминуваат во потскоци.
- **Играчи:** мажи и жени
- **Облик и форма:** се игра во отворен круг, орото при играњето се движи во десно.

- **Држење на рацете:** жените рацете ги држат во полузавиен став во пределот на лактите, мажите се држат исто така во полузавиен став во пределот на лактите но, се сретнува и држење за рамо во текот на орото.
- **Карактер:** соборско оро.
- **Потекло:** според истражувањата и хронологијата на следење на играчкиот образец, орото потекнува од етничкиот предел Битолски Горни Села, по што и населението го добило етнонимот *Горноселци*.
- **Музичка придружба:** гајда, а во поново време орото се изведува со таканаречените оркестри *банди* во чиј состав влегуваат инструментите: труба, кларинет, барабан со саан.
- **Метроритмичка структура:** 12/8 (3+2+2+3+2)
- **Мелографски запис:** примерот на мелодиската линија може да се менува а исто така се менува и метроритмичката структура.

- **Кинетографски запис:** во примерот е прикажана играорната база на образецот, без да бидат опфатени разни варијанти на украси.

- **Содржина на играорниот образец:** два пати се прави скок или баланс на левата нога, тежината се префрла на десна нога и се прави преплет, потоа целата тежина се префрла на лева нога, потоа тежината се префрла на десна нога и се прави преплет, во следниот такт на десната нога се прави два пати баланс или потскок и едно наизменично префрлање на тежината на лева и десна нога.

- **4.2.4.**
- **назив на орото:** Пуштеното, Старското
- **играорно подрачје:** Југозападно
- **етнички предел:** Леринско Поле

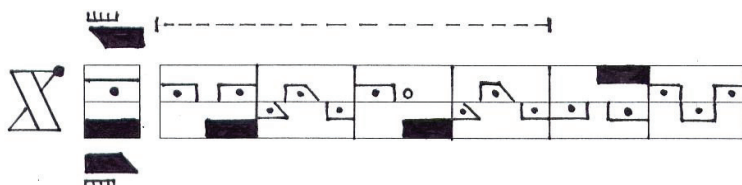

- **Извори:** Алушевски, Хр. Илија, *За некои карактеристики на народните ора од битолско*, *Фолклорот и етнологијата во Битола и битолско*, Битола, 1981; *Моето оро*, (Документарен филм), Совет за радиодифузија.
- **Информатори:** Душковска Султа од село Бач, родена 1920 год.; Јовановска Крста од село Живојно, родена 1920 год., сопствени теренски истражувања.
- **Опис на орото:** орото во почетокот се игра мирно со благи баланси кои во екстазите на играње преминуваат во потскоци.
- **Играчи:** мажи и жени
- **Облик и форма:** се игра во отворен круг, орото при играњето се движи во десно.

- **Држење на рацете:** жените рацете ги држат во полузавиен став во пределот на лактите, мажите се држат исто така во полузавиен став во пределот на лактите но, се сретнува и држење за рамо во текот на орото.
- **Карактер:** соборско оро.
- **Потекло:** според истражувањата и литературните извори орото се води како автохтоно оро за овој предел.
- **Музичка придружба:** гајда, а во поново време орото се изведува со таканаречените оркестри *банди* во чиј состав влегуваат инструментите: труба, кларинет, барабан со саан.
- **Метроритмичка структура:** 11/8 (3+2+2+2+2)
- **Мелогографски запис:** примерот на мелодиската линија може да се менува а исто така се менува и метроритмичката структура.

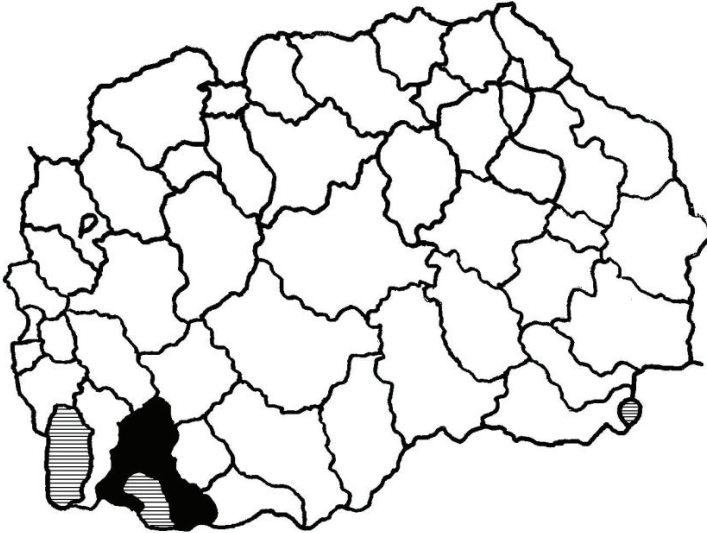

- **Кинетографски запис:** во примерот е прикажана играорната база на образецот, без да бидат опфатени разни варијанти на украси.

- **Содржина на играорниот образец:** два пати се прави скок или баланс на левата нога, тежината се префрла на десна нога и се прави преплет, потоа целата тежина се префрла на лева нога, потоа тежината се префрла на десна нога и се прави преплет, во следниот такт на десната нога се прави два пати баланс или потскок и едно наизменично префрлање на тежината на лева и десна нога.

- **4.2.5.**
- **назив на орото:** Лешето
- **играорно подрачје:** Југозападно
- **етнички предел:** Горна Преспа

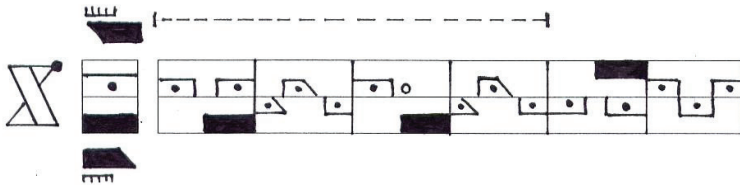

- **Информатори:** Ефтимовски Јоне од село Подмочани, роден 1956 год.; сопствени теренски истражувања.
- **Опис на орото:** орото во почетокот се игра мирно со благи баланси кои во екстазите на играње преминуваат во потскоци.
- **Играчи:** мажи и жени
- **Облик и форма:** се игра во отворен круг, орото при играњето се движи во десно.
- **Држење на рацете:** жените рацете ги држат во полузавиен став во пределот на лактите, но се сретнува и слободно пуштени надолу, истата забелешка се однесува и за машкото држење на рацете.
- **Карактер:** соборско оро.

- **Потекло:** според истражувањата и литературните извори орото се води како автохтоно оро за овој предел. Не е исклучена можноста орото да доаѓа од Прилепско-битолското Поле.
- **Музичка придружба:** гајда, а во поново време орото се изведува со чалгиски инструменти, кларинет, ут, виолина, дајре и тарабука.
- **Метроритмичка структура:** 12/8 (3+2+2+3+2)
- **Мелогографски запис:** примерот на мелодиската линија може да се менува а исто така се менува и метроритмичката структура.

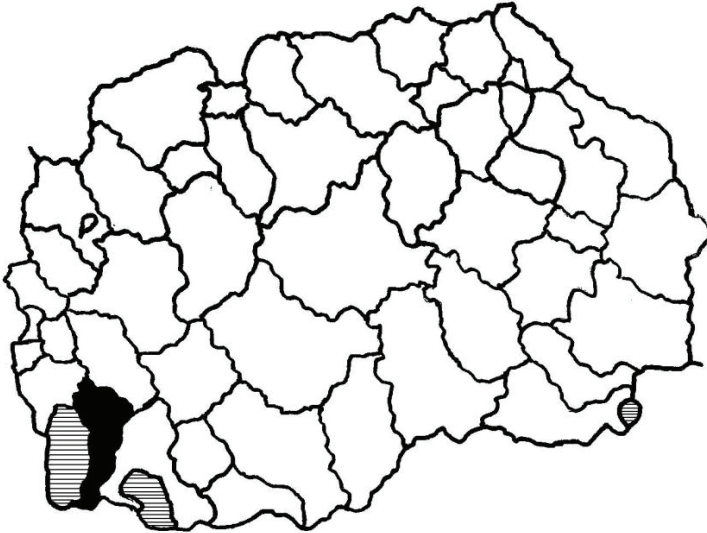

- **Кинетогографски запис:** во примерот е прикажана играорната база на образецот, без да бидат опфатени разни варијанти на украси.

- **Содржина на играорниот образец:** два пати се прави скок или баланс на левата нога, тежината се префрла на десна нога и се прави преплет, потоа целата тежина се префрла на лева нога, потоа тежината се префрла на десна нога и се прави преплет, во следниот такт на десната нога се прави два пати баланс или потскок и едно наизменично префрлање на тежината на лева и десна нога.

- **4.2.6.**
- **назив на орото:** Чамчето
- **играорно подрачје:** Југозападно
- **етнички предел:** Охридско Поле

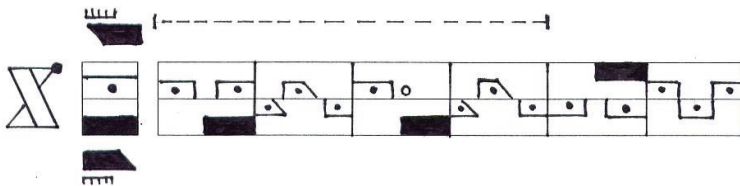

- **Извори:** Јанковић, Љубица и Даница, *Народне игре*, књига IV, Београд, 1948; Линин, Александар, *Македонски инструментални орски народни мелодии*, Институт за фолклор, Скопје, 1978.
- **Информатори:** Крстановска Веса од село Коњско, родена 1942 год., сопствени теренски истражувања.
- **Опис на орото:** орото во почетокот се игра мирно со благи баланси кои во екстазите на играње преминуваат во потскоци.
- **Играчи:** мажи и жени
- **Облик и форма:** се игра во отворен круг, орото при играњето се движи во десно.

- **Држење на рацете:** во почетокот на орото додека играчите играат побавно, рацете се држат во полузавиен став во пределот на лактите, во брзиот дел рацете се пуштаат надолу. Овој стил на држење е застапен и кај мажите и кај жените.
- **Карактер:** соборско оро.
- **Потекло:** според истражувањата орото се води како автохтоно. Не е исклучена можноста потеклото да е од соседниот предел Преспа.
- **Музичка придружба:** гајда, а во поново време орото се изведува со чалгиски инструменти, кларинет, ут, виолина, дајре и тарабука.
- **Метроритмичка структура:** 12/8 (3+2+2+3+2)
- **Мелогографски запис:** примерот на мелодиската линија може да се менува а исто така се менува и метроритмичката структура.

- **Кинетографски запис:** во примерот е прикажана играорната база на образецот, без да бидат опфатени разни варијанти на украси.

- **Содржина на играорниот образец:** два пати се прави скок или баланс на левата нога, тежината се префрла на десна нога и се прави преплет, потоа целата тежина се префрла на лева нога, потоа тежината се префрла на десна нога и се прави преплет, во следниот такт на десната нога се прави два пати баланс или потскок и едно наизменично префрлање на тежината на лева и десна нога.

- **4.2.7.**
- **назив на орото:** Насувот-Ибраим оџа
- **играорно подрачје:** Југозападно
- **етнички предел:** Азот

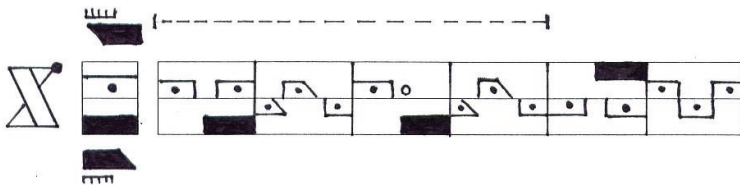

- **Извори:** Димовски, Михаило, *Македонски народни ора*, Од репертоарот на Ансамблот за народни игри и песни *Танец*, Институт за фолклор, книга 2, Скопје, 1977; Линин, Александар, *Македонски инструментални орски народни мелодии*, Институт за фолклор, Скопје, 1978; Elsie Dunin; Mihailo Dimovski; Stanimir Višinski, *Makedonski narodni plesovi*, Zagreb, 1973.
- **Информатори:** група информатори од селата: Чашка, Извор, Голозинци, Мелница.
- **Опис на орото:** орото во почетокот се игра мирно со благи баланси кои во екстазите на играње преминуваат во потскоци.

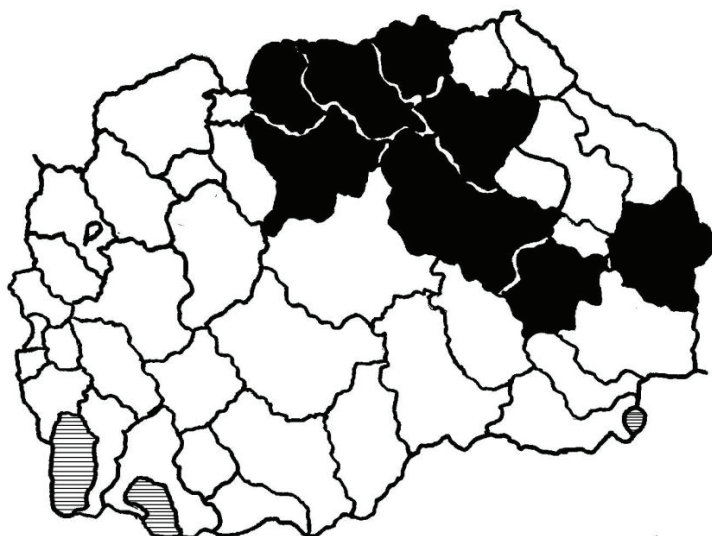
- **Играчи:** мажи и жени
- **Облик и форма:** се игра во отворен круг, ороото при играњето се движи во десно.
- **Држење на рацете:** во почетокот на ороото додека играчите играат побавно, рацете се држат во полузавиен став во пределот на лактите, во брзиот дел рацете се пуштаат надолу. Овој стил на држење е застапен и кај мажите и кај жените.
- **Карактер:** соборско оро.
- **Потекло:** според истражувањата ороото се води како автохтоно. Во селата во котлинскиот дел околу селото Чашка ороото е познато под називот *насувот*. Во селата со Македонци со муслиманска вероисповед, ороото е познато како ороводна песна, *Бог да бие тој Насув Паша*. Во градот Велес истото оро се нарекува *Бог да бие тој Ибраим оца* или само *Ибраим оца*, што исто така го сместува во групата на ороводни песни.
- **Музичка придружба:** во селските средини исклучиво се игра на гајда, во градот Велес се игра на чалгиски инструменти: кларинет, ут, канон, лаута, виолина, дајре и тарабука.
- **Метроритмичка структура:** 12/8 (3+2+2+3+2)
- **Мелогографски запис:** примерот на мелодиската линија може да се менува а исто така се менува и метроритмичката структура.

- **Кинетотографски запис:** во примерот е прикажана играорната база на образецот, без да бидат опфатени разни варијанти на украси.

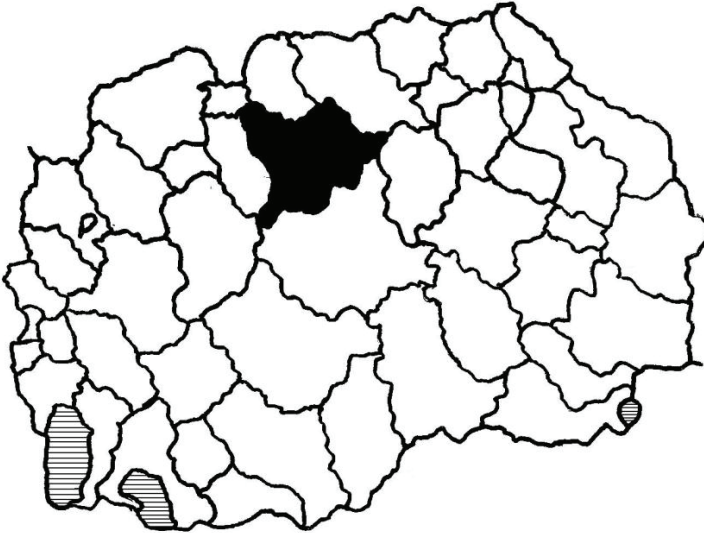
- **Содржина на играорниот образец:** два пати се прави скок или баланс на левата нога, тежината се префрла на десна нога и се прави преплет, потоа целата тежина се префрла на лева нога, потоа тежината се префрла на десна нога и се прави преплет, во следниот такт на десната нога се прави два пати баланс или потскок и едно наизменично префрлање на тежината на лева и десна нога.

4.3. Играорни примери од Северно и Источно играорно подрачје кои имаат иста играорна база

- 4.3.1. Потрчано (Скопска Блатија)
- 4.3.2. Потрчано (Скопска Црна Гора)
- 4.3.3. Шопка (Средорек, Жеглигово)
- 4.3.4. Потрчулка, трчаница (Овче Поле)
- 4.3.5. Повратничко (Радовишко Поле)
- 4.3.6. Малешевка (Малешево)

- **4.3.1.**
- **назив на орото:** Потрчано
- **играорно подрачје:** Северно
- **етнички предел:** Скопска Блатија

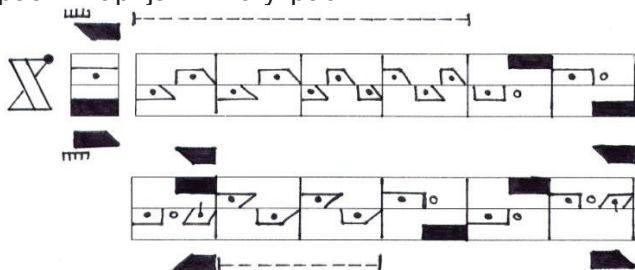

- **Извори:** Јанковић Љубица и Даница, *Народне игре*, књига III, Београд, 1939; Иванчиќ, Дунин; Елзи – Вишински Станимир, *Ората во Македонија*, сценски дел, Танец, Скопје 1995; Димовски Михаило, *Македонски народни ора, Од репертоарот на Ансамблот за народни игри и песни Танец*, Институт за фолклор, књига 2, Скопје, 1977; Elsie Dunin; Mihailo Dimovski; Stanimir Višinski, *Makedonski narodni plesovi*, Zagreb, 1973.
- **Информатори:** Ивановски Санде од село Бардовци, роден 1929 год.; Крстевски Стоило од село Говрлево, роден 1946 год.; Мирчевски Слободан од село Оризари, роден 1938 год.

- **Опис на орото:** во почетокот се игра со мирни потскоци, најдобро тоа се приметувa во женското играње, додека кај мажите образецот е крупен и со многу индивидуални украси.
- **Играчи:** мажи и жени
- **Облик и форма:** се игра во отворен круг, орото при играњето се движи во десно.
- **Држење на рацете:** во минатото најраспространета форма била држење преку некаков текстилен предмет како *крпа* или монистрен украс *костек* или *змија*. Мажите се држат за раце слободно пуштени надолу. Во текот на играњето ороводецот може да отстапи од играта и да изведува индивидуална игра.
- **Карактер:** соборско оро.
- **Потекло:** според истражувањата и литературните извори орото се води како автохтоно оро за овој предел. Името го добило според првиот чекор во образецот а тоа во локалната терминологија е *со потрчување*.
- **Музичка придружба:** во подалечното минато на гајда, доколку е мал соборот може да се игра и на дудук, подоцна на пар зурли и тапан.
- **Метроритмичка структура:** 7/8 (3+2+2)
- **Мелографски запис:** мелодиската линија одговара на примерите од Скопска Блатија и Скопска Црна Гора.

- **Кинетографски запис:** во примерот е прикажана играорната база на образецот, без да бидат опфатени разни варијанти на украси.

- **Содржина на играорниот образец:** две чекорења на лева нога, два тричекора, префрлање на тежината на десна нога, потоа на левата и пак на десната, потоа две чекорења на левата нога и три префрлања на тежината на лева, десна и лева нога.

- **4.3.2.**
- **назив на орото:** Потрчано
- **играорно подрачје:** Северно
- **етнички предел:** Скопска Црна Гора

- **Извори:** Јанковић Љубица и Даница, *Народне игре*, књига III, Београд, 1939; Иванчиќ Дуин; Елзи – Вишински Станимир, *Ората во Македонија*, сценски дел, Танец, Скопје, 1995; Димовски Михаило, *Македонски народни ора*, *Од репертоарот на Ансамблот за народни игри и песни Танец*, Институт за фолклор, књига 2, Скопје, 1977.
- **Информатори:** Козарев Милан од село Љубанци, роден 1943 год.; Мирчевски Слободан од село Оризари, роден 1938 год., сопствени теренски истражувања.
- **Опис на орото:** во почетокот се игра со мирни потскоци, најдобро тоа се забележува во женското играње, додека кај мажите образецот е крупен и со многу индивидуални украси.
- **Играчи:** мажи и жени
- **Облик и форма:** се игра во отворен круг, орото при играњето се движи во десно.

- **Држење на рацете:** во минатото најраспостранета форма била држење преку некаков текстилен предмет како *крпа* или монистрен украс *костек* или *змија*. Мажите се држат за раце слободно пуштени надолу. Во текот на играњето ороводецот може да отстапи од играта и да изведува индивидуална игра.
- **Карактер:** соборско оро.
- **Потекло:** според истражувањата и литературните извори орот се води како автохтоно оро за овој предел. Името го добило според првиот чекор во образецот а тоа во локалната терминологија е *со потрчување*.
- **Музичка придружба:** во подалечното минато на гајда, доколку е мал соборот може да се игра и на дудук, подоцна на пар зурли и тапан.
- **Метроритмичка структура:** 7/8 (3+2+2)
- **Мелографски запис:** мелодиската линија одговара на примерите од Скопска Блатија и Скопска Црна Гора.

- **Кинетографски запис:** во примерот е прикажана играорната база на образецот, без да бидат опфатени разни варијанти на украси.

- **Содржина на играорниот образец:** две чекорења на лева нога, два тричекора, префрлање на тежината на десна нога, потоа на левата и пак на десната, потоа две чекорења на левата нога и три префрлања на тежината на лева, десна и лева нога.

- **4.3.3.**
- **назив на орото:** Шопка
- **играорно подрачје:** Источно
- **етнички предел:** Жеглигово, Средорек

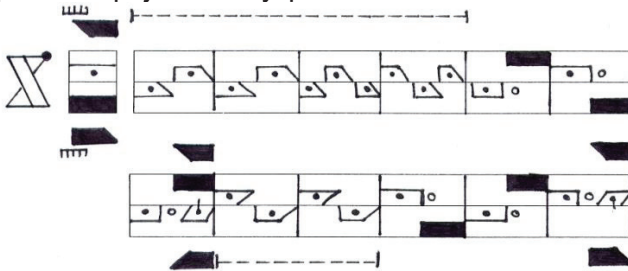

- **Извори:** Димовски Михаило, *Македонски народни ора*, Од репертоарот на Ансамблот за народни игри и песни *Танец*, Институт за фолклор, книга 2, Скопје, 1977; Пајтонџиев Ганчо, *Македонски народни ора*, ИФ, Скопје, 1973; Линин, Александар, *Македонски инструментални орски народни мелодии*, Институт за фолклор, Скопје, 1978.
- **Информатори:** Спасовска Рајна од село Клечовце, мажена во Студена Бара, родена 1918 год., сопствени теренски истражувања.
- **Опис на орото:** Ова ора посебно е омилено кај играорците и често истото оро е фаворизирано од информаторите и е прикажувано како најубаво оро. Стапките му се брзи и енергични, во првиот дел се игра со привлекување а во вториот дел со баланси и потскоци.

- **Играчи:** најчеста го играат жени, ретко се случува да го играат и мажи.
- **Облик и форма:** се игра во отворен круг, орото при играњето се движи во десно.
- **Држење на рацете:** жените се држат за раце слободно пуштени надолу, има појава да се држат и за појас.
- **Карактер:** соборско оро.
- **Потекло:** според истражувањата и литературните извори орото најверојатно е превземено од соседните шопски предели.
- **Музичка придружба:** на гајда, а може и на дудук.
- **Метроритмичка структура:** 7/8 (3+2+2) 2/4 (2+2)
- **Мелографски запис:** постојат повеќе мелодиски линии на која се игра орото *шолка*, ова е само една од варијантите но, може да се сретне и во друга метроритмичка структура.

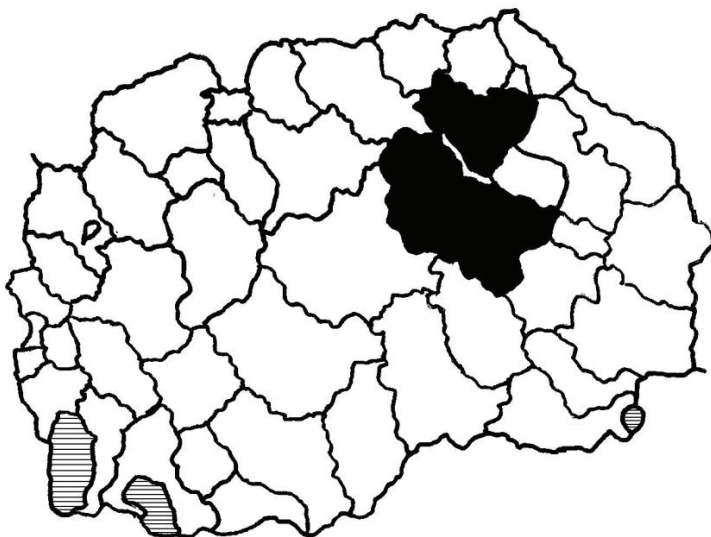

- **Кинетографски запис:** во примерот е прикажана играорната база на образецот, без да бидат опфатени разни варијанти на украси.

- **Содржина на играорниот образец:** две чекорења на лева нога, два тричекора, префрлање на тежината на десна нога, потоа на левата и пак на десната, потоа две чекорења на левата нога и три префрлања на тежината на лева, десна и лева нога.

- **4.3.4.**
- **назив на орото:** Потрчулка, Трчаница
- **играорно подрачје:** Источно
- **етнички предел:** Овче Поле, Кочанско Поле

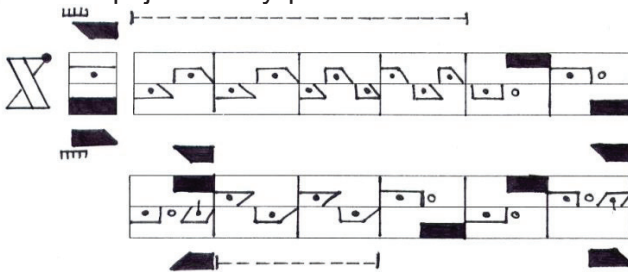

- **Извори:** Пајтонџиев Ганчо, *Македонски народни ора*, ИФ, Скопје, 1973; Пајтонџиев Ганчо, *Македонски народни ора*, ИФ, Скопје, 1973; Линин, Александар, *Македонски инструментални орски народни мелодии*, Институт за фолклор, Скопје, 1978.
- **Информатори:** Копев Николчо од село Секулица, роден 1943 год.; Јованчева Стојанка од село Долно Ѓуѓанци, родена 1921 год., сопствени теренски истражувања
- **Опис на орото:** орото во првиот дел од образецот се привлекува со нозете а потоа следат благи потскоци и баланси.
- **Играчи:** жени

- **Облик и форма:** се игра во отворен круг, ороото при играњето се движи во десно.
- **Држење на рацете:** жените рацете ги држат во полузавиен став во пределот на лактите.
- **Карактер:** соборско оро.
- **Потекло:** според истражувањата и литературните извори ороото се води како автохтоно оро за овој предел. Ова оро во пределот Овче Поле се сретнува уште под неколку имиња како: *Трчаница* и *Трчана*. Името го добила според првиот дел од образецот, во кој се заодува односно благо се потскокнува. Се игра и во пределот Кочанско Поле, со ист назив и иста музичка содржина.
- **Музичка придружба:** исклучиво на гајда, на големи собори може да се игра и на неколку гајди.
- **Метроритмичка структура:** 4/4 (2+2)
- **Мелографски запис:** мелодиската линија одговара на примерите од Овче Поле.

- **Кинетографски запис:** во примерот е прикажана играорната база на образецот, без да бидат опфатени разни варијанти на украси.

- **Содржина на играорниот образец:** две чекорења на лева нога, два тричекора, префрлање на тежината на десна нога, потоа на левата и пак на десната, потоа две чекорења на левата нога и три префрлања на тежината на лева, десна и лева нога.

- **4.3.5.**
- **назив на ороото:** Повратничко
- **играорно подрачје:** Источно
- **етнички предел:** Радовишко Поле

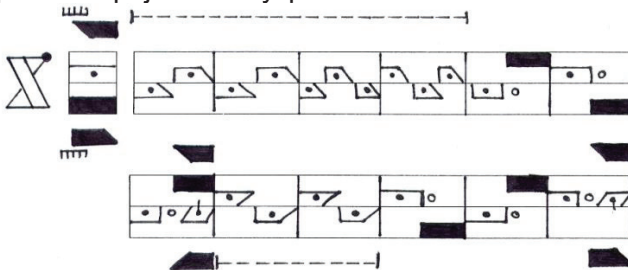

- **Извори:** Пајтонџиев Ганчо, *Македонски народни ора*, ИФ, Скопје, 1973; Димовски Михаило, *Орската традиција во село Ињево (Радовишко)*, МФ, број 4, Скопје, 1974.
- **Информатори:** Митева Бота од село Ињево, родена 1934 год., сопствени теренски истражувања.
- **Опис на ороото:** ороото во првиот дел од образецот се завлекува со нозете а потоа следат благи потскоци и баланси. Во текот на играњето во образецот има навраќање на два чекора наназад, па оттаму ороото го добива називот *Поврќаната*. Често на теренот во истиот играчки образец се практикуваат клекови и во тој случај истото оро се нарекува *Клекушка*.
- **Играчи:** мажи и жени
- **Облик и форма:** се игра во отворен круг, ороото при играњето се движи во десно.

- **Држење на рацете:** мажите додека го играат орото се држат за рамо, доколку жените играат во орото се држат за раце слободно спуштени надолу.
- **Карактер:** соборско оро.
- **Потекло:** според истражувањата и литературните извори орото се води како автохтоно оро за овој предел.
- **Музичка придружба:** гајда и тапан.
- **Метроритмичка структура:** 4/4 (2+2)
- **Мелогографски запис:** мелодиската линија одговара на примерите од Овче Поле, но се сретнуваат повеќе варијанти и теми.

- **Кинетографски запис:** во примерот е прикажана играорната база на образецот, без да бидат опфатени разни варијанти на украси.

- **Содржина на играорниот образец:** две чекорења на лева нога, два тричекора, префрлање на тежината на десна нога, потоа на левата и пак на десната, потоа две чекорења на левата нога и три префрлања на тежината на лева, десна и лева нога.

- **4.3.6.**
- **назив на орото:** Малешевка
- **играорно подрачје:** Источно
- **етнички предел:** Малешевско

- **Извори:** Димовски Михаило, *Народните ора и орската традиција во беровско*, МФ, XIII, број 26, Скопје, 1980; Пајтонциев Ганчо, *Македонски народни ора*, ИФ, Скопје, 1973; Павловић Ј. Јеремије, *Малешевско и Малешевци*, Београд, 1928; Линин, Александар, *Македонски инструментални орски народни мелодии*, Институт за фолклор, Скопје, 1978.
- **Информатори:** Валмарска Јордана од село Робово, родена 1925 год.; група информатори од селата Блатец и Лаки, сопствени теренски истражувања.
- **Опис на орото:** стапките се играат со привлекување, се игра на цело стапало, според локалната терминологија *сос трусање*.
- **Играчи:** мажи и жени

- **Облик и форма:** се игра во отворен круг, ороото при играњето се движи во десно. Често пати опашкарот во дадени моменти на играње го затвара кругот и со голема брзина на играорниот образец го отвора.
- **Држење на рацете:** додека се игра ороото и мажите и жените се држат за појас. Ова е најкарактеристичен начин, ретко постои и држење за рака слободно пуштена надолу.
- **Карактер:** соборско оро.
- **Потекло:** според истражувањата и литературните извори ороото се води како автохтоно оро за овој предел. Истото ова оро се игра и во поголем дел од Струмо-местанска етнографска целина.
- **Музичка придружба:** две зурли и два тапана.
- **Метроритмичка структура:** 4/4 (2+2)
- **Мелографски запис:** во мелографијата прикажана е основната музичка варијанта.

- **Кинетографски запис:** во примерот е прикажана играорната база на образецот, без да бидат опфатени разни варијанти на украси.

- **Содржина на играорниот образец:** две чекорења на лева нога, два тричекора, префрлање на тежината на десна нога, потоа на левата и пак на десната, потоа две чекорења на левата нога и три префрлања на тежината на лева, десна и лева нога.

4.4. Играорни примери од Источно играорно подрачје кои имаат иста играорна база

- 4.4.1. Осмица (Дурачка Река)
- 4.4.2. Осмица (Радовишки Шоплук)
- 4.4.3. Кукуригу петле (Радовишко Поле)

- **4.4.1.**
- **назив на орото:** Осмица
- **играорно подрачје:** Источно
- **етнички предел:** Дурачка Река

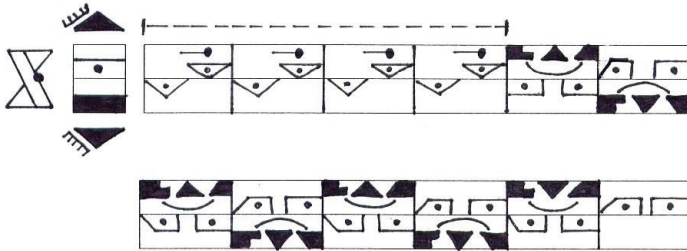
- **Извори:** Димовски Михаило, *Орската традиција во село Ињево (Радовишко)*, МФ, број 4, Скопје, 1974.
- **Информатори:** група информатори од селата Дурачка Река, Б'с, Станци и Дренак.
- **Опис на орото:** орото се игра со груби стапки на цело стапало.
- **Играчи:** мажи и жени
- **Облик и форма:** се игра во отворен круг, орото при играњето се движи во десно.
- **Држење на рацете:** најраспострането држење е за појас.
- **Карактер:** соборско оро
- **Потекло:** според истражувањата и литературните извори орото се води како автохтоно оро за овој предел. Името го

има добиено по осумте стапки кои се играат во десново техника на преплет и осум стапки исто така преплет во место. Истото оро во пределот Радовишко Поле се сретнува со локалниот назив *Кукуригу петле*.

- **Музичка придружба:** гусли (кемане), дудук, гајда, тамбура, на теренот има и појава овие инструменти да се фузираат во група.
- **Метроритмичка структура:** 2/4 (1+1)
- **Мелографски запис:** дадена е основната мелодиска линија, постојат повеќе варијанти.

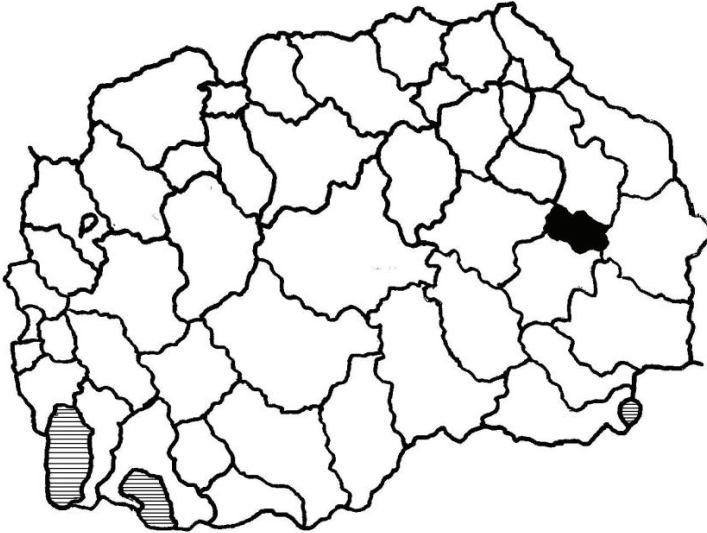

- **Кинетографски запис:** во примерот е прикажана играорната база на образецот, без да бидат опфатени разни варијанти на украси.

- **Содржина на играорниот образец:** четири такта чекорења во десно (преплети) потоа седум такта заплетување во место и два скока на левата нога.

- **4.4.2.**
- **назив на ороото:** Осмица
- **играорно подрачје:** Источно
- **етнички предел:** Радовишки Шоплук

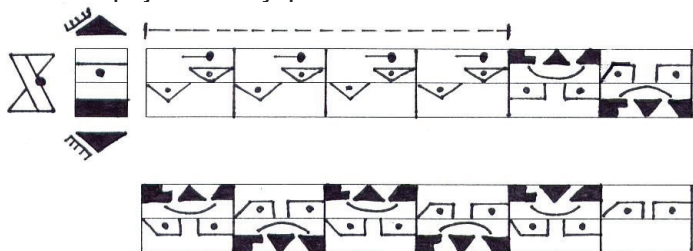
- **Извори:** Димовски Михаило, *Орската традиција во село Ињево (Радовишко)*, МФ, број 4, Скопје, 1974.
- **Информатори:** група информатори од селата Козбунар, Шипковица и Вртешка.
- **Опис на ороото:** ороото се игра со груби стапки на цело стапало.
- **Играчи:** мажи и жени
- **Облик и форма:** се игра во отворен круг, ороото при играњето се движи во десно.
- **Држење на рацете:** најраспострането држење е за појас.
- **Карактер:** соборско оро
- **Потекло:** според истражувањата и литературните извори ороото се води како автохтоно оро за овој предел. Името го

има добиено по осумте стапки кои се играат во десново техника на преплет и осум стапки исто така преплет во место. Истото оро во пределот Радовишко Поле се сретнува со локалниот назив *Кукуригу петле*, додека во етничкиот предел Дурачка Река е познато како *Осмица*.

- **Музичка придружба:** гајда, кемане, двојанка.
- **Метроритмичка структура:** 2/4 (1+1)
- **Мелографски запис:** дадена е основната мелодиска линија, постојат повеќе варијанти.

- **Кинетографски запис:** во примерот е прикажана играорната база на образецот, без да бидат опфатени разни варијанти на украси.

- **Содржина на играорниот образец:** четири такта чекорења во десно (преплети) потоа седум такта заплетување во место и два скока на левата нога.

- **4.4.3.**
- **назив на ороото:** Кукуригу петле
- **играорно подрачје:** Источно
- **етнички предел:** Радовишко Поле

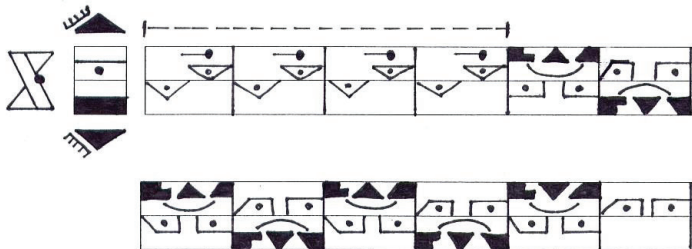
- **Извори:** Димовски Михаило, *Орската традиција во село Ињево (Радовишко)*, МФ, број 4, Скопје, 1974.
- **Информатори:** Митева Бота од село Ињево, родена 1934 год., Група информатори, сопствено теренски истражувања.
- **Опис на ороото:** ороото се игра со груби стапки на цело стапало.
- **Играчи:** мажи и жени
- **Облик и форма:** се игра во отворен круг, ороото при играњето се движи во десно.
- **Држење на рацете:** најраспострането држење е за појас.
- **Карактер:** соборско оро.
- **Потекло:** според истражувањата и литературните извори ороото се води како автохтоно оро за овој предел. Името најверојатно го има добиена по некоја ороводна песна, на

која информаторите не се сеќаваат на теренот. Истото оро во пределите Радовишки Шоплук и Дурачка Река се сретнува со локалниот назив *Осмица*.

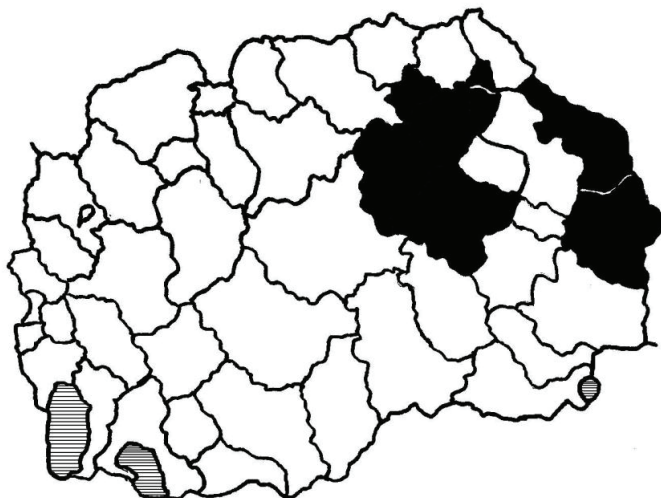
- **Музичка придружба:** гајда, тапан, шупелка.
- **Метроритмичка структура:** 2/4 (1+1)
- **Мелографски запис:** дадена е основната мелодиска линија, постојат повеќе варијанти.

- **Кинетотографски запис:** во примерот е прикажана играорната база на образецот, без да бидат опфатени разни варијанти на украси.

- **Содржина на играорниот образец:** четири такта чекорења во десно (преплети) потоа седум такта заплетување во место и два скока на левата нога.

4.5. Играорни примери од Источно играорно подрачје кои имаат иста играорна база

- 4.5.1. Тројка (Дурачка Река)
- 4.5.2. На три пати (Овче Поле – Кочанско Поле)
- 4.5.3. Четворка (Малешево)
- 4.5.4. Префрлачка (Пијанец)

- **4.5.1.**
- **назив на орото:** Тројка
- **играорно подрачје:** Источно
- **етнички предел:** Дурачка Река

- **Извори:** Пајтонџиев Ганчо, *Македонски народни ора*, ИФ, Скопје, 1973; Линин, Александар, *Македонски инструментални орски народни мелодии*, Институт за фолклор, Скопје, 1978.
- **Информатори:** група информатори од селата Дурачка Река, Б'с, Станци и Дренак.
- **Опис на орото:** се игра со големи и груби потскоци, грубоста е изедначена и кај жените и тие играат тешко и незграпно.
- **Играчи:** мажи и жени
- **Облик и форма:** се игра во отворен круг, орото при играњето се движи во десно.
- **Држење на рацете:** држењето е за појас, ретко се сретнува и држење за раце во слободно пуштен став.

- **Карактер:** соборско оро.
- **Потекло:** според истражувањата и литературните извори орото се води како автохтоно оро за овој предел.
- **Музичка придружба:** гусли (кемане), дудук, гајда, тамбура, на теренот има појава овие инструменти да се фузираат во група.
- **Метроритмичка структура:** 7/8 (3+2+2)
- **Мелографски запис:** постојат повеќе мелодиски варијанти.

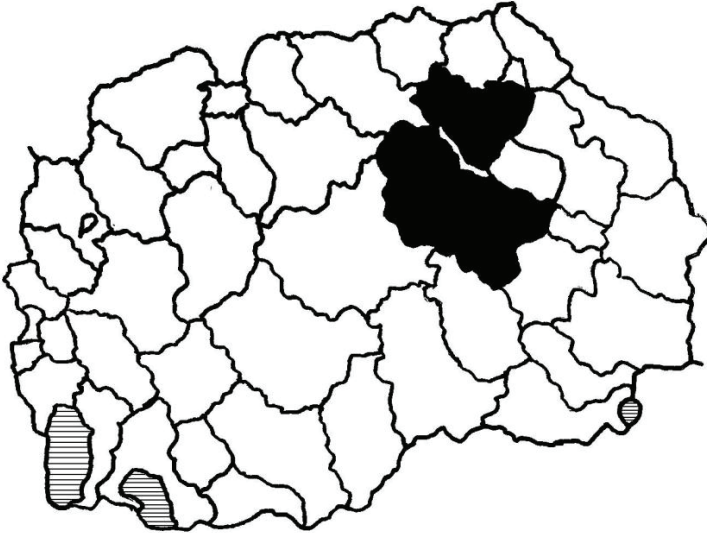

- **Кинетографски запис:** во примерот е прикажана играорната база на образецот, без да бидат опфатени разни варијанти на украси.

- **Содржина на играорниот образец:** два такта потскок на лева нога, три наизменични префрлања на тежината со потскок на десна, лева и десна нога, два такта потскок на десна нога и наизменични префрлања на тежината со потскок на лева, десна и лева нога.

- **4.5.2.**
- **назив на орото:** На три пати
- **играорно подрачје:** Источно
- **етнички предел:** Овче Поле и Кочанско Поле

- **Извори:** Пајтонџиев Ганчо, *Македонски народни ора*, ИФ, Скопје, 1973; Линин, Александар, *Македонски инструментални орски народни мелодии*, Институт за фолклор, Скопје, 1978.
- **Информатори:** Јованчева Стојанка од село Долно Ѓуѓанци, родена 1921 год.; Копев Николчо од село Секулица, роден 1943 год., сопствени теренски истражувања.
- **Опис на орото:** се игра со големи и груби потскоци, грубоста е изедначена и кај жените и тие играат тешко и незграпно.
- **Играчи:** мажи и жени
- **Облик и форма:** се игра во отворен круг, орото при играњето се движи во десно.

-

-
- Diagram illustrating a 1D lattice with a dimer and a defect. The lattice is represented by a horizontal chain of sites. A dimer is shown as a pair of sites connected by a double line. A defect is shown as a site with a different internal structure, marked with an 'X'. The lattice is divided into two sections by a dashed line, indicating a change in the lattice structure or a boundary.

- 136

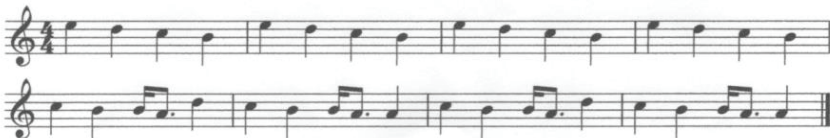
4.5.3.

- **назив на орото:** Четворка
- **играорно подрачје:** Источно
- **етнички предел:** Малешево

- **Извори:** Пајтонџиев Ганчо, *Македонски народни ора*, ИФ, Скопје, 1973; Линин, Александар, *Македонски инструментални орски народни мелодии*, Институт за фолклор, Скопје, 1978.
- **Информатори:** Валмарска Јордана од село Робово, родена 1925 год.; група информатори од селата Блатец и Лаки, сопствени теренски истражувања.
- **Опис на орото:** се игра грубо со мали баланси кај добрите играорци се забележуваат и ситни треперења во текот на играта.
- **Играчи:** мажи и жени
- **Облик и форма:** се игра во отворен круг, орото при играњето се движи во десно.

- **Држење на рацете:** најчеста форма е да се држат за појас додека играат, но се сретнува и таква форма каде рацете се слободно пуштени надолу.
- **Карактер:** соборско оро.
- **Потекло:** според истражувањата и литературните извори орот се води како автохтоно оро за овој предел. Името не коинцидира со стапките, можеби повеќе со сложеноста на преплетите, односно едноставните ора често ги нарекуваат лити, додека покомплицираните стапки четворни. Според некои информатори терминологијата доаѓа од ткајачките техники лито и четворно. Поточно техниката лито е едноставна техника за ткаење во однос на техниката четворно, која е многу посложена.
- **Музичка придружба:** две зурли и два тапани, но се сретнува и во придружба на гајда.
- **Метроритмичка структура:** 4/4 (2+2)
- **Мелогографски запис:** постојат повеќе мелодиски варијанти.

- **Кинетографски запис:** во примерот е прикажана играорната база на образецот, без да бидат опфатени разни варијанти на украси.

- **Содржина на играорниот образец:** два такта потскок на лева нога, три наизменични префрлања на тежината со потскок на десна, лева и десна нога, два такта потскок на десна нога и наизменични префрлања на тежината со потскок на лева, десна и лева нога.

4.5.4.

- **назив на орото:** Префрлачка
- **играорно подрачје:** Источно
- **етнички предел:** Пијанец

- **Извори:** Пајтонџиев Ганчо, *Македонски народни ора*, ИФ, Скопје, 1973.
- **Информатори:** Стојменовски Митко од село Драмче, роден 1916 год.; Стојменовски Митко од село Драмче, роден 1916 год., сопствени теренски истражувања.
- **Опис на орото:** се игра грубо со мали баланси кај добрите играорци се забележуваат и ситни треперења во текот на играта.
- **Играчи:** мажи и жени
- **Облик и форма:** се игра во отворен круг, орото при играњето се движи во десно.
- **Држење на рацете:** исклучиво се игра држејќи се за појас.
- **Карактер:** соборско оро.
- **Потекло:** според истражувањата и литературните извори орото се води како автохтоно оро за овој предел. Според

информаторите, името доаѓа од префрлањето на ногата во текот на орото, но и според моментот на преминување во друго оро, односно *Копачката*.

- **Музичка придружба:** тапани, но се сретнува и на кемане.
- **Метроритмичка структура:** 4/4 (2+2)
- **Мелографски запис:** постојат повеќе музички и ритмички варијанти.

- **Кинетографски запис:** во примерот е прикажана играорната база на образецот, без да бидат опфатени разни варијанти на украси.

- **Содржина на играорниот образец:** два такта потскок на лева нога, три наизменични префрлања на тежината со потскок на десна, лева и десна нога, два такта потскок на десна нога и наизменични префрлања на тежината со потскок на лева, десна и лева нога.

ЗАКЛУЧОК

Поимот и дефиницијата за играта повеќе автори во различни временски периоди ја толкуваат со свои видувања и свои дефиниции. Сепак, заедничка нишка на сите автори е дека таа произлегува од духот, од свеста и од потребата за физичка активност. Прв кој во XX век поставува дефиниции и ја третира играта од научен аспект, е Тихомир Горѓевиќ. Но, свои видувања даваат и следните автори: Петар Стојиќ, Мага Магазиновиќ, Роже Кајоа, Ана Малетиќ и Драгослав Антонијевиќ. Македонски автор кој исто така дава толкувања за постанокот на играта е Кирил Пенушлиски.

Играта во поширока смисла претставува облик на изразување во кој се третираат *соборските* и *обредните игри*. Под терминот, *соборски игри*, многу повеќе се подразбира *оро*, од каде што произлегува и терминот *соборски ора*.

Според етимологијата, зборот *оро* доаѓа од грчкиот збор *χορός*, што означува вид на кружна варијанта на играње. За појаснување, и зборот *танец* кој се употребува во македонската традиција и во литературните извори, означува облик и форма на отворен круг кој некогаш се сретнува и во изведба на две ора, поточно на *два танца*.

Во однос на литературните податоци кои се однесуваат директно за традиционалното играње, формата, обликот, стилот и репертоарот, тие потекнуваат од почетокот на XX век. Напоредно со литературните извори се појавуваат и првите визуелни извори во Македонија.

Претставници на визуелната заоставштина се Браќата Манаки, кои со својата камера овековечуваат кадри од традиционални игри во почетокот на XX век. Нивната работа, главно, се состои од снимање разни обредни содржини и тоа во Битолско-прилепското Поле и делови од јужномакедонскиот простор. Настаните што биле предмет на нивно забележување биле влашките ора, поточно нивните први кадри каде се појавуваат традиционалните игри се Власи. Браќата Манаки оставаат траен белег во етнокорееолошката наука, снимките кои тие ги имаат направено се сведоштво за периодот на крајот на XIX и почетокот на XX век.

Следните извори кои не упатуваат на крајот на XIX и почетокот на XX век се етнографите кои забележуваат делови од

народната култура, но даваат и мал осврт на традиционалните игри. Дел од нив го изразуваат социјалниот статус на играта, терминологијата или воодушевувањето кое го доживувале на соборите и обредните процеси.

Од првите истражувачи кои остават описи за традиционалната игра се Михаило Вељкиј кој дава опис на игрите од Дебарско Поле. Во истиот период белешки за традиционалното играње ни оставаат и Светозар Томиќ и Атанасије Петровиќ. И двајцата автори во своите записи ги опишуваат ората во Скопска Црна Гора. Етнографот Јован Хаџивасилевиќ во почетокот на XX век во својата студија *Кумановска област*, дава опис на традиционалните игри од Козјак и Овче Поле. Истиот автор во 1930 година, ни дава информации за скопската околина без да даде информации за кој етнички предел станува збор, дали Скопска Блатија или Скопска Црна Гора. Во периодот на доцните дваесетти години на XX век, Стеван Тановиќ дава опис на ората од пределот Бојмија, а во истиот период белешки за ората дава и Јеремије Павловиќ во делото *Малешево и Малешевци*.

Ренесанса за македонската етнокореологија е периодот на триесетите години од XX век, со појавата на сестрите Љубица и Даница Јанковиќ. Овие две авторки во делата кои тие ги објавуваат дават големи материјални докази за традиционалното играње во Македонија. За македонската етнокореолошка наука овие дела остануваат траен белег и почетна позиција во истражувачките и научните процеси воопшто.

Од македонските автори кои се појавуваат во седумдесеттите години од XX век се авторите Михаило Димовски и Ганчо Пајтонџиев. Авторот Димовски во неговите дела многу студиозно навлегува во проблематиката традиционална игра. Тој во повеќе наврати истражува и дава осврт за повеќе предели од Македонија. Истиот автор за прв пат прави репертоарска поделба на ората во Македонија. Вториот автор Пајтонџиев има многу стидиозен пристап кон ората од источното играорно подрачје.

Во македонската традиционална култура на играње, индивидуалната поставеност на играчот има огромна улога. Тој има точно определено место, време и простор во културата на изведување на традиционалните ора. Ако се има во предвид фактот дека засебно место во текот на играта има мажот а засебно место жената, можеби тука е и појдовниот момент за анализа на народните ора и нивната антропологија. Во сите

краеви на Македонија во минатото бил карактеристичен патријархалниот начин на изведба, со познатите норми на однесување и посебен пристап кон традиционалната игра. Во XX век некои од патријархалните норми во поодделни етнички предели се менуваат и на теренот почнуваат да се појавуваат мали поместувања во однос на патријархалниот начин на изразување во ората.

Според податоците од теренот, како и литературните извори во Македонија секоја етничка група имала свој играчки репертоар. Дел од играчките примери се преплетувале од една во друга група, но сепак оставале свој печат и белег како автохтони појави. Главно во Македонија можат да се согледаат две културни струење - на истокот и западот. Во овие две големи зони се развивале различни играчки образци кои се база на истражувачките процеси. Како резултат на теренските истражувања и познавање на традиционалните ора може да се забележи дека некои етнички групи се фузирале во својот играчки реперотар и се преплетувале во своите културни особености. Авторот Димовски поделбата во етнокорееолошка смисла прв ја структурирал во Западно, Југозападно, Јужно, Источно и Северно играорно подрачје. Во овие подрачја влегуваат етничките предели со своите специфики и карактеристики на традиционалното играорно творештво.

Следејќи ги културните обрасци во пределите со своите специфики и карактеристики, во западното играорно подрачје влегуваат етничките предели: Долни Полог, Горни Полог, Села под Сува Гора, Горна Река, Мијаци Река, Дебарско Поле, Дебарски Дримкол и Голо Брдо. Главна карактеристика за овие предели во однос на традиционалната игра е патријархалниот начин на изведба на ората.

Во југозападното играорно подрачје кој географски е поставен во централниот дел на Македонија, живело едно од најголемите племиња - Брсјаци и тоа во следните етнички предели: Струшки Дримкол, Струшко Поле, Охридско Поле, Малесија, Дебарца, Железник, Кичевија, Порече, Горна Преспа, Битолско-прилепско Поле, Мариово, Битолски Горни села.

Јужното играорно подрачје ги опфаќа пределите од Јужномакедонските простори односно етничките предели: Солунско Поле, Његушко, Воденско, Меглен, Костурско, Леринска Река и Леринско Поле.

Според репертоарската застапеност и играчката база во источното играорно подрачје влегуваат следните предели:

Пијанец, Малешево, Источен дел на Славиште, Дурачка Река, Радовишки Шоплук, Радовишко Поле, Струмичко Поле, Лакавица, Азот, Овче Поле, Кочанско Поле, Кратово, Средорек Жеглигово и Славиште.

Северното играорно подрачје зафаќа мал дел од Македонија во однос на другите играорни подрачја и го опфаќа крајниот северен дел, поточно етничките предели Скопска Блатија, Скопска Црна Гора и Скопски Дервен.

Од сите овие етнички предели, според истражувањето и анализата на материјалот, извлечени се пет најкарактеристични играорни примери кои се преплетуваат од еден во друг етнички предел, менувајќи го називот, метроритмичката структура, мелодиската линија, а главно останува истата играчка база на образецот.

Истражувањата покажуваат дека најзастапен и раширен образец е орото од типот на лесното, кое од предел до предел го менува името како: *Лесното, Право, Рамното, Тешкото, Дус и Турското*. Вториот пример на образец кој се играл во западниот голем ареал поточно во поголемиот дел од Брсјачката етнографска целина, се ората: *Беранче, Куцаното, Горноселско, Пуштеното, Старското, Лешето, Чамчето и Насувот*. Третиот пример се ората од источниот голем ареал, кој се преплетувале од еден во друг етнички предел и ги опфаќаат Горновардарската и Шопско брегалничката етнографска целина, каде спаѓаат следните ора: *Потрчано, Шопка, Потрчулка, Трчаница, Повратничкои Малешевка*. Следните два примери се во Шопско брегалничката етнографска целина, првиот пример е орото *Осмица* кое уште се нарекува и *Кукуригу петле*, вториот пример се појавува во неколкуте етнички предели за кои исто така главен обединувачки фактор е играорната база. Во пределите од Шопско-брегалничката етнографска целина, ора со иста играорна база се: *Тројка, На три пати, Четворка и Префрлачка*.

Во темата како што е наведено, избрани се пет играорни примери за кои анализите го дефинираа главниот обединувачки фактор-играорната база. Македонија, често пати е претставувана како земја со многу богата и разновидна орска традиција на која и се препишуваат напластувања од многу постари културни традиции. Гледано од аспект на богатиот играорни репертоар, навистина може да се заклучи дека Македонија е простор каде се создале голем број на играорни обрасци. Но, од аспект на

играорните бази и класификации на традиционалната игра, многу малку е истражувано. Досега, мал број автори ја разгледувале компаративно сличноста на репертоарите од еден во друг етнички предел. Со истражувањата и анализите во оваа тема, добиени се факти кои укажуваат на заедничките играорни белези на некогашните етнички предели, со што главно тие се движат по линијата на исток, запад и спецификата на етничката група.

Со голема сигурност можеме да заклучиме дека овој дел од духовната култура е во постојани поместувања и прифаќања на нови влијанија и наметнувања. Еден од најголемите можеби загуби за македонската етнокорееологија е вакумот на стручен кадар кој за жал го немаше еден долг временски период а со тоа немаше ниту институција од оваа област која ќе собира и анализира материјали од овој тип кои ќе бидат на дофат на стручната јавност. На овој начин се отвораат широки можности во иднина да се обработуваат повеќе вакви или слични теми кои ќе допринесат за расветлување на многу сегменти од областа на традиционалната орска уметност.

SUMMARY

Several authors in different time periods interpret the term and definition of dance with their own views and definitions. Nevertheless, a mutual thread that all authors have in common is that it emerges from the spirit, the conscience and the necessity of physical activity. The first person to introduce definitions in the XX century and treat dance from a scientific point of view is Tihomir Gorgevic. However, the following authors offer their perspective as well: Petar Stojik, Maga Magazinovik, Roze Kajoa, Ana Miletik, and Dragoslav Antonijevik. Among the Macedonian authors, Kiril Penusliski is one who also provides his own standpoint on the origin of dance.

Dance in a broader sense represents a form of expression which treats the *assembly* and the *ritual dances*. The term *assembly dances* more usually implies *oro* (a folk-dance), which is where the term *soborski ora* (*assembly folk-dances*) originates from.

According to etymology, the word *oro* derives from the Greek word *χορὰς*, which signifies a type of a round variation of dancing. Another term to clarify is the term *tanec* which has been used in the Macedonian tradition and the literary sources, signifying a form and a shape of an open circle, which can be sometimes found as a performance of two folk-dances, more precisely of *dva tanca*.

Regarding the literary data which refer directly to traditional dancing, form, shape, style and repertoire, they originate from the beginning of the XX century. Parallel to the literary sources, the first visual sources also appear in Macedonia.

Representatives of the visual heritage are the Brothers Manaki, who eternalize shots of traditional dances with their camera at the beginning of the XX century. Their work consisted mainly of recording various ritual contents in the area of Bitolsko - prilepsko Pole and parts of the South-Macedonian territory. The events that were the object of their observation were the Vlah dances; rather, their first shots where traditional dances appear are Vlachs. The Brothers Manaki leave a permanent mark in the science of Ethnochoreology. The shots that they had created serve as a witness of the period at the end of the XIX and the beginning of the XX century.

Other sources that provide insight into the end of the XIX and the beginning of the XX century are the ethnographers who record parts of the folk culture, but they also give some retrospect on

traditional dances. Some of them express the social status of the dance, the terminology and the delight that they experienced at the gatherings and ritual processions.

Among the first researchers who leave descriptions of the traditional dance is Mihailo Velik, who gives a description of the dances in Debarsko Pole. In the same period, there are notes on traditional dancing which are left by Svetozar Tomik and Atanasije Petrovik. Both authors describe the folk-dances in Skopska Crna Gora in their records. At the beginning of the XX century, the ethnographer Jovan Hadjivasilevik gives a description of the traditional dances of Kozjak and Ovce Pole in his study *The Kumanovo area*. The same author in 1930 provides us with information about the Skopje area, without indicating which ethnic area he is referring to, whether it is Skopska Blatija or Skopska Crna Gora. In the period of the late twenties of the XX century, Stevan Tanovik gives a description of the folk-dances from the region of Bojmija, and in the same period there are also other notes on the folk-dances given by Jeremije Pavlovik in his work *Malesevo and Malesevci*.

Macedonian Ethnochoreology undergoes its renaissance period in the thirties of the XX century, with the emergence of the sisters Lubica and Danica Jankovik. These two authoresses give extensive material evidence for the traditional dancing in Macedonia in their published works. In the Macedonian science of Ethnochoreology, these works remain a permanent mark and a starting point in the research and science processes in general.

Among the Macedonian authors who appear in the seventies of the XX century are Mihajlo Dimovski and Ganco Pajtondjiev. In his works, the author Dimovski penetrates rather studiously into the mystery of traditional dance. He explores and gives retrospect on several areas in Macedonia many times. The same author makes a repertoire division of the folk-dances in Macedonia for the first time. The second author, Pajtondjiev, has a rather studious approach to the folk dances from the Eastern dance region.

In the Macedonian national folk-dance tradition, the individual position of the dancer plays an enormous role. He has a precisely specified place, time and space in the culture of performing traditional folk-dances. Taking into consideration the fact that the man and the woman have their own separate position during the dance, perhaps it is here where the starting moment for the analysis of national folk-dances and their anthropology lies. In the past, everywhere in Macedonia the patriarchal way of performance was the most typical,

with the familiar standards of behavior and a special approach to the traditional dance.

According to the field data, as well as the literary sources in Macedonia, each ethnic group had its own dancing repertoire. Some of the dancing patterns interlaced from one to another group, but they still left their own imprint and trait as autochthonous occurrences. Generally, in Macedonia, two cultural currents can be perceived – on the east and on the west. In these two large zones, different dancing patterns had developed, which serve as the basis for the research processes. As a result of field research and familiarity with traditional folk-dances, it can be noticed that some ethnic groups have fused in their dancing repertoire and interlaced in their cultural characteristics. The author Dimovski was the first one to structure in ethnochoreological sense, the division in Western, Southwestern, Southern, Eastern, and Northern dance region. These regions comprise the ethnic areas with their own specifics and characteristics of the traditional dance creation.

Tracing the cultural patterns in the areas with their own specifics and characteristics, the western dance region includes the ethnic areas of: Dolni Polog, Gorni Polog, Sela pod Suva Gora, Gorna Reka, Mijaci Reka, Debarsko Pole, Debarski Drimkol, and Golo Brdo. The main characteristic of these areas in terms of traditional dance is the patriarchal way of performance of the folk-dances.

In the southwestern dance region, which is geographically located in the central part of Macedonia, one of the largest tribes – the Brsjaci lived in the following ethnic areas: Struski Drimkol, Strusko Pole, Ohridsko Pole, Malesija, Debarca, Zeleznik, Kicevija, Porece, Gorna Prespa, Bitolsko-prilepsko Pole, Mariovo, and Bitolski Gorni Sela.

The southern dance region comprises the areas in the South-Macedonian territory, that is, the ethnic areas of: Solunsko Pole, Negusko, Vodensko, Meglen, Kostursko, Lerinska Reka, and Lerinsko Pole.

According to the presence in repertoire and the dance base, the eastern dance region includes the following areas: Pijanec, Malesevo, Istocen del na Slaviste, Duracka Reka, Radovski Sopluk, Radovisko Pole, Strumicko Pole, Lakavica, Azot, Ovce Pole, Kocansko Pole, Kratovo, Sredorek, Zegligovo, and Slaviste.

The northern dance region covers a small part of Macedonia compared to the other dance regions and comprises the peripheral

northern part, more precisely the ethnic areas of Skopska Blatija, Skopska Crna Gora, and Skopski Derven.

According to the research and analysis of the material, five most typical dancing patterns were drawn from all these ethnic areas, which interlace from one to another ethnic area changing the name, metrorhythmic structure, and melody line, whereas the dance base of the pattern mainly stays the same.

The research shows that the most present and widespread pattern is the type of folk-dance called *lesnoto*, which from one area to another changes its name and is found as: *Lesnoto*, *Pravo*, *Ramnoto*, *Teskoto*, *Dus*, and *Turskoto*. The second pattern example which was danced in the western broad region, more precisely in the larger part of the Brsjacka ethnographic entity, points to the following dances: *Berance*, *Kucanoto*, *Gornoselsko*, *Pustenoto*, *Starskoto*, *Leseto*, *Camceto*, and *Nasuvot*. The third pattern are the folk-dances from the eastern broad region, which interlace from one ethnic area to another and encompass the Gornovardarska and Sopsko bregalnica ethnographic entity, where the following folk-dances belong: *Potrcano*, *Sopka*, *Potrculka*, *Trcanica*, *Povratnicko*, and *Malesevska*. The next two examples are in the Sopsko bregalnica ethnographic entity, the first example being the folk-dance *Osmica* which is also called *Kukurigupette*, and the second example appears in the several ethnic areas for which the main unifying factor is the dance base as well. In the areas of the Sopsko bregalnica ethnographic entity, folk-dances with the same dance base are: *Trojka*, *Natripati*, *Cetvorka*, and *Prefrlacka*.

In the topic, as it has been stated, five dance patterns have been chosen, for which analyses have defined the main unifying factor – the dance base. Macedonia has frequently been presented as a country with a rather rich and diverse folk-dance tradition to which layers of much older cultural traditions are being attributed. Observing from the aspect of the rich dance repertoire, it can really be concluded that Macedonia is a territory where a large number of dance patterns had been created. However, from the aspect of the dance bases and classifications of traditional dance, there has been very little research. As yet, very few authors have examined comparatively the similarity of repertoires from one ethnic area to another. With the research and analyses in this topic, such facts have been obtained that point to the mutual dance features of one-time ethnic areas, which mainly move along the east and west line and the specifics of the ethnic group.

We can conclude with great certainty that this part of the spiritual culture is in constant movement and adoption of new

influences and intrusions. One of the greatest perhaps losses for the Macedonian Ethnochoreology is the vacuum of expert professionals that was unfortunately lacking for a long time period, which also resulted in not having an institution in this field that will gather and analyse materials of this type which will be accessible to the expert public. In this way we open a wide range of possibilities to treat more such and similar topics in the future, which will help illuminate many segments in the field of the traditional folk-dance art.

СПИСОК НА ИНФОРМАТОРИ

1. Аврамова Тодора од село Ума, родена 1935 год.
2. Алексова Магделина од село Врбен родена 1940 год.
3. Антимовски Антим од село Лазарополе роден 1927 год.
4. Божинова Ката од село Клабучишта родена 193? год.
5. Василевски Мирослав од село Џепчиште роден 1941 год.
6. Вурмовска Евдокија од село Туминец родена 192? год.
7. Груевска Пароска Ташовица од село Лазарополе родена 1921 год.
8. Димишкова Стојанка од село Кучково, родена 1920 год.
9. Димовски Раде од село Џепчиште роден 1945 год.
10. Дичоска Рума од село Лазарополе родена 1900 год.
11. Доцевска Стојанка од село Горно Коњари родена 1926 год.
12. Дракуловски Танче од село Лазарополе роден 1941 год.
13. Дукоски Саре од село Дренук роден 1912 год.
14. Душкова Султа од село Бач родена 1920 год.
15. Ѓорѓеска Цанка од село Тумчевиште родена 1947 год.
16. Ефтимовски Јоне од село Подмочани роден 1956 год.
17. Илкоска Каранфилка од село Теново родена 1948 год.
18. Ивановски Санде од село Бардовци, роден 1929 год.
19. Јовановска Крста од село Живојно родена 1920 год.
20. Јованчева Стојанка од село Долно Ѓуѓанци родена 1921 год.
21. Јошевска Милка од село Далгобевци, мажена во село Мегленци, родена 1922 год.
22. Ковачевска Александра од село В'мбел, родена 1928 год.
23. Китановска Даница од село Туминец родена 192? год.
24. Козарев Милан од село Љубанци роден 1943 год.
25. Копев Николчо од село Секулица роден 1943 год.
26. Коцевски Драгче од село Лешок роден 1954 год.
27. Крстановска Веса од село Коњско родена 1942 год.
28. Крстевски Стоило од село Говрлево роден 1946 год.
29. Марковска Цвета од село Збјди родена 193? год.
30. Мирчевски Слободан од село Оризари роден 1938 год.
31. Митева Бота од село Ињево родена 1934 год.
32. Перовска Доца од село Старесело родена 1943 год.
33. Петровски Славе од село Ветрен роден 1941 год.
34. Ристов Атанас од село Ума, родена 1930 год.
35. Ристова Велика од село Ума, родена 1935 год.
36. Рошев Коле од село Саракиново роден во 1925 год.

37. Спасовска Рајна од село Клечовце, мажена во Студена Бара, родена 1918 год.
38. Стојменовски Митко од село Драмче роден 1916 год.
39. Танаскова Видосава од село Боровец, родена 1912 год.
40. Тануров Ристо од село Баово роден 1927 год.
41. Ташева Тина од село Тресино, мажена во село Саракиново родена 1924 год.
42. Темелко Софија од село Туминец родена 192? год.
43. Трајановски Благоја од село Црвена Вода, роден во 1933 год
44. Трапановски Пеце од село Лавци роден 1941 год.
45. Трпowska Ката од село Мелничани мажена во село Битуше родена 1951 год.
46. Узунски Димитар од село Тработивиште роден 1938 год.
47. Фотева Вера од село Д'мбени родена 1926 год.
48. Цакончева Евантија од село Тресино родена 1918 год.
49. Чкороска Ленка од село Раково родена 192? год.
50. Чокова Митра од село Тресино родена во 1924 год.
51. Чоков Трајче од село Тресино роден 1924 год.
52. Шошкоски Сотир од село Лазарополе роден 1927 год.

БИБЛИОГРАФИЈА

1. Алушевски, Хр. Илија, *За некои карактеристики на народните ора од битолско, Фолклорот и етнологијата во Битола и битолско*, Битола 1981.
2. Антониевиќ, Драгослав, *Ритуални транс*, САНУ, Београд 1990.
3. Антонијевиќ, Драгослав, *Византиско играчко наслеђе*, Народно стваралаштво, Folklor, Год. XXV, св. 1-4, Београд 1986.
4. Васиќ, Оливера, *Сечање – Даница и Љубица Јанковиќ*, Етнокрееологија, Сечање, Београд.
5. Велева М. Лепавцова Евг., *Български народни носии*, БАН, Софиѐ 1988.
6. Вељиќ, Михаило, *Дебар и неговоа околина*, Братство, VIII, Београд, 1899.
7. Вељиќ, Михаило, *Српске народне умотворине, обичаје и веровања, Дебра и околине*, Братство, IX и X, Београд 1902.
8. Видоевски, Божидар, *Дијалектите во македонскиот јазик*, Етнологија на Македонците, МАНУ, Скопје 1996.
9. Димовски, Михаило, *Орската народна традиција на Македонците од с. Ајаватово (Солунско) и нејзините карактеристики*, МФ, IV, број 7 – 8, Скопје 1971.
10. Димовски, Михаило, *Прилог кон проучувањето на варијантите на ората и ороводните песни од типот Лесното во Струга и струшко*, МФ, VI, број 11, Скопје 1973.
11. Димовски, Михаило, *Лазарските ороводни песни во Струга и струшко и нивните етнокрееолошки карактеристики*, МФ, VI, број 12, Скопје 1973.
12. Димовски, Михаило, *Орската традиција во село Ињево (Радовишко)*, МФ, број 4, Скопје 1974.
13. Димовски, Михаило, *Русалиските обичаи и игри во селото Секирник (Струмичко) и нивните карактеристики*, МФ, VII, број 13, Скопје 1974.

14. Димовски, Михаило, *Некои етнокорееолошки карактеристики на Русалиските игри од селото Богданци (Гевгелиско)*, МФ, VIII, број 15 - 16, Скопје 1975.
15. Димовски, Михаило, *Некои иновациони пјави во современиот развиток на орската традиција во Македонија*, МФ, IX, број 18, Скопје 1976.
16. Димовски, Михаило, *Македонски народни ора, Од репертоарот на Ансамблот за народни игри и песни Танец*, Институт за фолклор, книга 2, Скопје 1977.
17. Димовски, Михаило, *Народните ора и орската традиција во беровско*, МФ, XIII, број 26, Скопје 1980.
18. Димовски, Михаило, *Народните ора и орската традиција*, Етнологија на Македонците, МАНУ, Скопје 1996.
19. Дуковски, Саре, *Дренок*, Скопје 2008.
20. Dunin, Elsie; Dimovski, Mihailo; Višinski, Stanimir, *Makedonski narodni plesovi*, Zagreb 1973.
21. Ѓорѓиев, М. Ѓорѓи, *Музичките карактеристики на народните песни*, Етнологија на Македонците, МАНУ, Скопје 1997.
22. Здравев, Ѓорѓи, *Македонски народни носии 1*, Матица македонска, Скопје 1996.
23. Здравев, Ѓорѓи, *Македонски народни носии* (ткаеници, везови, плетива, китење и накит), Матица македонска, Скопје 2005.
24. Зечевић, Слободан, *Српске народне игре, порекло и развој*, Етнографски Музеј Београд, Београд 1983.
25. Иванчиќ, Дунин, Елзи; Вишински, Станмир, *Ората во Македонија*, сценски дел, Танец, Скопје 1995.
26. Јанковић, Љубица и Даница, *Народне игре*, књига I, Београд 1934.
27. Јанковић, Љубица и Даница, *Празничне народне игре у Поречу*, Гласник етнографског музеја у Београду, књига XIII, Београд 1938.

28. Јанковић, Љубица и Даница, *Народне игре*, књига III, Београд 1939.
29. Јанковић, Љубица, *Народне игре у Кичеву и околини*, Гласник етнографског музеја у Београду, XV, Београд 1940.
30. Јанковић, Љубица и Даница, *Још нешто о приликама за играње у Скопској Црној Гори*, Гласник етнографског музеја у Београду, књига XV, Београд 1940.
31. Јанковић, Даница, *Дебарске народне игре*, Етнолог 1, Скопје 1940.
32. Јанковић, Љубица, *Народне игре у Кичеву и околини*, Гласник етнографског музеја у Београду, XV, Београд 1940.
33. Јанковић, Љубица и Даница, *Народне игре*, књига IV, Београд 1948.
34. Јовчев, Г. Петар, *Раштак, луѓе, години инастани*, Скопје 1993.
35. Кајоа, Роже, *Игре и људи*, Београд 1979.
36. Каталог на националниот филмски фонд 1905 – 2000, Кинотека на Македонија, Скопје 2001.
37. Каличанин, Татјана, *Еден човек - многу песни - еден народ*, Институт за фолклор „Марко Цепенков“ – Скопје, книга 26, Скопје 1996.
38. Константинов, Павле, *Браќа Манаки*, Скопје 1982.
39. Крстева, Ангелина, *Народна декоративна уметност*, Етнологија на Македонците, МАНУ, Скопје 1997.
40. Крстева, Ангелина, *За некои развојни фази на шопските носии во Македонија*, *Balkanoslavica*, бр. 25, Прилеп 1998.
41. Крстева, Ангелина, *Народната носија од Скопска Блатија*, МГС, Скопје 1998.
42. Кънчов, Васил, *Избрани произведения. Македонија. Етнографија и статистика*, Софија, 1970.
43. Линин, Александар, *Македонски инструментални орски народни мелодии*, Институт за фолклор, Скопје, 1978.
44. Магазиновић, Мага, *Историја игре*, Београд 1951.

45. Maletic, Ana, *Knjiga o plesu*, Zagreb.
46. Maletić, Ana, *Povjest plesa starih civilizacija*, Zagreb MMII.
47. Младеновић, Оливера, *Коло Јужних Словена*, Београд 1973.
48. Мирчевска П. Мирјана, *Врербални и невербални етнички симболи во Горна Река*, Скопје 2007.
49. Павловић, Ј. Јеремије, *Малешево и Малешевци*, Београд 1928.
50. Пајтонџиев, Ганчо, *Македонски народни ора*, ИФ, Скопје 1973.
51. Петровић, Атанасие, *Народни живот и обичаји у Скопској Црној Гори*, Српски етнографски зборник, VII, Београд 1907.
52. Пенушлиски, Кирил, *Македонски фолклор*, Историски преглед, Матица македонска, Скопје – Мелбурн 1999.
53. Пенушлиски, Кирил, *Малешевски фолклор*, Матица македонска, Скопје 2005.
54. Ристески Љупчо, *Посмртното оро во традицијата на Балканските Словени*, МФ, XXVII, број 54, Скопје 1999.
55. Рошев, Коле, *Македонските војводи низ собитијата и народните песни во Воденски и Мегленско*, Скопје 1997.
56. Светиева, Анета, *Шопско-брегалничката етнографска целина прилог кон класификацијата на македонскиот етнографски простор*, *Balkanoslavica*, број 28-29, Прилеп 2001.
57. Stojic, Petar, *Mi igrato*, Sarajevo 1957.
58. Смилевски, Блаже, *Тешкото од Лазарополе*, Скопје 2006.
59. Тановић, Стеван, *Српски народни обичаји у ђевђелиској кази*, Српски етнографски зборник, VI, Београд 1927.
60. Томић, Светозар, *Скопска Црна Гора*, Антропогеографска и етнографска студија, Српски етнографски зборник, Београд 1905.

61. Trifunovski F. Jovan, *Išchezle etničke grupe u Makedoniji*, Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slovena, 43, Zagreb 1967.
62. Филиповић, С. Миленко, *Голо Брдо*, Скопље 1940.
63. Филиповић, С. Миленко, *Дебарски Дримкол*, Скопље 1939.
64. Фирфов, Живко – Пајтонџиев, Ганчо, *Македонски народни ора, со кореографски знаци и терминологија*, Скопје 1953.
65. Хађивасиљевић, Јован, *Кумановска област*, Јужна стара Србија, Београд 1909.
66. Хађивасиљевић, Јован, *Скопље и његова околина*, Београд 1930.
67. Хађивасиљевић, Јован, *По тетовској области*, Братство ХХХ, Београд 1938.
68. Цветков, Николај, *Танцови От фолклор на Петрич*, Петрич 2000.
69. Цвијић, Јован, *Основа за географију и геологију Македоније и Старе Србија*, књига прва, Београд 1906.
70. Џимревски, Боривое, *Инструменталната музичка традиција во кумановско, Фолклорот во Куманово и кумановско*, Куманово 2000.
71. Ђорђевић, Тихомир, *Наш народни живот*, књига 4, Просвета, Београд 1984.
72. Шапкарев, А. Кузман, *Сборник от български народни умотворения*, том први, София 1968.

ИНДЕКС НА ИМИЊА И ПОИМИ

А

а што ми е мила мамо, 23
аваси, 59
Адан Али, 20
Адана, 22
Азот, 46, 55, 64, 69, 70, 72, 76, 93, 108, 144
ај што се убави бекари, 24
ајде двама луди, 24
ајде кажувајет, 23
ајде којнче, 24
ајде ој Вардаре, 24
ајдучкото, 30
алај, 33, 59
али коч, 59
Ана Малетик, 11, 141
Ангелина Крстева, 40, 46, 60, 62, 63, 65, 66, 67, 74
Анђелино, 20
Анета Светиева, 41, 64
арнаут, 71
Атанасије Петровиќ, 15, 36, 142

Б

баба Ѓурѓа, 74
Баба Ѓурѓа, 22
бајдушко, 28
бајраче, 63
бајрачето, 63
банди, 57, 62, 95, 98, 101, 103
Бежанци, 58, 69
бел' Божо, 20
бела Јана, 21
бели бечир, 16
белопико момиче, 20
беранче, 57, 77, 93, 94, 95, 98, 144
Битолски горни села, 55, 56

Битолски Горни села, 52, 55, 143
Битолско – прилепско Поле, 52, 143
Битолско – прилепското поле, 13
бог да убие, 21
Бог да убие Невено, 23
Божидар Видоевски, 40, 42
Бојмија, 17, 22, 24, 33, 57, 58, 61, 142
Борјанке, 24
бостанциско, 20
Браќата Манаки, 13, 141
брег се руши, 46
Брсјаци, 38, 39, 52, 143
Брсјачка етнографска целина, 51, 53
буките, 61
Бурјано Бурјанке, 24

В

варваруши, 12
вардарка, 20
Васил К'нчов, 40
василичари, 12
велгошко, 24, 53
велигденските игри, 13, 25
влаина, 30
Воденско, 57, 58, 60, 143
Водици, 13, 49
водичарки, 12
Војвода, 22
врачано, 17
врачено, 16
Врбо врбичице, 22
вртелешка, 70, 71
вртеното, 24

Г

газеното, 63

гајда, 13, 52, 59, 67, 69, 72,
74, 83, 85, 87, 90, 95, 98, 101,
103, 105, 107, 109, 113, 116,
118, 120, 122, 127, 129, 131,
134, 136, 138
гајда аваси, 25
гајдата, 30, 45, 51, 52, 55, 57,
60, 68, 70
германче, 62
германчето, 57
гиздаво момиче, 21
глувото оро, 30
го пратице дедо, 20
Голо Брдо, 42, 49, 50, 143,
157
горичице Љиљакова, 24
Горна Преспа, 52, 54, 76, 93,
104, 143
Горна Река, 42, 44, 45, 143,
156
Горни Полог, 42, 44, 45, 51,
143
Горновардарската
етнографска целина, 42, 64
горчице љиља горо,, 24
гостиварско, 21, 46
грејна Катерина, 29
гу гу гугувче, 24
гумење, 15, 74
гумно – љумба, 45

Д

дал лили дал франге, 61
далороси, 21
Даница и Љубица Јанковиќ,
18
два пута врачено, 16
два пута рамно, 16
два танца, 12, 15, 16, 141
двапати зад нога, 57
дебарска, 21
Дебарски Дримкол, 28, 42, 50,
51, 52, 143, 157
дебарско, 43, 51
Дебарско - реканската
етнографска целина, 32

Дебарско Поле, 14, 22, 24, 42,
49, 142, 143
Дебарско реканската
етнографска целина, 42
Дебарца, 52, 53, 54, 75, 143
девојачко коло, 53
девојче бело, 21
девојче бело црвено, 24
девојче девојче, 24
деволичето, 63
Длга писа, 22
додоле, 12
дојде глувчето, 23
дојкоти дој, 61
докторе, 51
Долна Преспа, 54, 55
Долни Полог, 42, 43, 44, 73,
143
донкино, 57, 61
дошло писмо, 54
дошло писмо из Босне, 54
Драгослав Антонијевиќ, 11,
141
драчевка, 74
дробното, 15, 50, 57
Дурачка Река, 39, 64, 66, 67,
68, 77, 125, 126, 129, 131,
132, 133, 144
дус, 28, 78, 79, 89, 144

Ѓ

Ѓорѓи Здравев., 45
Ѓорче Петров, 45
Ѓурѓовден, 13, 14, 49, 69

Ђ

ђиђум шеро, 20
Ђурђана ми болна лега, 21

Е

еј слченце, 21
ела Димко, 24
ела Ленче, 20
елено, 51, 55, 67, 68, 71
елено моме, 51, 61, 67, 68, 71

ено лудо младо, 24
етнокореологија., 7, 18
ехите јаври сули, 24
ешкари, 12

Ж

жангулица, 15
жангурица, 50, 57
Жеглигово, 35, 64, 71, 72, 77,
111, 117, 144
Железник, 46, 52, 53, 55, 78,
143
Жени се Лазо, 22
Женил се Петре војвода, 48
женска повраќана, 72
женски игри, 23, 24
женските ора, 17, 32
женските поворки, 12
женско врањско, 20
женско карши каршија, 43
женско моминско, 28
женско оро, 29
женското, 15, 33, 51, 60, 62,
113, 115

З

заветима, 17
зајбек оро тетовско, 43
Запали се Шар планина, 22
заспала ми Царица Милица,
21
зборското, 57, 61
зејбек гостиварски, 21, 46
зејбек оро тетовско, 21
земи ме Маро, 24
злата, 25, 59
змиино оро, 20

И

иванденки, 12
Идам не идам, 22
изводник, 18

изводникот, 18
излегло да се рашетам, 24
изникнало конопљиче, 21
ињевско оро, 29
Источниот дел на Славиште,
66
источно играорно подрачје,
27, 64, 142, 143

Ј

јаз си го имам, 24
Јаноле Јано, 24
Јеремије Павловиќ, 17, 142
Јован Хацивасилјевиќ, 16, 38,
142
Јован Цвијиќ, 40
Јужномакедонската
етнографска целина, 51
јуручкото, 30

К

каба, 15, 50
кавадар аваси., 25
кавелче, 51
кадри бефне, 24
кажи моме истината, 29
калајџијата, 71
каламатџија, 62
калеш Јана, 21
Кало Калино девојко, 24
камбана бије Ристо, 23
капетан аваси, 25
капидан аваси, 29
капиданска, 15, 50
капидански, 17
капитан аваси, 59
Караусуф аваси, 29
карајусуф аваси, 25
карајусуф аваси, 59
караламбос, 53
караламброс, 24
караџова, 25
карши карши, 21

карши карши тетовско, 21
карши каршија, 46
киниса Менча, 46
кинисал ми, 23
кинисал Стојан, 21
кинисала желка, 24
Кирил Пенушлиски, 11, 141
китуше митуше, 67, 74
Кичевија, 44, 47, 52, 53, 75, 78, 143
кл'цкано, 17
клекушка, 29, 69, 121
клцнога, 23
Козјак, 16, 142
козјачко селско, 21
која билка је порано, 24
кокоњеште, 54
комитско, 17, 28, 29, 54
копачка, 32
копачката, 30, 66, 140
копачката во место, 30
копнувала, 33
Корешта, 58, 62
корча, 20
корчанско, 53
корчанското, 24
Костурско, 57, 58, 61, 62, 143
Которци, 39, 70
Кочанско Поле, 64, 69, 77, 119, 120, 132, 135, 144
криво, 61
кривото, 30, 61
крмази фустан, 29, 78
крстач, 69, 71, 72
крстачка, 16
кршалма, 28
кршканото, 53
кукулеш, 54
кукуригу петле, 29, 69, 77, 125, 127, 129, 130, 144
куме сваће, 21
купила ми мама, 23, 29
куцаното, 57, 93, 97, 144
кушија, 59
кушијата, 33

Л

лагадинско, 28
лазарки, 12
лака лиса, 74
Лакавица, 50, 64, 68, 144
левача, 16
левото, 63
Лено ле Лено, 24
Лено на големо, 20
Леринска Река, 57, 62, 143
Леринско Поле, 55, 57, 61, 76, 93, 102, 143
лесно, 17, 18
лесното, 23, 28, 43, 46, 48, 51, 54, 77, 79, 80, 82, 144
лешето, 55, 77, 93, 104, 144
лиса, 15, 16, 17, 22, 74
литата, 30
Литата, 18

Љ

Љубица и Даница Јанковиќ, 8, 142

М

м'шкото, 63
Мавровско Поле, 19, 44
Мага Магазиновиќ, 10, 141
Македонија, 7, 8, 9, 12, 13, 15, 19, 20, 22, 25, 29, 30, 32, 33, 34, 35, 38, 39, 40, 51, 53, 54, 57, 58, 60, 62, 63, 64, 65, 68, 69, 72, 75, 76, 77, 78, 80, 94, 112, 115, 141, 142, 143, 144, 154, 155
Македонци, 43, 44, 45, 57, 66, 70, 72, 109
Мала Река, 19, 46
Малесија, 52, 53, 54, 75, 78, 143
малесорка, 15, 50
Малешевија, 27, 30, 66, 77
малешевка, 77, 111, 123, 144
малешевката, 18, 66

Малешеве, 17, 18, 64, 75, 77,
111, 123, 132, 137, 142, 144,
156
малешевската, 30
Малешевци, 17, 18, 123, 142,
156
малешка, 20
мама ми куплиа шарени
чурапи, 61
манукот, 12, 48
Мариово, 52, 55, 56, 143
марица, 57
маџири, 57, 63
машки поворки, 12, 33, 69
машките игри, 17, 24
машко за рамо, 62
машкото, 24, 48, 49, 57, 61
ме свршија, 24
мегдан, 59
Меглен, 57, 60, 61, 143
меткалиштето, 24, 49
мечкари, 12
Мијаци, 19, 22, 23, 26, 38, 39,
42, 46, 47, 48, 51, 73, 79, 80,
143
Милтон и Јанаки Манаки, 9
Михаило Веѓиќ, 14, 50, 142
Михаило Димовски, 8, 27, 28,
29, 30, 31, 59, 69, 75, 142
мома момче, 24
мома оди за вода, 28
моштени, 62
мулајово, 60
мушко оро, 24

Н

на костоо, 43
На Струга дуќан, 22
на три пати, 30, 132, 135,
144
набедили сиромаха Ивана, 24
насувот, 71, 93, 108, 109, 144
не дрем Недо, 21
невестинско, 12

немски, 24, 53
Нестрам, 58, 62
низамската, 15, 50
није идане, 24
никритско, 28
ничим бре кузум, 24
новото, 55
нунково, 12

Њ

Његушко, 57, 60, 143

О

Овче Поле, 16, 35, 38, 39, 64,
68, 69, 70, 71, 72, 77, 78, 111,
119, 120, 122, 132, 135, 142,
144
овчеполка, 20
оган гори у планина, 24
од Балкан, 24
од как сме се драги
засакале, 24
оздола идат, 24
ој девојчиња, 21
Оливера Васиќ, 8
опаш, 16
ор Вичије Вичије, 24
оралиште, 56
ори моме одит из ливада, 24
ори моми Буковки, 24
ори невен викат, 24
ори сваќе, 24
ориште, 47, 56
оро се вие крај манастира,
23
Оро се вие крај манастира,
48
оровичанка, 29
осмица, 67, 68, 77, 125, 126,
128, 129, 131, 144
отишла Ленка за дрва, 24
Охридско - струшкото Поле,
53

Охридско Поле, 22, 24, 52,
76, 93, 106, 143
оцовото, 66

П

пајдучкото, 30
пајдушко, 54, 62, 78
пајзанско, 28
Пајтонциев Ганчо, 91, 117,
119, 121, 123, 133, 135, 137,
139
пајтушка, 55
пантевото, 66
патрона мома, 28
патруна, 61
патрунино, 57, 60
пелин ми се пољугават, 24
Петар Стојик, 10, 141
петровска, 25
пијан идат, 24
Пијанец, 32, 64, 65, 66, 75, 77,
79, 91, 132, 139, 144
писмо, 54, 78
Планинци, 39
повела ми Велика, 23
повраканата, 54, 57, 69
повратешка, 15, 50
повратешко, 23
повратничко, 69, 77, 111,
121, 144
поврачано, 17
поврачачка, 16
погачата, 55
појдоф си горе, 24
покрај Като, 21
покрај накрај Кате, 29, 69
полци, 55
Пополе, 58, 62
Порече, 25, 44, 45, 52, 53, 75,
78, 143
посејала Ратка, 21
поступано, 16, 17, 74
Поступано, 22
потропни потскокни, 23
потрчано, 74, 77, 111, 144
Потрчано, 22, 112, 115

потрчулка, 71, 77, 111, 119,
144
пошла Мара, 20
пошол Павле, 21
права, 21
право, 29, 54, 79, 84, 89, 144
право оро, 29
правото, 30, 51, 54, 78
правото оро, 30
прао, 17
прва вечер вечера, 24
прела баба, 24
Преспа, 52, 53, 54, 55, 107
префрлачка, 77, 132, 139, 144
префрлачката, 66
Прилепско – битолско Поле,
75, 76, 100
принумери, 61
провикнала Драганка, 24
продаде ме мамо, 29
протугер, 17
прстен ти падна Нешо, 24
пуседница, 61
пуштеноото, 57, 62, 93, 102,
144

Р

равна, 16
равно, 28
равно – старско, 28
Радовишки Шоплук, 64, 67,
77, 125, 128, 131, 144
Радовишко Поле, 29, 64, 67,
68, 69, 77, 79, 84, 111, 121,
125, 127, 129, 130, 144
разбулел се., 25
рамно, 16, 17, 72, 86, 89
Рамно, 22
Роже Кајоа, 10, 141
Ротка боли бело грло, 46
Руаслии, 58
Русалии, 24, 33, 69
русалии., 12
русинското, 30

С

- с'бор*, 15, 74
саракиново, 57
саракинското, 61
сариѓол аваси, 29
Св. Јованска игра, 48
сваќе скакераче, 21
свекрвино, 12, 48
свекрвинско, 24
светиниколска, 16
Светозар Томиќ, 15, 142
светојованска игра, 24
свинишко, 53
се посврши Дранда мома, 24
се скараја снаа и золва, 24
седна ми Џемо, 24
Села под Сува Гора, 42, 44, 45, 143
селска ливада, 46
сестрите, 8, 18, 19, 22, 23, 24, 26, 33, 39, 43, 46, 48, 53, 54, 66, 142
сестрите Јанковиќ, 19, 22, 23, 24, 26, 33, 39, 43, 46, 48, 53, 54
Сестрите Јанковиќ, 23, 25, 37, 38, 47, 51, 52, 86
Сечи моме, 22
силен Вардар, 23
сирто, 24, 53
ситен камен до камена, 24
ситна лиса, 15, 74
ситно оро женско, 21, 43
ситното, 55, 66, 71, 78
ситното оро, 55
Скопска Блатија, 17, 21, 26, 35, 72, 73, 74, 77, 79, 86, 111, 112, 113, 116, 142, 144, 155
Скопска Црна Гора, 15, 17, 20, 21, 25, 26, 35, 36, 72, 73, 74, 77, 87, 111, 113, 115, 116, 142, 144, 156
Скопската Блатија, 53
Скопски Дервен, 26, 36, 42, 72, 73, 87, 144
скудринка, 24, 48
Славиште, 35, 39, 64, 66, 67, 71, 144
сношти си, 24
соборските ора, 13, 33
солунско, 28
Солунско Поле, 57, 58, 79, 89, 143
Солунско Поле, 28
сос клинкање, 30
сос одење, 30
сос трусање, 30
софијанче, 55
Спасовенско, 69
Средорек, 35, 38, 39, 64, 71, 72, 77, 111, 117, 144
средсело, 17, 43, 45, 47
ставре ми се ожена, 24
Ставре ми се ожени, 24
станала ми стара баба, 24
стани попадијо, 21
Станолe Стано мори, 24
стапи Милка, 24
старата четворка, 30
старо врањско, 20
старо крстено, 20
старо оро селско, 43
старото, 46, 70
старско оро селско, 21
старското, 30, 43, 62, 77, 93, 102, 144
Стеван Тановиќ, 17, 142
Стојно ле Стојне, 21
страското, 57
Струшки Дримкол, 28, 35, 52, 53, 79, 82, 143
Струшко Поле, 24, 28, 52, 79, 82, 143
сулејманово, 57
сулејмановото, 61
сурати, 12
суроваскари, 12

Т

т'јргај си оро Бојано, 21
т'лченик, 61
танец, 12, 16, 17, 29, 32, 69, 87, 141
Танец, 8, 30, 80, 94, 108, 112, 115, 117, 154
танец водит, 24
танцалија, 15
танцовоџа, 16
танчарија, 69
тарапаана, 54
тетовска калачојна, 21, 43
тешката, 14
тешко, 17, 22, 43, 76, 86, 133, 135
тешкото, 14, 15, 23, 24, 30, 32, 48, 49, 51, 62, 74, 78, 79, 86, 87, 144
тешкото – малешевско, 30
тешкото – русинско оро, 30
ти моме, 24
ти небеше, 24
Тиквеш, 51
тиквешко, 60
Тихомир Ѓорѓевиќ, 10, 141
Тихомир Ѓореѓевиќ, 11
тича мома по пољана, 24
ткајеница, 21
ткала Донка престилки, 24
Тодоре биро Капидан, 29
тодоро биро капидан, 25, 59
Тодоро капидан, 29
топтан, 29, 68, 69, 71
топтан топтан, 29, 69
тоска, 16, 29, 68, 69, 72
Тоска, 22
Тошо даскалот, 61
трендафилчето, 24
тресеница, 71, 78
трикујан сус, 61
тројка, 67, 68, 72, 77, 132, 133, 144
трусање, 17, 123
трусни, 17
трчаник, 59

трчаница, 77, 111, 119, 120, 144
турско, 49, 78, 92
турското, 60, 66, 79, 91, 144

Ќ

Ќитуше Митуше, 22

У

уменско оро, 25
учи ме мајко, 21

Ц

ц'вти ружо, 46
Цвето мори Цвето, 23
ценини ќерки, 20
циганка, 29, 69
циганско, 20
циганчица, 54
црвена коча, 45
црногорка, 74
Црпи вода Јано, 22

Ч

чамико, 62
чамче, 24, 53
чамчето, 15, 48, 53, 77, 93, 106, 144
чангуловото, 30, 66
чачак, 71
чачк, 67
четворка, 16, 67, 77, 132, 137, 144
четворката, 18, 30, 66
чудила се, 24
чудо стана по света, 24
чукнитопану, 50
чучук, 74

Џ

џамалари, 12
џамбаскиња, 20

џонка, 71

Ш

шана, 51, 54

шапкарevo, 28

шарени чорапи, 29

шестица, 67, 68

шетано, 57

Шопи, 39, 70, 71

шопка, 72, 77, 111, 117, 118,
144

шопска, 21, 67, 68

Шопско - брегалничката
етнографска целина, 64

СОДРЖИНА

ВОВЕД	7
1. ТЕОРИСКО МЕТОДОЛОШКИ АСПЕКТИ НА МАКЕДОНСКИТЕ НАРОДНИ ОРА	10
1.1. Поим и дефиниции за народни игри	10
1.2. Народните ора во традиционален контекст	13
2. АНТРОПОЛОГИЈА НА НАРОДНИТЕ ОРА	32
3. ЕТНОГРАФСКИ И ЕТНОКОРЕОЛОШКИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА ИГРАОРНИТЕ ПОДРАЧЈА	38
3.1. Западно играорно подрачје	41
3.1.1. Долни Полог	43
3.1.2. Горни Полог, Горна Река и Села под Сува Гора	44
3.1.3. Мијаци – Река, Азот и Железник	46
3.1.4. Дебарско Поле	49
3.1.5. Голо Брдо и Дебарски Дримкол	50
3.2. Југозападно играорно подрачје	51
3.2.1. Струшки Дримкол, Струшко Поле, Охридски Поле	52
3.2.2. Малесија, Дебарца, Железник, Кичевија и Порече	53
3.2.3. Преспа	54
3.2.4. Битолско и Прилепско Поле, Мариово, Битолски Горни села	55
3.3. Јужно играорно подрачје	57
3.3.1. Бојмија, Солунско Поле	58
3.3.2. Меглен, Воден, Његуш, Бер	60
3.3.3. Леринско Поле	61
3.3.4. Костурско, Леринска Река	62
3.4. Источно играорно подрачје	64
3.4.1. Пијанец, Малешево	64
3.4.2. Источен дел на Славиште, Дурачка Река	66
3.4.3. Радовишки Шоплук	67
3.4.4. Радовишко Поле, Струмичко Поле, Лакавица	68
3.4.5. Азот, Овче Поле, Кочанско Поле, Кратово	69
3.4.6. Жеглигово, Средорек и Славиште	71
4. ЕТНОКОРЕОЛОГИЈА НА ИГРАОРНИТЕ ПРИМЕРИ	76
ЗАКЛУЧОК	153
SUMMARY	146
СПИСОК НА ИНФОРМАТОРИ	151
БИБЛИОГРАФИЈА	153
ИНДЕКС НА ИМИЊА И ПОИМИ	158

ИНСТИТУТ ЗА ФОЛКЛОР „МАРКО ЦЕПЕНКОВ“ - СКОПЈЕ

За издавачот:

д-р Зоранчо Малинов, Директор

Рецензенти:

Проф. д-р Мирјана Мирчевска, Институт за етнологија и
антропологија, ПМФ, Универзитет Св. Кирил и Методиј, Скопје

Проф. д-р Оливера Васиќ, Факултет за музичка уметност, Белград

Проф. д-р Родна Величковска, Институт за фолклор
„Марко Цепенков“, Скопје

Мелограф:

М-р Тимко Чичаковски

Лектор:

Раско Лозаноски

Графички дизајн:

Александар Даутовски

Печат:

„Винсент графика“ – Скопје

Тираж: 300 примероци

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

793.31(497.7)

ЈАНЕВСКИ, Владимир

Етнокореолошки карактеристики на македонските народни ора (по избрани примери) / Владимир Јаневски. - Скопје: Институт за фолклор "Марко Цепенков", 2013 (Скопје). - 166 стр.: ноти, илустр.; 24 см. - (Орска и инструментална народна традиција; кн. 9)

На наслов. насл. стр.: Ethnochoreology characteristics in macedonian traditional oro's - with selected examples. - Фусноти кон текстот.

- Регистри. - Библиографија: стр.152-156. - Summary: стр.145-149

ISBN 978-9989-642-82-1

1. Ств. насл. на наслов. насл. стр. . - I. Janevski, Vladimir
види Јаневски, Владимир

а) Етнокореологија - Ора - Македонија

COBISS.MK-ID 95105290